

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
ĢEOGRĀFIJAS UN ZEMES ZINĀTŅU FAKULTĀTE
ĢEOGRĀFIJAS NODAĻA
CILVĒKA ĢEOGRĀFIJAS KATEDRA

Ģeog010012

Stella Boķe

**Ūdensmalas nozīme Latvijas pilsētās:
Valmieras piemērs**

Maģistra darbs

Darba vadītājs
Dr Geogr docente Inese Stūre

Rīga, 2007

Satura rādītājs

Anotācija	3
Annotation	4
Ievads	5
1. Ūdensmalas nozīme pilsētā	7
2. Izmantotie materiāli un metodes	13
3. Ūdensmalas Latvijas pilsētās	14
3.1. Ūdensmalas un fiziskie apdraudējumi	14
3.2. Ūdensmalu nozīme un izmantošana vēsturiskā skatījumā	16
3.3. Ūdensmalu raksturojums	20
4. Ūdensmala Valmierā	39
4.1. Ūdensmalas raksturojums un loma pilsētas attīstībā	39
4.2. Ūdensmalas funkcionālā izmantošana un nozīme	45
4.3. Sabiedrība un ūdensmala	63
Secinājumi	77
Izmantoto avotu un literatūras saraksts	79
Pielikums	83

Anotācija

Maģistra darba nosaukums ir 'Ūdensmalas nozīme Latvijas pilsētās: Valmieras piemērs'. Darbā tiek aprakstīta ūdensmalas nozīme pilsētās kopumā. Ūdensmalu nozīme, attīstība un fiziskie apdraudējumi Latvijas pilsētās. Tiek veikts detalizēts ūdensmalu raksturojums Latvijas pilsētās. Nodaļā par Valmieru ir ūdensmalas raksturojums un loma pilsētas attīstībā, ūdensmalas funkcionālā izmantošana un nozīme, kā arī nodaļa par sabiedrību un ūdensmalu.

Mūsdienās ūdensmalas tiek uzskatītas par pilsētas publiskās ārtelpas vienu no svarīgākajām teritorijām, cenšoties tās vērst sabiedrībai atvērtas un pieejamas. Tiek veidotas daudzfunkcionālas apbūves teritorijas, veidotas un atjaunotas dabas un apstādījumu teritorijas. Arī Latvijas pilsētas vēsturiski attīstījušās dažādu ūdensobjektu krastos. Darba mērķis ir noskaidrot ūdensmalas nozīmi, esošo situāciju un izmantošanu Latvijas pilsētās, arī vēsturisko attīstību un sabiedrības attieksmi. Par tuvāk pētāmo pilsētu ir izraudzīta Valmiera.

Latvijas pilsētu attīstība un simbolika ir saistīta ar ūdensobjektiem, kuru krastos tās atrodas. Lai gan pilsētu centri ir salīdzinoši tuvu ūdensobjektiem, visvairāk pilsētu ūdensmalās ir teritorijas, kurās nekas nav- nedz apbūve, nedz dabas un apstādījumu teritorijas. Arī Valmieras pilsētā mijas sakoptas un labiekārtotas ūdensmalas teritorijas ar nesakoptām, tomēr Valmieras iedzīvotāji aktīvi izmanto ūdensmalu dažādos veidos. Iedzīvotāju iecienītākās atpūtas un pastaigu vietas ūdensmalā lielākoties nav mainījušās daudzu gadu garumā, tomēr ir vietas, pret kurām mainās attieksme, pašām vietām nemainoties.

Atslēgvārdi: ūdensmala, Valmiera, Latvijas pilsētas, ūdensobjekts.

Annotation

The title of the present master's paper is 'The relevance of waterfront in Latvian towns: The case of Valmiera'. The study describes the relevance of waterfront in cities and towns on the whole. Then, the relevance and development of waterfronts in Latvian cities and towns and the physical threats to these waterfronts are dealt with. A detailed characterization of waterfronts in Latvian cities and towns is provided. The chapter dealing with the city of Valmiera includes a characterization of the waterfront and its role in the development of the city, the functional use and relevance of the waterfront. There is also a chapter about society and waterfront.

Nowadays, waterfronts are considered as one of the most important territories in a city's public open-air space. Efforts are made to make them open and accessible to the public. Multifunctional built-up territories are developed; nature and greenery territories are created or renewed. Historically, many Latvian cities and towns have developed at water bodies. The target of this study is to find out the relevance of waterfronts in Latvian cities and towns, the current situation and use of waterfronts as well as the historical development and the attitude of the public. The city of Valmiera has been chosen for a more detailed research.

The development of Latvian cities and towns is related to the water bodies at which they are situated; this can also be seen from heraldic evidence. Although the cities' centres are relatively close to water bodies, in most of the cities and towns there are waterfront territories that are empty – without buildings, nature or greenery territories. In Valmiera as well, developed waterfront territories alternate with places that are not in good order. Nevertheless, the residents still use the waterfront in different ways. The residents' favourite recreation and walking places at the waterfront have mostly remained unchanged over many years; yet there are also places towards which the attitude has changed whereas the places themselves have not changed.

Key words: waterfront, Valmiera, Latvian towns, water body.

Ievads

Ūdens tuvums vienmēr ir bijis viens no nozīmīgākajiem faktoriem apmetņu un pilsētu rašanās vēsturē. Ūdens ir nepieciešams sākot ar fizisko vajadzību apmierināšanu, transportam, aizsardzībai, lauksaimniecībai, rūpniecībai, beidzot ar rekreāciju un estētiskām vajadzībām.

Ūdens ir nozīmīgākais resurss cilvēkiem, savukārt ūdensmalas ir svarīgs resurss pilsētām un to iedzīvotājiem. Mūsdienās ūdensmalas tiek uzskatītas par pilsētas publiskās ārtelpas vienu no svarīgākajām teritorijām, cenšoties tās vērst sabiedrībai atvērtas un pieejamas, uzsverot ūdens nozīmi pašam cilvēkam, pilsētas tēlam, telpai, vēsturei, identitātei utt.

Kopš pagājušā gadsimta septiņdesmitajiem gadiem daudzās pasaules pilsētās notiek ūdensmalu rekonstrukcijas procesi. Bijušās ostas un rūpniecības teritorijas tiek pārveidotas par darījumu, sabiedriskajām un mājokļu teritorijām, tiek ierīkoti jauni parki un atpūtas vietas. Tiek uzsvērtas ūdensmalas, kā dabas teritoriju pilsētā, nozīme. Pēdējos gados arī Rīgā šis jautājums kļūst aizvien aktuālāks.

Arī lielākā daļa citu Latvijas pilsētu atrodas lielāku vai mazāku ūdensobjektu krastos, un arī tām ir savas ūdensmalas.

Pētījuma mērķis ir noskaidrot ūdensmalas nozīmi un esošo situāciju Latvijas pilsētās, tuvāk apskatot Valmieras piemēru.

Pētījumā nav iekļauta Rīga tādēļ, ka tā stipri atšķiras no citām Latvijas pilsētām. Rīga ir lielāka, pilsētas un tās ūdensmalas funkcijas ir atšķirīgas, arī problēmas ir savādākas.

Par tuvāk pētāmo pilsētu ir izraudzīta Valmiera, kurai cauri tek viena no lielākajām Latvijas upēm- Gauja. Valmiera ir salīdzinoši liela un sena pilsēta, kurai ir bagāta vēsture un kas strauji attīstās mūsdienās. Valmiera izraudzīta arī tādēļ, ka šo pilsētu un tās ūdensmalu pārzinu labāk kā citas Latvijas pilsētas, un tas ļauj izdarīt kvalitatīvāku pētījumu.

Pētījuma uzdevumi ir apskatīt ūdensobjektu un ūdensmalas nozīmi Latvijas pilsētās vēsturiskā aspektā, kā arī to funkcijas un izmantošanu mūsdienās.

Pētījuma uzdevumi ir noskaidrot, kā Valmieras iedzīvotāji izmanto un kāda ir viņu attieksme pret ūdensmalu, kādi ir faktori, kas to ietekmē, kāds ir ūdensmalu

stāvoklis un pieejamība pilsētā, kāda ir esošā un plānotā izmantošana, un kā tas viss mainījies vēsturiski.

Lai sasniegtu mērķi, ir veikts literatūras un citu avotu apskats un analīze, veikts detalizēts 59 Latvijas pilsētu ūdensmalu raksturojums, izdalot 15 dažādus rādītājus. Raksturojumam izmantoti drukātie materiāli, tai skaitā Latvijas pilsētu kartes. Valmierā veikta 193 iedzīvotāju anketēšana un Gaujas ūdensmalas publikās telpas kartēšana, apsekojot tās krastus visā pilsētas teritorijā.

Darbā ir 4 nodaļas un 6 apakšnodaļas. Pirmajā nodaļā apskatīta ūdensmalas nozīme kopumā, otrajā nodaļā- Latvijas pilsētās, bet trešajā nodaļā- Valmierā. Darba apjoms ir 82 lapas un 4 liela apjoma pielikumi. Darbā ir 25 attēli un 12 tabulas.

1. Ūdensmalas nozīme pilsētā

Ūdensmala – vieta, kur satiekas zeme ar ūdeni.

Ūdensmalu un tās platumu definēt ir grūti, nav noteiktas, vienotas definīcijas. Tas, ko uzskata par ūdensmalas platumu, var būt atšķirīgs lielums atkarībā no ūdensteces/ tilpes lieluma (platuma), apdzīvotās vietas lieluma un apkārtējiem, dabas un cilvēka radītiem apstākļiem. Piemēram, atšķiras tas, ko, runājot par ūdensmalu, saprot Rīgā, Liverpoolē, Valmierā vai Aizputē. Un arī katras pilsētas konkrētās vietas atšķiras.

Var pieņemt, ka ūdensmalas platums ir - cik tālu konkrētajā vietā plešas pie ūdens atrodošie objekti vai teritorijas. Piemēram, ostas teritorijas, apzaļumotās un rekreācijas teritorijas utt. Katrā vietā var pieņemt savu ūdensmalas platumu, vadoties pēc vietas rakstura un vēstures, teritorijas uzbūves un esošajiem objektiem.

No ainaviskā viedokļa ūdensmala varētu būt, piemēram, tik tālu, cik tālu ūdensobjektu var redzēt, vai tik tālu, cik to kā ainavas sastāvdaļu uzskata vietējie iedzīvotāji.

Vēl viens no variantiem būtu pieņemt, ka ūdensmala ir visa zona no ūdens malas līdz pat pirmajam apbūvētajam kvartālam, to ieskaitot.

No fiziskās ģeogrāfijas viedokļa par ūdensmalu upēm varētu uzskatīt upes ieleju, ko veido paliene un terases, bet arī šo elementu platumi stipri variē.

Vēl var ņemt vērā virszemes ūdensobjektu aizsargjoslas (pilsētās nosaka teritoriju plānojumos, ne mazāk kā 10 m katrā krastā, bet jūras krastā pilsētā - krasta kāpu aizsargjoslas platums ir ne mazāks par 150 m) (www.likumi.lv, Aizsargjoslu likums), kā arī tauvas joslas (dabiskā tauvas josla: gar jūras piekrasti - 20 m, gar privāto ūdeņu krastiem – 4 m, gar pārējo ūdeņu krastiem – 10 m) (www.likumi.lv, Zvejniecības likums).

Jau pirmie zemeslodes iemītnieki savas mājvietas izraudzījās ūdens tuvumā, lai būtu dzeramie resursi, vēlāk- lai varētu ķert zivis. Arī senākās civilizācijas radušās lielo upju ielejās un deltās- piemēram, šumeri starp Tigru un Eifratu. Labs piemērs ūdensobjektu un apdzīvotu vietu saistībai ir, paskatoties uz Ēģiptes karti. Pastāv teorija, ka senās civilizācijas radušās palielinoties sausumam, kā dēļ cilvēki

koncentrējušies pie lielajiem ūdensobjektiem. Vēl ir teorija, ka lielākie konflikti nākotnē varētu izraisīties tieši ūdens trūkuma dēļ.

Ūdensobjektus izmantoja pārtikas resursiem, transportam, aizsardzībai, iekarojumiem.

Ūdensobjekts (līdz ar izdevīgu reljefu un tirdzniecības ceļiem) ir galvenais apdzīvoto vietu rašanos ietekmējošs faktors (Strautmanis, 1990). Hidroloģiskie apstākļi un ūdens baseini – jūra, ezeri, upes - stipri ietekmē apdzīvotu vietu plānojumu un apbūvi (Buka, Volrāts, 1987).

Kalnainās un tuksnesīgās teritorijās upju ielejās un pie ezeriem izvietojas apdzīvotas vietas.

Viena no svarīgākajām ūdensmalas nozīmēm mūsdienu pilsētā ir rekreācija.

Ūdensobjekti pilsētā veicina tūrismu, var būt izmantojami transportam, tos var izmantot arī dzīvojamo platību risināšanā, kā tas ir, piemēram, Amsterdamā. Ūdensobjekti var būt lieliskas vietas sportiskajām aktivitātēm.

Daudzviet ūdensobjekti nodrošina ar dzeramo ūdeni un uzņem kanalizācijas ūdeņus.

Ūdensobjektiem ir estētiska nozīme pilsētā - pašā pilsētas telpā, kā arī skatoties uz pilsētu no attāluma. Atpazīstamākie Rīgas, Honkongas, Ņujorkas utt. skati ir fiksēti tieši no ūdens puses, protams, iekļaujot arī pašu ūdensobjektu.

Silueti gan ir atmiņā paliekošāki un iespaidīgāki, ja tiem ir kāda forma (Lynch, 1960). Tātad tas vien, ka ir ūdensmala, kur 'izcelties', nenozīmē, ka siluets būs atmiņā paliekošs un kļūs par pilsētas raksturīgāko iezīmi.

Ūdensobjekti uzlabo vides kvalitāti.

Pilsēta nav atdalīta no dabas. Pilsētās ir veģetācija, meži, upes, strauti, reljefs, augsne utt. Hidroloģija, topogrāfija un klimats ir pamatstruktūra cilvēku mājokļiem un pilsētas attīstībai. Balstoties uz šādu pieņēmumu ir svarīgi uzsākt pilsētu un ūdensmalu reģenerāciju. Pasaulē salīdzinoši maz tiek analizēta taisni pilsētu dabiskā vide un ilgtspējīga attīstība (Crombie, 1992).

Gan mākslīgi veidoti, gan dabīgi ūdens objekti visā dārzu un parku mākslas attīstības vēsturē ir bijuši būtiska struktūras sastāvdaļa. Tie palielina gleznainību, atdzīvina ainavu, rada dinamiku vai arī miera sajūtu. Ūdensobjekti ir mikroklimate uzlabotāji - ietekmē gaisa mitrumu, temperatūru, veicina vertikālo gaisa cirkulāciju.

Daudzi pilsētu apstādījumi izvietoti dabisko ūdenskrātuvju krastos (Tilmanis u.c., 1971).

Cilvēki bieži izvēlas savus ikdienas maršrutus pilsētā virzīt gar parkiem un ūdensmalu (ja tāda ir) (Lynch, 1960).

Ūdensobjekti pilsētās nodrošina cilvēciskās vajadzības pēc kontakta ar ūdeni un dzīvo dabu, nodrošina aizvien mainīgu ainavu. Ūdensmala bieži rada lauku sajūtu pilsētā, kas cilvēkiem ir vajadzīga (Crombie, 1992).

Bet ūdensobjekti var būt arī kā traucējošas robežas un šķēršļi, fiziskas barjeras - kā tas ir, piemēram, Rīgā, kur pietrūkst tiltu un veidojas sastrēgumi, vai arī piemēri, kad ir jāņem lieli gabali, lai nokļūtu otrā krastā. Ūdensobjekti kā fizisks šķērslis var kavēt kādas pilsētas daļas attīstību. Tie var būt arī kā psiholoģiska robeža, sadalot iedzīvotājus 'savējos' un 'tajos, otrā upes krastā'.

Abiem krastiem ar upes palīdzību jābūt saistītiem vienā urbānā kopumā (Marshall, 2001).

Ūdensmalai pilsētā var būt arī negatīvās puses – ja tā ir nesakopta, krimināli bīstama, rada draudus iedzīvotājiem, ja ūdens ir ļoti piesārņots.

Ūdensmalu nozīmi labi ataino tāda pilsēta kā Venēcija, kas sastāv no ūdensmalām. Venēcijas savdabīgumu vēlas redzēt neskaitāmu tūristu pūļi, kas sākotnēji ir labi, bet šobrīd jau kļūst par problēmu un tūrisms ir jāierobežo. Protams, ir arī papildus problēmas- applūšana, apgrūtināta pārvietošanās, ātrāka ēku bojāšanās u.c.

Vistiešākais sakars ar ūdensobjektiem ir kūrortpilsētām.

Ūdensmalu attīstība atkarīga arī no tādiem faktoriem kā iedzīvotāju skaits, pilsētas lielums, tūristu daudzums. Un, protams, no pilsētas ekonomiskās attīstības, politikas un plānošanas.

Lai apdzīvotu vietu un pilsētu arhitektūra iegūtu savdabīgumu un skaistumu, ir jānosaka un radoši jāizmanto vietējās dabas īpatnības (reljefs, upes, ezeri, meži) (Briņķis, Buka, 2001). Plānojot apdzīvotas vietas, ūdenskrātuvēm aktīvi un organiski ir jāiekļaujas to struktūrā, it īpaši dzīvojamo teritoriju plānojumā. (Buka, Volrāts, 1987).

Viens no pilsētas identitātes veidojošajiem elementiem ir dabas ainava. Piemēram, Toronto pilsētas dziļās, kokiem bagātās gravas ir viena no pilsētas atpazīstamības zīmēm. Veidojušās pēdējā apledošanas beigās, tagad tās ir vietas, kur pilsētā sastopama dabiskā vide - meži, strauti, izplatības vieta dažādiem augiem un

dzīvniekiem. Pilsētai attīstoties ap 1950. gadiem apmēram puse no gravu platībām tika aizbūvēta. Tā nu unikālā Toronto ainavas iezīme- pilsētas struktūra un identitāte, tika nomainīta ar neizteiksmīgu urbāno attīstību. Dabas ainava īpaši svarīga vietas identitātei, ja nav ievērojama arhitektūra (Hough, 1990).

Vankūvera, kur ir augstākā dzīves kvalitāte pasaulē, galveno uzmanību pilsētplānošanā pievērš ūdensmalām.

Arī Rīgas attīstības stratēģijā līdz 2025.gadam un teritorijas plānojumā (2006.-2018.) ūdensmalu attīstība tiek minēta kā viena no galvenajām pamatnostādņēm, tomēr pagaidām ūdeņi un ūdensmalas kā augstvērtīgs publiskās ārtelpas un rekreācijas resurss netiek izmantoti efektīvi (www.colliers.com).

Liverpūles ūdensmalās pašlaik tiek īstenoti aptuveni 40 dažādu projektu, uzsverot saites veidošanos starp pilsētu, ūdeņiem, cilvēkiem un publisko telpu (Zībārte, 2005).

Pilsētu ekonomiskā bāze ir mainījusies un ir notikušas lielas pārmaiņas cilvēku vērtību sistēmā. Cilvēki atgriežas pie ūdensmalām savam priekam un mierinājumam, veidā kā to saprastu viņu vecāku vecvecāki (Crombie, 1992).

Ūdensmalas attīstība jāplāno saistībā ar citiem pilsētas elementiem un teritorijām, piemēram, transporta sistēmu (Bone, 1997).

Pētījumi liecina, ka atrašanās pie ūdens resursiem vai to tuvumā ievērojami palielina nekustamā īpašuma vērtību, vismaz par 20 % - 30 %, un šie ienākumi var tikt izmantoti sabiedriskajām vajadzībām un papildus peļņas gūšanai (www.colliers.com).

Kā stāstīja SIA 'Latio vērtētāji Vidzemē' speciālists, arī tādā nelielā pilsētā kā Valmiera un citās Latvijas pilsētās šis nosacījums darbojas. Nekustamajiem īpašumiem, kuriem ir 'skata tiesības' cena var palielināties 10 – 20 %, bet ar 'piekļuves tiesībām' - 10 – 30 %. Tātad tas sakrīt ar pasaules tendencēm. Valmierā gan šādu nekustamo īpašumu nav daudz.

Piekrastes rajoni var tikt pārveidoti par daudzfunkcionālām zonām, atpūtas parkiem, izklaides rakstura objektiem, kas būtu pieprasīti ne vien no vietējo iedzīvotāju, bet arī no tūristu puses.

Veiksmīgs ūdensmalu zonu attīstības plānojums un politika ne vien pozitīvi ietekmē pilsētas iedzīvotāju labklājību, bet arī veicina tās ekonomisko attīstību (www.colliers.com).

Ievērojamu ekonomisko labumu gūst pilsētas, kas atrodas jūras un okeānu krastos vai pie cita veida kuģojamiem ūdensobjektiem. Tādās pilsētās ir lielākas attīstības iespējas.

Piemēram, Liepājas speciālā ekonomiskā zona aizņem 65 % (www.liepaja.lv) no pilsētas teritorijas, tā izveidota, lai veicinātu investīciju piesaisti. Ventspilī šo zonu sauc par Ventspils brīvostu. Zonās ir atviegloti nodokļi, tas piesaista uzņēmumus un tādējādi pilsētas ekonomiski attīstās. Šādās teritorijās izdevīgi izvietot uzņēmumus un ražotnes, kas saistītas ar lielām transporta izmaksām pa sauszemi, kā arī dažādus terminālus. Piemēram, Ventspilī ir Šveices uzņēmums SIA 'Bucher Chorling Baltic', kas ražo komunālās saimniecības mašīnas. Bet Liepājā ir, piemēram, Dānijas metālapstrādes uzņēmums SIA 'PUMAK'. Bez atvieglotajiem nodokļiem un ģeogrāfiskā novietojuma jūras krastā, uzņēmumus piesaista ostas teritorijās esošā infrastruktūra, bet konkrēti SIA 'PUMAK' arī kvalificētais darbaspēks (Liepājas metalurģis).

Eiropā lielākās ūdensceļu sistēmas ir Vācijā, Nīderlandē, Beļģijā. (www.inlandnavigation.org). Ūdens pārvadājumi var būt izdevīgi, transportējot dažāda veida preces un materiālus gan lielās, gan mazās distancēs. Uz ūdensceļiem neveidojas sastrēgumi, samazinās izmešu daudzums.

„Eiropu mēdz dēvēt arī par tūkstošsalu kontinentu, raksturojot kanālu lielo nozīmi,” stāsta hidrobūvju inženieris Leonīds Ļakmunds. „Jau 16.gs. tika pabeigta kanālu sistēmas izveidošana, kas stiepās paralēli Ziemeļjūras piekrastei. Vēlāk šī sistēma savienojās ar Vislu un ieguva izeju Baltijas jūras baseinā. Šodien Eiropas iekšējo ūdeņu tīkls iekļauj sevī tādas lielas sistēmas kā Dņepras- Bugas ūdensceļš, sistēma Reina – Maina – Donava, Francijas transkontinentālā ūdens kanālu sistēma. Šis tīkls nodrošina iespēju nogādāt kravu un pasažierus jebkurā punktā Eiropas kontinentā ar vislētāko transporta veidu- ūdens transportu.” Ceļošanu pa Eiropas iekšējiem ūdeņiem tūristi ir ļoti iecienījuši. Eiropas ūdenstransporta tīkls- tie ir vairāk nekā 47 000 km ūdensceļu (Zirnis, 2007).

Kopumā vietas fiziskās īpašības laika gaitā nemainās, bet mainās cilvēku vēlmes un iespējas. Tas attiecas arī uz ūdensmalām, to tehniskajiem risinājumiem. Piemēram, Ņujorkas Manhetenas salas dienvidu daļa 17.gs. bija uz pusi mazāka. Zeme iegūta, aizpildot Austrumu un Hadsonas upes.

Polderi - zemes gabali, kas veidojušies nosusinot, pirmo reizi Nīderlandē izmantoti 13.gs. Pēdējos 2 gs. polderus veido valsts, agrāk to darīja privātpersonas. 'Dievs radīja pasauli, bet holandieši Nīderlandi' - skan teiciens (Rubenstein, 2003).

Ūdensmalas ainavas veidojas dažādas. To izskatu (tāpat kā kultūrainavas kopumā (Rubenstein, 2003)) ietekmē tas, kāda cilvēku grupa (pēc dažādiem parametriem) dzīvo konkrētajā teritorijā. Piemēram, atšķiras ūdensmala Vācijas pilsētā no ūdensmalas Indijas pilsētā (atšķirīgas tradīcijas, dzīves uztvere). Visticamāk, atšķirtos arī ūdensmala pie veco ļaužu pansijas un universitātes pilsētiņas (vecuma atšķirības).

Vēl (ūdensmalas) kultūrainavu ietekmē atšķirības laika periodos, kad cilvēki darbojas, kā arī atšķirības starp zemes virsmas teritorijām (piemēram, Lielupes ūdensmala Jelgavā un Salacas ūdensmala Mazsalacā).

21.gs. ūdensmala no dažādiem aspektiem labi raksturota sekojoši:

- nozīmīga pilsētas struktūras daļa;
- ilgtermiņa projekts, ko lieto arī nākamās paaudzes;
- tās plānošanā piedalās pašvaldība, privātie uzņēmēji un sabiedrība;
- publiski pieejama visām iedzīvotāju grupām;
- daudzfunkcionāla: kultūra, atpūta, tirdzniecība, sports, mājokļi;
- tīrs ūdens un apkārtējā vide;
- atklāj vietas vēsturisko identitāti;
- veicina tūrisma attīstību un starptautisko atpazīstamību.

Ūdeņiem ir jābūt vizuāli un fiziski pieejamiem. Svarīgi ir arī psiholoģiskie aspekti. Piemēram, Liverpūlē cilvēkus par iespēju atpūties pludmalē, kas līdz šim bijusi industriālā zona, ir pārliecinājusi mākslas akcija- pazīstamā mākslinieka Entonija Gormlija skulptūra (Zībārte, 2005).

2. Izmantotie materiāli un metodes

Veikta Valmieras iedzīvotāju anketēšana 2007. gada aprīlī. Uzdoti 9 jautājumi, aptaujāti 193 cilvēki. Anketēšanā iegūto rezultātu grafiskie attēli veidoti Microsoft Excel programmā.

Lauka darbs- publiskās telpas kartēšana Gaujas ūdensmalā Valmieras pilsētā, veikts 2007. gada pavasara sezonā. Veicot kartēšanu dabā, atzīmes tika veiktas Valmieras pilsētas topogrāfiskajā kartē (mērogā 1:10 000). Teritorija tika fiksēta fotogrāfijās.

Kartogrāfiskais materiāls 'Publiskā telpa Valmieras ūdensmalā' (mērogā 1:10 000) veidota programmā ArcView 9.1. Izmantoti Latvijas ģeotelpiskās informācijas aģentūras un Valsts zemes dienesta dati. (Latvijas koordinātu sistēma LKS-92 TM.)

Darbā veikta literatūras u.c. pieejamo avotu analīze.

Veikta vēsturisku attēlu, kas pieejami Valmieras Novadpētniecības muzejā, analīze; Valmieras pilsētas teritorijas plānojuma 2006. – 2018. gadam grafiskās daļas analīze, Latvijas pilsētu plānu analīze, kā arī dažādu objektu un lielumu kvantitatīva skaitīšana un mērīšana, kas tuvāk aprakstīta attiecīgajā nodaļā pirms darba rezultātu izklāsta.

2007. gada aprīlī Valmierā veiktas padziļinātas intervijas ar Valmieras pašvaldības izpilddirektoru Jāni Baiku, kā arī ar SIA 'Latio vērtētāji Vidzemē' speciālistu.

Darbā izmantoti autores personīgie novērojumi un pieredze.

3. Ūdensmalas Latvijas pilsētās Ūdensmalas un fiziskie apdraudējumi

Latvija ir bagāta ar ūdens resursiem. Vairāk nekā 12400 upju, ap 4000 ezeru un ūdenskrātuvju kopā aizņem 3.7 % valsts teritorijas (Latvijas Vides aizsardzības fonds, 2002)

Latvijas teritorijā veidojas tikai 44% no kopējās noteces. Atlikušie 56% veidojas kaimiņvalstī - Lietuvā, Baltkrievijā un Krievijā. Līdz ar to šajās valstīs radies ūdeņu piesārņojums nokļūst Latvijas teritorijā.

Robežšķērsojošā ūdeņu piesārņojuma pārnese ir viena no nozīmīgākajām Latvijas iekšējo ūdeņu problēmām. Piesārņojums, kas Latvijā nonāk no kaimiņvalstīm, ir nozīmīgs visām piesārņojošo vielu grupām, īpaši biogēnajiem elementiem un noturīgajām vidi piesārņojošajām vielām.

Lielākās upes, kurās nokļūst piesārņojums no kaimiņvalstīm, ir Daugava, Lielupe (Mēmele, Mūsa pie robežas) un Venta.

Latvija ir pievienojusies divām konvencijām, kas saistītas ar robežšķērsojošā piesārņojuma pārnesi un Latvijas valdība ir noslēgusi trīs starpvalstu līgumus (www.lvgma.gov.lv – Latvijas vides pārskats 2001).

Jūras krasta ģeoloģisko procesu raksturu, intensitāti un slodzi uz krastu, tā stāvokli un izmaiņas nosaka dabiskie (kā, piemēram, vēju režīms, nokrišņi, sanešu daudzums u.c.) un cilvēka radītie (piemēram, krasta aizsargbūves, apbūves blīvums u.c.) faktori.

Pēdējo 30 gadu novērojumu dati (1960.-1990.) visās jūras hidroloģisko novērojumu stacijās uzrāda izteiktu gada vidējā ūdens līmeņa celšanās tendenci. Visstraujāko - Daugavgrīvā, Skultē, ap 50% lēnāku- atklātās Baltijas jūras piekrastē (Ventspils, Liepāja).

Lielākiem vai mazākiem krasta erozijas procesiem pakļautas visas Latvijas pilsētas jūras krastā.

Nozīmīgākie apdraudēto krastu aizsardzības pasākumi notikuši Pāvilostā; priekškāpu atjaunošana veikta Jūrmalas pilsētā un Ventspilī; pludmaļu rekultivācija un labiekārtošana veikta Salacgrīvā (www.lvgma.gov.lv – Latvijas vides pārskats 2001).

Draudus Latvijas pilsētām var radīt plūdi. Piemēram, 1709.gada plūdus Zaķusala zaudējusi 52 mājas, Doma baznīcā ūdens kāpis līdz altārim. 1729. gadā Daugavpils izskatījies līdzīga Venēcijai (Ludvigs, 1967)

Draudus var radīt arī, piemēram, ūdenskrātuvju dambju pārraušana vai tādu objektu būvniecība kā celulozes rūpnīca, ko plānoja celt Ozolsalā pie Daugavas. Daugava tek pa biezi apdzīvotu apvidu, uz tās ir trīs lielas hidroelektrostacijas un tā apgādā Rīgu ar dzeramo ūdeni. Parasti pasaulē jaunas celulozes fabrikas ceļ nomaļākās vietās, pie ūdenskrātuvēm vai jūras krastā, izvairoties nesabojāt apkārtējo vidi (S/O Par tīru Daugavu, 2004).

Cilvēki pārveido upes gultni dažādu iemeslu dēļ, tiek veidoti uzpludinājumi un dambji, lai iegūtu elektroenerģiju, tiek ierīkotas ūdensdzirnavas. Tiek stiprināti krasti un gultnes ūdens caurplūdes paātrināšanai. Lai novērstu plūdus, upes tiek iztaisnotas, tiek būvēti aizsargdambji. Taču šādos posmos samazinās bioloģiskā daudzveidība (www.liis.lv).

Daudzas no Latvijas mazajām upēm jau 17.gs., hercoga Jēkaba laikā, tika padziļinātas un meliorētas, ierīkojot ūdens novadīšanas (derivācijas) grāvjus. 19.gs. sāka upju regulēšanu Lubāna līdzenumā. Visvairāk regulētās upes ir Aiviekste, Seda, Dubna (Ancāne, 2000).

Mežu izciršana un tīrumu ierīkošana veicinājusi augsnes noskalošanos un upju aizsērēšanu.

Ar lauksaimniecībā izmantotajām minerālvielām bagātajās upēs strauji savairojas ūdensaugi. Savukārt aizaugušām upēm mēdz applūst krasti. (www.liis.lv)

Plānojot pilsētas pie ūdens, ir jāizpēta to krastu uzbūves raksturs, piekrastes teritoriju applūšanas pakāpe, kā arī ķīmiskais un bakterioloģiskais ūdens sastāvs un tā izmantošana dzeramā un tehniskā ūdens apgādē. Galvenie līdzekļi pilsētu aizsardzībai no appludināšanas ir ūdens regulēšana un palu ūdeņu novadīšana, aizsargdambju celtniecība zemāko teritorijas daļu aizsargāšanai, kā arī grunts uzbēršana vai uzskalošana zemākajās teritorijas daļās.

Lielu teritoriju aizsargāšanai izveido vaļņus, kas ir viens no drošākiem aizsarglīdzekļiem, kā risināt jautājumu par appludinātu teritoriju apbūvi. Uzbēršanu lieto neapbūvētām teritorijām ar nelielu applūšanas augstumu.

Visas teritorijas paaugstināšanai lieto hidromehānizācijas metodi jeb zemes uzskalošanu.

Svarīga nozīme apdzīvotu vietu celtniecībā ir apakšzemes ūdeņu režīmam. Augsts gruntsūdens līmenis sarežģī un sadārdzina celtniecības darbus un uzcelto ēku un celtņu ekspluatāciju. Apakšzemes ūdeņi bieži satur dažādu sāļu šķīdinājumus, kas agresīvi iedarbojas uz celtņu apakšzemes daļām un izraisa krastu un nogāžu nogrūvumus (Buka, Volrāts, 1987).

Ūdensmalu nozīme un izmantošana vēsturiskā skatījumā

Pilsētu ģeogrāfiskā izvietojuma sistēma un to arhitektoniskās struktūras Latvijas teritorijā sāka attīstīties un stabilizēties 9.-12. gs. Pie lielākajām apdzīvotajām vietām jāpieskaita Rīga, Jersika, Dobeles, Sidbārde, Kuldīga, Talsi, Rakte, Tērvete, Mežotne.

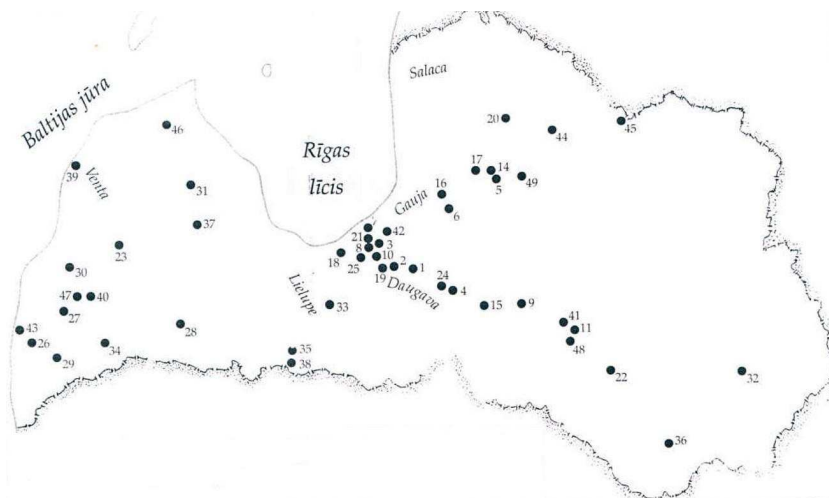
13.gs. beigās ap krustnešu nocietinātajām pilīm saglabājās un atjaunojās 24 pilsētas, lielākās no tām bija Rīga, Cēsis, Kuldīga, Aizpute, Rēzekne, Valmiera, Koknese u.c.

Viduslaiku pilsētu struktūru analīze liecina, ka tās var sadalīt trīs grupās. Pirmo grupu veido nocietinātās pilsētas, kuru struktūru un teritoriālo attīstību nosaka bruņinieku pils nocietinātās sistēmas, kā arī pilsētas aizsargvaļņi un mūri, piemēram, Rīga, Cēsis, Valmiera.

Otro grupu veido pilsētas, kuras izveidojušās kā atklātas apdzīvotas vietas netālu no nocietinātām bruņinieku – feodāļu pilīm. Piemēram, Kuldīga, Bauska. Šo abu pilsētu grupas izvietojās uz stratēģiski svarīgiem ceļiem un teritorijām un savos pirmajos attīstības posmos saglabāja aizsardzības funkciju prioritāti. Pie trešās grupas pieskaita pilsētas, kuru dibināšana saistīta ar ekonomiskiem faktoriem. Šo grupu veido tādas pilsētas kā Liepāja, Jēkabpils (Briņķis, Buka, 2001).

Tikai nedaudzas Livonijas pils būvētas tiešai aizsardzībai pret ārējiem ienaidniekiem, tāpēc novietotas dienvidu pierobežā netālu no Lietuvas-Polijas valsts vai arī Livonijas valsts austrumos- tagadējā Latgalē, kur tās veidoja priekšposteņus iespējamam uzbrukumam no krievu zemēm. Tomēr visvairāk piļu ir Vidzemē. Tās celtas pie Daugavas- nozīmīgā ūdensceļa, kas veda uz Smoļensku un Polocku, kā arī pie Gaujas, kas bija gan ceļš uz Pleskavu un Novgorodu, gan arī robeža starp Rīgas

arhibīskapa un Livonijas ordeņa zemēm. 3.1.att. redzamas 12. gs. beigās līdz 13.gs. celtās pils un to novietojums. (Caune, Osis, 2004). Skaidri ir redzams Daugavas un Gaujas ūdensceļš.

3.1. attēls. 12.-13. gs. Latvijā celtās pils (Caune, Osis, 2004)

Piļu celtniecībai izmantoti dažādi būvmateriāli, parasti tādi, kas bija uz vietas viegli iegūstami. Daļa no vācu pilīm sākumā bijušas no koka. Kurzemē un Vidzemē visbiežāk tie ir pelēkie granīti- neapstrādāti dažāda izmēra laukakmeņi, bet Daugavas un Ventas krastos būvētām pilīm, kā arī pie Gaujas celtajai Siguldai un Cēsīm – turpat lauztie gaišie dolomīta klintsakmeņi. (Caune, Osis, 2004).

Piļu aizsargspēju palielināšanai izmantoja kalnu stāvās nogāzes, ūdenstilpes un grāvjus. Citreiz uz dabīgiem strautiem tika uzstādīti aizsprosti, veidojot dīķus. Tā tas ir bijis Valmierā, kur militārai aizsardzībai aizsprostoja Rātsupīti, izveidojot tagadējo Dzirnavezeru. Pils būvēja uz pussalām un arī salām, kā, piemēram, Alūksnē.

19.gs. gadsimta otrā pusē izvērās strauja dzelzceļa būve (Briņķis, Buka, 2001). Tas ieguva aizvien lielāku nozīmi pār ūdensceļiem un sauszemes ceļiem (Eglīte, 2004). Norisinājās jaunu rūpniecības objektu un ostu celtniecība. Līdz ar to pilsētu iedzīvotāju skaits palielinājās 7 - 9 reizes. Gadsimtu mijā Liepāja un Ventspils kļūst par I klases ostas pilsētām, Jelgava, Rēzekne, Daugavpils, Gulbene, Jēkabpils par svarīgiem dzelzceļu mezgliem (Briņķis, Buka, 2001).

Ūdeņiem un ūdensmalām Latvijā, tai skaitā Latvijas pilsētās, bijusi liela nozīme. Tie tiek izmantoti visdažādākajos veidos un visdažādākajiem mērķiem. Tālāk aplūkošu svarīgākos ūdensobjektus un nozīmīgākos to izmantošanas veidus vēsturē.

Daugava ir Latvijas visvairāk teiku apvītais un apdziedātais ūdens objekts. Senie skandināvi Daugavā iebraukuši jau ap 1000.gadu p.m.ē. Dažkārt izteiktas domas, ka ceļojumi pa Daugavu vairāk pieauguši ap 5.gs. Tad Daugava kļuvusi par galveno ceļu, kas savienojis rietumus ar austrumiem (Skandināviju un Bizantiju).

No 11.gs. sāka regulāri kursēt preču kuģi. Visvairāk preču šinī laikā pārvadāts ar īpašiem lieliem platdubjiem (ap 200 t preču). Šī transporta maksimums bija 16.-17.gs. Uzbūvējot dzelceļu, šāda veida preču pārvadāšana palēnām beidzās.

Daugava intensīvi izmantota arī koku pludināšanai. Tā sākusies, kad Rīga izveidojās par plašāku sadzīves centru. Savu maksimumu šī transporta nozare sasniegusi pēdējos gadu desmitos pirms Pirmā pasaules kara. 1897.gadā Daugavā saskaitīti 21 200 plostu. Daugavas lejgals izvērties par lielāko koku ostu pasaulē, atstājot aiz sevis Otavu Kanādā.

Daugava vienmēr intensīvi izmantota arī makšķerēšanai un zvejošanai.

Pārklūšana pāri Daugavai senāk bijusi liela problēma. Plašā straume daudziem bija grūti pārvarams šķērslis. Vienlaikus tā bieži sargājusi Daugavas piekrastes iedzīvotājus no dažādiem karotājiem un sirotājiem, kas nākuši no upes otras puses.

Kopš 16. gs. rakstos minēts pārcēlāja amats.

Pirmie tilti, kas būvēti pār Daugavu, bijuši dažādi kara tilti. Tie taisīti Daugavas seklākajās vietās. Tā kādu pagaidu tiltu zviedru karaspēks ierīkojis Daugavā pie Ķeguma jau 1625. gadā, Poļu karaspēks 1627. gadā pie Sēlpils.

Gaujas lielo nozīmi zemes saimniecībā pieminējis jau sens dziesminieks, izsakot to šādos vārdos:

‘Vai tie mūsu Gaujas līči

Visi lieti nederēja?

Pati Gauja zeltu nesa,

Gaujas līči sidrabiņu’.

Gauja plūda cauri senajai Tālavai un savienoja seno Zemgaļu ostu un Rīgu ar Igaunijas novadiem un Pleskavu un Novgorodu .

Materiāli liecina, ka dzīva laivu satiksme pa Gauju uzturēta vēl 16.gs. beigās.

Vieni no pirmajiem kuģotājiem, kas ieradušies Gaujā, varētu būt bijuši senie skandināvi. Savas apmetnes un nocietinājumus dažādos laikos pie Gaujas ierīkojuši arī lībieši un vācu ordenis.

Hronists Indriķis piemin Sāmsaliešus, kas 1211. gadā iebruca pa Gauju līdz Turaidai, kur postīja un laupīja. Arī citi igauņi Gauju izmantojuši uzbrukumos.

Daugava un Gauja ir savienotas ar kanālu. To izbūvēja 1903.gadā. Tas savieno Ķīšezeru ar Lielo un Mazo Baltezeru un tad iet uz Gauju. Visā garumā šo ūdensceļu varēja izmantot tikai koku pludināšanai.

Senāk Vidzemes pērles bijušas ļoti iecienītas un atzītas par līdzvērtīgām austrumzemju pērlēm, tad tās tika izķertas.

Lielupe koku pludināšanai kopā ar pietekām noderēja 722 km garumā, kamēr visā Latvijā koku pludināšanai iekšējo ūdensceļu kopgarums bija 4469 km.

Vēl 13.gs. otrajā pusē lietuviešu galvenais ceļš uz Rīgu gājis pa Lielupi.

Prof. Fr.Balodis atzīmē, ka vidējā dzelzs laikmetā (400. – 800.g.) Zemgale izveidojusies par svarīgāko kultūras centru visā Latvijā un ietekmējusi arī Ziemeļbaltiju, pat Somiju. Zemgaļi plaši izmantojuši Lielupes līdzenuma auglību, nosusinājuši zemākās vietas un paplašinājuši tur savu mītņu tīklu.

Pirmie un galvenie satiksmes ceļi sendienās bijuši ūdensceļi. Ka tā tas bijis arī Zemgalē, to varētu secināt no tā, ka visi nozīmīgākie senie Zemgales sadzīves centri veidojušies ūdensceļu malās: senā Daugmale- pie Daugavas, Bauska un Mežotne- pie Lielupes, Tērvete- pie Tērvetes un Dobeles pie Lielupes pietekas Bērzēs. Tur arī, domājams, atradušās ostas.

Vēl vikingu laikos pa iekšzemes ūdeņiem kuģots ar to pašu, ar ko pa jūru. Ap 1030. gadu, kā to konstatējuši vēsturnieki, šie braucieni izbeigušies. Ap to laiku Baltijas jūrā sākuši parādīties jauna veida ūdenssatiksmes līdzekļi- preču kuģi.

Pirmais kuģis, kas dzīts ar mašīnu spēku, Lielupē iebrucis 1844. gadā. Tas kalpojās pasažieru un preču pārvadāšanai, peldviesu nogādei Jūrmalā.

Lielupe tautas folklorā nav daudz pieminēta. Tas varbūt tādēļ, ka tā nepieder pie sevišķi izciliem Latvijas zvejas ūdeņiem.

Ventas ūdeņi galvenokārt izmantoti trīs vajadzībām- koku pludināšanai, kuģniecībai un zvejai. 1290. gadā tapuši pirmie noteikumi par kuģošanu Ventā. Senie Kurzemes iedzīvotāji – kurši – bijuši slaveni kā lieli kuģotāji, arī izcili zvejnieki un

zivju pārstrādātāji. 1617.gadā pirmo reizi pieminēti 6 Kurzemes brīvezeri. Šajos ūdeņos zveja bijusi visiem brīva. Uz upēm bijuši upju aizsprosti, zvejas tači.

Lubānā vienmēr bijis daudz zivju, pīļu, siena lopbarībai, kas pievilinājis piekrastes apdzīvotājus. Dumbrāji sargājuši iedzīvotājus no karotājiem un sirotājiem. Bet, kad lēzenās krastmalas applūdušas, bijis daudz posta. Ļaunā ezera daba daudz pieminēta folklorā.

Ir pētījumi, kas rāda, ka pats jūras krasts Somijā un Igaunijā, arī daļēji Dānijā un Prūsijā, senlaikos nav bijis apdzīvots, izņemot dažas vietas, kas noderējušas tirdzniecībai. Arī Kurzemē bijis tāpat, jo iekšzemē, augstāk gar upēm, bijis drošāk.

Bākas, kas palīdz kuģiem orientēties, ierīkotas tikai pēdējos gadsimtos. Senie kuģu ceļrāži bijuši kalni, atsevišķi koki utt. Pirmā Latvijas bāka, kas apgaismota ar uguni, celta Kolkas ragā 1532.gadā.

Latvijas ūdensobjekti bieži izmantoti dzintara meklēšanai. Dzintars iegūts, piemēram, Engures ezera krastā. Ezera līmenis tika pazemināts 1842.gadā, lai paplašinātu noderīgu zemju platību un piekļūtu vēl neatklātiem dzintara krājumiem.

Arī Kaņiera ezers ticis nosusināts šim pašam nolūkam. Hercoga Jēkaba laikā dzintara virpotavas ir pastāvējušas Ventspilī, Engurē, Rucavā, Nīcā, Grobiņā (Ludvigs, 1967).

Ūdensmalu raksturojums

Pētījumā par ūdensmalas nozīmi Latvijas pilsētās vēsturiskā aspektā, kā arī to funkcijām un izmantošanu mūsdienās iekļautas 59 (77 %) no 77 Latvijas pilsētām (1.pielikums). Izdalīti 15 dažādi rādītāji. Galvenokārt informācija iegūta no darba 'Latvijas pilsētas' (Iltner, Placēns 1999) un tajā iekļautajām kartēm- pilsētu plāniem (lielākoties mērogā 1 : 20 000), pilsētu interneta mājas lapām u.c.

Materiāli fizisko apdraudējumu un rādītāju sarakstam papildus iegūti no Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas aģentūras internetā pieejamās informācijas, no SIA 'VentEko' pārskata par vides situāciju Latvijas applūstošajās teritorijās, no Latvijas Vides aģentūras CD-Rom par Latvijas upju kvalitāti, pilsētu attīstības plāniem u.c.

Rādītāju apraksts.

1. Pilsētas teritorijā atrodošos ūdensmalu veidi, to skaits.

Iespējamie veidi ir upe, ezers un jūra, vienīgi Jēkabpilī ūdenskrātuve tiek pieskaitīta ezeram, bet Liepājā- kanāls pieskaitīts upei.

Pētījumā nav iekļautas vietas, kurās ūdenstece vai ūdenstilpes ir pārāk mazas- neapskatīju upes, kas nav redzamas 2004. gadā izdotajā Karšu izdevniecības Jāņa sēta Latvijas ģeogrāfijas atlanta Hidrogrāfiskā tīkla kartē. Arī apskatīto upju lielums stipri variē, piemēram, salīdzinot Daugavu ar Alekšupīti Kuldīgā, tomēr, arī mazās upes var būt nozīmīgas pilsētā notiekošajos procesos un attīstībā. Daži ezeri ir iekļauti arī tādi, kas nav redzami hidrogrāfiskā tīkla kartē, gadījumos, kad tie atrodas pilsētā, kur ir kāds objekts, kas iekļauts kartē. Tāpat uzskaitītas arī mazās upītes. Piemēram, Valmierā Hidrogrāfiskā tīkla kartē redzama tikai Gauja, bet savā pētījumā iekļāvu arī Rātsupīti un Ģīmes upīti, tomēr neiekļāvu Gaides upīti, jo tā ir pārāk maza. Līdzīgi rīkojos arī, apskatot citas pilsētas.

2. Ūdensmalu aptuvenais garums pilsētas teritorijā (km). Tas noteikts ar lineāla palīdzību pēc Latvijas pilsētu kartēm.

3. Pilsētas platība (km²). Skatīt 1. pielikumu.

4. Rādītājs, kas parāda, vai abi upes krasti apgūti (ar apbūvi) un vai vismaz daļēji atrodas pilsētas teritorijā. Nav iespējams noteikt ezeriem un jūrai.

5. Pilsētas centra attālums līdz ūdensmalai jeb centra tuvums ūdensmalai. Par 'tuvu', vadoties pēc Latvijas pilsētu lieluma, pēc saviem ieskatiem izvēlējos attālumu, kas mazāks par 400 m. Par centru uzskatīju tādas vietas pilsētā, kur vienkopus ir centram raksturīgās vietas un objekti- piemēram, pilsētas dome, tirgus, baznīcas, kultūras nams, pasts, centrālais laukums. Centru būtu grūti noteikt, piemēram, tādā pilsētā kā Parīze, bet Latvijas pilsētās tas ir vieglāk.

6. Ūdensmalu izmantošanas veidi pilsētas teritorijā (%).

Latvijas pilsētu kartēs, kuras izmantoju, izdalīti sekojoši zemes izmantošanas veidi - dzīvojamā apbūve, rūpnieciskā un saimnieciskā apbūve, mazdārziņi, augļu dārzi, meži un parki, kapsētas un neklasificētas teritorijas. Kartēs gan nav sīkaks sadalījums un, piemēram, dzīvojamā apbūve ietver gan sabiedriskās ēkas, gan darījumu iestādes, gan dažāda veida dzīvojamo apbūvi. Iekļāvu arī autoceļu teritorijas.

‘Neklasificētas’ ir tādas teritorijas, kurām nav noteikts izmantojums, tie var būt krūmāji un smiltāji, izbijuši parki vai apstādījumi, laukumi, pludmales un kāpu joslas. Teritorijas var tikt izmantotas kā stāvlaukumi, lauksaimniecības zemes u.c.

Šim rādītājam par ūdensmalas platumu izvēlējos apmēram 100 m, kas likās vispiemērotākais, vadoties pēc Latvijas pilsētu lieluma, bet jūras malās ~ 250 m.

Attiecīgo teritoriju lieluma noteikšanai izmantoju lineālu, ņemot vērā laukumu. Pēc tam aprēķināju, cik procentus tās sastāda no visas ūdensmalas teritorijas.

Domājams, ka zemes izmantojums pilsētās kopš 1999. gada (gads, kurā izdeva grāmatu ‘Latvijas pilsētas’, kuru pamatā izmantoju) būtiski nav mainījies. 1999. gada kartes parasti bija tādas pašas kā internetā un pilsētu bukletos atrodamās. Vienīgi pilsētu teritoriālplānojumos teritorijām ir piešķirts kāds zemes izmantojuma veids. Valmieras piemērā ‘mežu un parku’ un ‘neklasificēto’ teritoriju vietā pārsvarā ir ‘dabas un apstādījumu teritorija’ (Valmieras attīstības plāns). Pastāvniecīga iespēja, ka nedaudz mainījušās pilsētu robežas.

7. Pilsētu veidošanās un attīstība, saistībā ar ūdensobjektiem.

Pētot pilsētu vēsturi, meklēju svarīgākos nosacījumus (vēstures posmus, notikumus) pilsētu attīstībā, kas saistīti (kaut nedaudz) ar ūdensobjektiem. Vienīgais ar ūdensobjektiem nesaistītais nosacījums, ko atzīmēju, ir dzelzceļš. Tāpat kā citur pasaulē, tam ir ļoti liela nozīme arī daudzu Latvijas pilsētu attīstībā. Daļēji, protams, var uzskatīt, ka arī tas ir saistīts ar ūdensobjektiem, jo dzelzceļa līnijas iet caur pilsētām (kas atrodas ūdensobjektu malās), nevis caur teritorijām, kas ir neapdzīvotas.

Ir pilsētas ar skaidri izteiktu vienu veidošanās iemeslu, bet ir pilsētas, kur tādi ir vairāki, turklāt pilsētām var būt bijuši vairāki straujas attīstības etapi un katram etapam savs iemesls.

Lielākā daļa apskatīto pilsētu teritorijas vai to apkārtnes, kā to parāda atklātie depozi, ir bijušas apdzīvotas dažādos laika posmos (Iltneris u.c., 1999), tomēr es sīkāk

apskatu, sākot ar 11.- 13.gs., kas vairāk saistīts ar pilsētu un apdzīvotu vietu rašanās sākumu Latvijas teritorijā.

8. Fiziskie apdraudējumi un rādītāji.

Ūdensobjektu piesārņojuma noteikšanai Latvijas pilsētās tika izmantoti vairāku materiālu apraksti un kartogrāfiskie materiāli.

Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas aģentūras interneta mājas lapā bija atrodama 'Virszemes ūdeņu kvalitātes pārskats 2005' ūdensobjektu ekoloģiskās kvalitātes kartes un apraksts. Ūdensobjektu ekoloģiskās kvalitātes klasifikācija Latvijā tika izstrādāta Dānijas Vides aizsardzības aģentūras finansētā projekta 'Ūdens struktūrdirektīvas 2000/60/EK ieviešana Latvijā' ietvaros. Saskaņā ar šo novērtējuma sistēmu, virszemes ūdeņu ekoloģisko kvalitāti novērtē pēc vairāku ūdens ķīmisko un bioloģisko rādītāju gada vidējām vērtībām. Tā ir pagaidu klasifikācijas sistēma, kas nav apstiprināta valsts normatīvajos aktos. Darbs pie ekoloģiskās kvalitātes novērtējuma sistēmas precizēšanas un tālākas attīstības joprojām turpinās (www.lvgma.gov.lv). Novērojams, ka ūdens ekoloģiskā kvalitāte lielākajās upēs bieži vien labāka kā mazajās, kas varētu būt skaidrojams ar to, ka mazās upes ir vieglāk 'ietekmējamās', tajās, iespējams, ieplūst vairāk neattīrītu notekūdeņu, jūtama lauksaimniecības ietekme u.c. faktori.

Vēl tika izmantotas Latvijas vides aģentūras 'Latvijas upju kvalitātes 1998-2002' kartes. Upju kvalitātes karšu sagatavošanai izmatoti mazo upju hidrobioloģiskā monitoringa un virszemes ūdeņu kvalitātes monitoringa programmas dati. Upju kvalitāte vērtēta pēc makrozoobentosa cenožu saprobitātes indeksa un atbilst principiem, pēc kuriem šāda veida monitorings tiek veikts citās Eiropas valstīs. Kopumā kartē redzams, ka lielākā daļa upju atbilst 'vāji piesārņots' saprobitātes pakāpei (Latvijas Vides aģentūra, 2003).

Plūdu riska pilsētu noteikšanai tika izmantota SIA 'VentEko' atskaite.

Vēl tika izmantots 'Latvijas vides pārskats 2001' (www.lvgma.gov.lv - Latvijas vides pārskats 2001).

Purvainās teritorijas un kraujas un atsegumi noteikti pēc Latvijas pilsētu kartēm.

9. Sabiedriskās celtnes, kultūras objekti ūdensmalu tuvumā, to skaits.

Pētījumā iekļautas tās sabiedriskās celtnes un kultūras objekti, kuri atzīmēti Latvijas pilsētu kartēs. Tādējādi iespējams, ka celtnes vai objekti, kas reāli pilsētās sastopami, bet nav atzīmēti, vai ir radušies no jauna, nav iekļauti uzskaitījumā. Uzskaitītas celtnes un objekti līdz 100 m attālumā no upēm un ezeriem un līdz 250 m attālumā no jūras.

10. Publiskas vietas un objekti ūdensmalu tuvumā, to skaits.

Šajā rādītājā, tāpat kā iepriekšējā, pētījumā iekļauti tikai kartēs esošie objekti; arī attālumi izraudzīti tādi paši, kā iepriekšminētie.

Vēl jāpiebilst, ka uzskaitītas tikai publiskās peldvietas, bet cilvēki mēdz peldēties arī citviet.

11. Pilsētas simbolika, kas saistīta ar ūdeni vai ūdensmalu.

Iespējamie veidi ir- ģerbonis, karogs, nosaukums, logo, dziesma vai himna. Pētījumā iekļauti pieejamie materiāli, kas atrodami grāmatās, bukletos, pilsētu interneta mājas lapās, tādēļ iespējams, ka ir pilsētas logo vai dziesmas/ himnas, kas man nav zināmas.

12. Ūdenstece/tilpe kā pilsētas robeža.

Uzskaitīju tādus ūdensobjektus, kuriem vismaz $\frac{1}{4}$ no to kopējā garuma pilsētas teritorijā ir kā robeža.

13. Ostas, to skaits.

Uzskaitīju kartēs atzīmētās ostas.

14. Šķērsojumu skaits, to veidi.

Izdalīju trīs tiltu veidus- tādus, kas paredzēti arī mehāniskajiem transporta līdzekļiem, gājēju tiltus un dzelzceļa tiltus.

15. Ūdensmalu īpatsvars pilsētu teritorijās. (Ūdensmalu km uz 1 km² pilsētas teritorijas.)

Šo rādītāju aprēķināju, dalot ūdensmalas kopējo garumu pilsētā (km) ar pilsētas teritoriju (km²). Upēm tika ņemtas vērā abas ūdensmalas, kā arī tas, vai upe nav pilsētas robeža - tajos gadījumos otru upes malu neskaitot.

Pētījuma rezultāti.

1. rādītājs. Pilsētas teritorijā atrodošos ūdensmalu veidi, to skaits.

39 Latvijas pilsētām cauri tek tikai lielākas vai mazākas upes (skatīt 3.1. tabulu). Tas ir 66 % no visām Latvijas pilsētām. Jelgavai, Krāslavai un Liepājai cauri tek 4 dažādas upes; Kuldīgai, Saulkrastiem un Valmierai- 3. Pārējās pilsētās 2 vai 1 upe.

3.1. tabula

Pilsētas teritorijā atrodošos ūdensobjektu veidu skaits

	Pilsētu skaits	Pilsētu daudzums procentos (%)
Tikai upes	39	66
Tikai ezeri	4	7
Tikai jūra	1	2
Upes un ezeri	9	15
Upes un jūra	3	5
Upes, jūra un ezeri	3	5

Tikai ezeri ir četrās Latvijas pilsētās un tās ir: Alūksne, Brocēni, Ludza un Valdemārpils. Jūra kā vienīgais ūdensobjekts ir Ainažos. Gan upes, gan ezeri sastopami deviņās (15 %) Latvijas pilsētās; upes un jūra- trijās pilsētās: Pāvilostā, Salacgrīvā un Saulkrastos. Upes, jūra un ezeri- arī 3 pilsētās: Jūrmalā, Liepājā un Ventspilī, kas ir vienas no Latvijas lielajām pilsētām.

Ezeri ir pavisam 15 Latvijas (Jēkabpilī ir ūdenskrātuve) pilsētās. No tām 6 pilsētas ir Latgalē.

2. rādītājs. Ūdensmalu aptuvenais garums pilsētas teritorijā (km).

Vislielākais kopējais ūdensmalu garums ir Jūrmalā ~ 79 km. (Skatīt 1. pielikumu). Jūrmalas teritorija ir izstiepta garumā ar jūru vienā un Lielupi otrā pilsētas malā, tā ir viena no Latvijas galvenajām tūrisma un atpūtas pilsētām, ar vidēji vislielākajām nekustamā īpašuma cenām Latvijā. Tālāk seko Liepāja (~ 61 km), Jelgava (~ 46 km), Daugavpils un Ventspils (abās apmēram 39 km). Tās visas ir starp Latvijas lielajām pilsētām.

Nākamajās pilsētās ar garāko ūdensmalu, kā Ogrē, Valmierā (22 km) un Rēzeknē, ir par ~ 20 km ūdensmalu mazāk nekā Daugavpilī un Ventspilī. No Latvijas lielajām pilsētām vismazāk ūdensmalu ir Jēkabpilī - 14 km.

15. rādītājs. Ūdensmalu īpatsvars pilsētu teritorijās (ūdensmalu km uz 1 km² pilsētas teritorijas).

Visvairāk ūdensmalas kilometru uz 1 km² pilsētas teritorijas (jeb ūdensmalas īpatsvars pilsētas teritorijā) ir Saulkrastos – 3,7 km/km². (Skatīt 1. pielikumu). Tā ir garenas struktūras piejūras pilsēta, kurai cauri tek trīs upes, bet pilsētas teritorija ir salīdzinoši neliela- 4,8 km². Nākamā pilsēta ar lielāko ūdensmalas īpatsvaru pilsētā ir Aknīste (2,7 km/km²). Tajā ir divas upes (viena no tām ir arī pilsētas robeža) un maza pilsētas teritorija- 3 km². Tālāk seko Kalnciems un Staicele- abās 2,3 km/km², un Sabile- 2,1 km/km².

Pilsētas ar vismazāko ūdensmalas īpatsvaru ir Aizkraukle, Ķegums, Lielvārde, Salaspils - 0,4 km/km². Tās visas ir pilsētas pie Daugavas ūdenskrātuvēm. Šo pilsētu teritorijās lielākoties ir Daugavas upes (ūdenskrātuves) viena puse un pilsētas strukturālā attīstība nav bijusi izteikti gar ūdenskrātuves malu. Tālāk seko Cēsis un Daugavpils- 0,5 km/km².

Valmierā ūdensmalas īpatsvars - 1,2 km/km².

4. rādītājs, kas parāda, vai abi upes krasti apgūti (ar apbūvi) un vai vismaz daļēji atrodas pilsētas teritorijā.

Abi upes krasti apgūti un atrodas (vismaz daļēji) pilsētas teritorijā 36 pilsētās jeb 61 % no visām apskatītajām pilsētām. (Skatīt 1. pielikumu). Tā tas ir, piemēram, Valmierā, Jēkabpilī, Lubānā. Nekāda veida apbūve kādā no upes krastiem, vai arī upe kā robeža (visā upes garumā) ir 18 pilsētās jeb 31 %. Piemēram, Lielvārdē, Jaunjelgavā, Kalnciemā (pie Daugavas), Apē un Dagdā upe ir kā robeža, bet Pāvilstā un Siguldā vienā no krastiem nav apbūves teritorijas, vai tās ir ļoti niecīgas. 5 pilsētās (8 %) šo rādītāju nav iespējams noteikt, jo tajās ir tikai ezeri vai jūra.

5. rādītājs. Pilsētas centra attālums līdz ūdensmalai jeb centra tuvums pilsētai.

51 pilsētas (86 % no 59 pilsētām), tostarp Valmieras, centra rajons atrodas līdz 400 m attālumā no ūdensobjektiem. (skatīt 1. pielikumu) Astonās pilsētās tas atrodas

tālāk par 400 m. Šīs pilsētas ir - Cēsis, Gulbene, Ikšķile, Kandava, Limbaži, Salaspils, Sigulda, Valdemārpils.

6. rādītājs. Ūdensmalu izmantošanas veidi pilsētas teritorijā (%).

Apskatot visas 59 pilsētas kopumā, visvairāk gar ūdensmalām ir 'neklasificēto' teritoriju – 45 % (vidēji pilsētās - 45 % no kopējās ūdensmalu platības) (skatīt 1.pielikumu.). 26 % ir meži un parki (vidēji pilsētās- 26 %), 16 % - dzīvojamā apbūve, kas ietver sabiedriskās ēkas, darījumu zonas un dažādu veidu dzīvojamo apbūvi (vidēji pilsētās- 17 %), 7 %- rūpniecības un saimniecības teritorijas (vidēji pilsētās- 9 %), 4 %- mazdārziņi. 1 % pilsētu teritorijās aizņem kapsētas. Arī autoceļi un to apkārtējās teritorijas sastāda 1 %. Mazāk par 1 % aizņem augļu dārzi, tie pie ūdensmalas sastopami tikai 4 pilsētās nelielās teritorijās.

Salaspils ir vienīgā pilsēta, kur ir tikai 'neklasificētas' teritorijas.

Dzīvojamā apbūve ūdensmalā visvairāk ir Lielvārdē- 53 % , Baldonē- 41 %, Līvānos- 37 %, Valkā- 33 %, Daugavpilī- 32 %.

Savukārt vispār dzīvojamā apbūve tuvāk par 250 m jūrai nav Ainažos. Tuvāk par 100 m ūdensobjektam dzīvojamā apbūve nav Valdemārpilī un Salaspilī. Siguldā ir 1 %, bet Cēsis un Kandavā- 2 %. Līgatnē- 3 %.

Valmierā- 12 %.

Rūpniecības un saimniecības teritorijas ūdensmalā visvairāk ir Ventspilī- 30%, Kalnciemā - 26 %, Balvos- 24 %, Liepājā- 21 %, Aizkrauklē un Ķegumā- 20 %. Pārsvārā iepriekšminētajās pilsētās teritorijas ir tieši saistītas ar ūdensobjektiem. Ventspilī un Liepājā tās ir plašas ostu, kravu pārkraušanas, rūpniecības teritorijas; Aizkrauklē un Ķegumā- HES.

Ainažos, Apē, Cēsis, Jaunjelgavā, Limbažos, Salaspilī, Saulkrastos, Siguldā un Valdemārpilī rūpniecības un saimniecības teritorijas ūdensmalā nav nemaz; Brocēnos un Ilūkstē- 2 %.

Valmierā- 4 %.

Mazdārziņi no ūdensmalu teritorijas 32 % aizņem Brocēnos, 20 % Līvānos, 17% Ludzā, 16 % Daugavpilī, bet 15 % Baldonē un Ikšķilē.

26 pilsētās (44 %) mazdārziņu ūdensmalā nav.

Valmierā- 1 %.

Augļu dārzi nelielās teritorijās ūdensmalā atrodami tikai 4 pilsētās- Aizputē, Cesvainē, Daugavpilī un Pāvilostā.

Mežu un parku teritorijas ūdensmalā visvairāk sastopamas Siguldā (92 %), Cēsīs- 82 %, Cesvainē un Līgatnē- 75 %, Mazsalacā- 63 %. Tālāk seko Priekule un Strenči ar 53 %.

Sigulda ir viena no galvenajām Latvijas tūristu un atpūtnieku pilsētām, arī Cēsīs, Līgatne, Mazsalaca un Cesvaine ir populāri tūrisma galamērķi. Ar visiem (mazāk Cesvaines) šo pilsētu nosaukumiem tiešām asociējas skaistas ainavas, dabas takas, aktīvā atpūta utt. Gan Siguldā, gan Cēsīs rūpniecības un saimniecības teritorijas ūdensmalā nav nemaz, bet dzīvojamā apbūve ir tikai 1 – 2 %.

Mežu un parku teritorijas vismazāk, tas ir 3 % no ūdensmalas teritorijas, sastopamas Tukumā, Līvānos un Salacgrīvā. Savukārt Jaunjelgavā, Jelgavā un Ludzā- 4 %.

Valmierā- 48 %.

Visa (100 %) ūdensmala ‘neklasificēta’ ir Salaspilī. Ainažos ‘neklasificēti’ ir 85 % no ūdensmalas teritorijas, Zilupē- 83 %, Kandavā- 82 %, Sabilē- 81 %.

Vismazāk neklasificēto teritoriju ir Siguldā- 7 %, Cesvainē- 6 %, Līgatnē- 11%, Baldonē- 12 %, Valkā- 14 %, Ķegumā un Mazsalacā- 15 %, Cēsīs-16 %.

Kā redzams, daļa šo pilsētu, kur ir vismazāk neklasificēto teritoriju, sakrīt ar pilsētām, kur ir visvairāk mežu un parku teritoriju, tas ir- Sigulda, Cēsīs, Cesvaine, Līgatne, Mazsalaca.

Valmierā- 35 %.

Kapsētas ūdensmalas teritorijā visvairāk aizņem Apē- 11 %, tālāk seko Alūksne- 5 %, Mazsalaca un Valka- 4 %, bet Bauskā- 3 %. 45 pilsētās jeb 76 % no visām pilsētām kapsētas ūdensmalā nav, tostarp Valmierā .

Visvairāk autoceļu teritorijas ūdensmalā aizņem Pļaviņās- 7 %, Daugavpilī, Jaunjelgavā un Ogrē – 5 %, Ķegumā- 4 %, Aizkrauklē- 3 %.

Tās visas (izņemot Jaunjelgavu, kas ir Daugavas otrā krastā) ir pilsētas pie Daugavas, kurām cauri un garām stiepjas lielā Rīgas – Daugavpils (arī Maskavas u.c.) šoseja.

35 pilsētās autoceļu teritorijas ūdensmalās nav vai ir mazāk par 1 %. Valmierā - mazāk par 1 %.

7. rādītājs. Pilsētu veidošanās un attīstība, saistībā ar ūdensobjektiem.

Pētot pilsētu veidošanos un attīstību saistībā ar ūdensobjektiem (1.pielikums), darba gaitā izdalīju 13 grupas. Katra pilsēta var ietilpt vairākās grupās, jo izdalīju atsevišķi visus (ja ir vairāki) svarīgākos pilsētu attīstības posmus un nosacījumus, ja vien tie kaut daļēji saistīti ar ūdensobjektiem. Vienīgi attīstība, kas saistīta ar dzelzceļu, nav saistīta ar ūdensobjektiem.

Izdalītas sekojošas grupas un tajās ietilpstošās pilsētas:

1. Seno latviešu pilis, nocietinājumi ūdensmalā:

Aizkraukle, Aizpute, Alūksne, Cesvaine, Grobiņa, Gulbene, Jaunjelgava, Kandava, Kuldīga, Lielvārde, Limbaži, Ludza, Ogre, Pļaviņas, Rēzekne, Rūjiena, Sabile, Saldus, Sigulda, Smiltene, Tukums, Valdemārpils.

2. Seno latviešu apmetnes (tai skaitā zvejnieku) ūdensmalā:

Ainaži, Aknīste, Dagda, Daugavpils, Ikšķile, Jelgava, Jūrmala, Liepāja, Līvāni, Lubāna, Pāvilosta, Priekule, Tukums, Salaspils, Saulkrasti, Valmiera, Valka.

3. Liela nozīme dzelzceļam:

Ainaži, Alūksne, Daugavpils, Jēkabpils, Jūrmala, Līvāni, Ogre, Rēzekne, Salaspils, Saldus, Skrunda, Strenči, Valka, Valmiera, Ventpils, Zilupe.

4. Dažādas vācu pilis/ nocietinājumi ūdensmalā ~ 12.-15.gs.:

Alūksne, Bauska, Cēsis, Dobeles, Ikšķile, Jēkabpils, Jelgava, Krāslava, Pāvilosta, Salacgrīva, Salaspils, Saldus, Sigulda, Skrunda, Valmiera, Ventpils.

5. Liela nozīme ūdensceļam (dažādi gadsimti):

Cēsis, Daugavpils, Jaunjelgava, Jēkabpils, Jelgava, Kandava, Krāslava, Kuldīga, Lielvārde, Līvāni, Sigulda, Strenči, Valmiera.

6. Muižu zemes (parasti ūdensmalā) ~ 15.-19.gs.:

Ape, Baldone, Balvi, Dagda, Ilūkste, Kalnciems, Mazsalaca, Ogre, Pļaviņas, Sigulda, Staicele, Viļāni.

7. Ostas, zvejniecība (dažādi gadsimti):

Ainaži, Jūrmala, Jelgava, Liepāja, Salacgrīva, Saulkrasti, Pāvilosta, Ventspils.

8. Kūrortu, dārzu, tūrisma pilsētas (sākot ar 19.gs. vidu):

Cēsis, Ikšķile, Jūrmala, Ogre, Saulkrasti, Sigulda.

9. Hercoga Jēkaba laika attīstība (17.gs.):

Aknīste, Kuldīga, Pāvilosta, Saldus, Ventspils.

10. Papīrfabrikas (sākot ar 19.gs. pirmo pusi):

Līgatne, Staicele, Jūrmala.

11. Kuģu būvētavas (dažādos gadsimtos):

Ainaži, Kuldīga, Ventspils.

12. Hidroelektrostacijas (sākot ar 20.gs. pirmo pusi):

Aizkraukle, Ķegums, Salaspils.

13. Rūpniecība saistībā ar ūdensobjektu (20.gs.sākums):

Brocēni.

Visvairāk pilsētu – 22 - ietilpst ‘seno latviešu piļu un nocietinājumu’ grupā (3.2.tabula), bet 17 pilsētas ietilpst ‘seno latviešu apmetņu, tai skaitā zvejnieku’ grupā. Tātad kopumā 39 pilsētu (jeb 66 % no 59 pilsētām) pirmsākumi meklējami seno latviešu cilšu apmešanās vietās līdz 12.gs. un arī pēc tā.

16 pilsētu attīstība sākusies vai turpinājusies, ceļot dažādas vācu pilis vai nocietinājumus, sākot ar 12.gs. Pie pilīm parasti veidojušās apmetnes.

12 pilsētu pirmsākumi vai attīstība saistāmi ar muižām, kas parasti bijušas ūdensmalā. Piemēram, Ape, Baldone un Balvi veidojušās uz muižas zemēm.

Trīs pilsētu attīstība saistāma ar papīrfabriku celtniecību. 19. gs. pirmajā pusē, kad sāka celt papīrfabriku, Līgatne izveidojās par apdzīvotu vietu. Staicelē ir bijusi muiža arī pirms tam, bet 19.gs. beigās tā sāk veidoties kā strādnieku ciemats sakarā ar celtniecību. 19.gs. beigās tika dibināta arī Slokas papīrfabrika Jūrmalā, kas gan nav tik nozīmīga visas Jūrmalas attīstībā.

Vēl trīs pilsētu attīstība saistāma ar hidroelektrostaciju būvniecību, sākot ar 20.gs. pirmo pusi. Ķegums kā apdzīvota vieta sāka veidoties 20. gs. pirmajā pusē reizē ar HES būves sākšanu. Aizkrauklē un Salaspilī HES būvniecība bija viens no pilsētas attīstības veicinātājiem.

Grupā 'rūpniecība saistībā ar ūdensobjektu 20.gs. sākumā' ietilpst viena pilsēta. Tie ir Brocēni, kur 20. gs. sākumā atklāja Cieceres ezera kaļķakmens iegulas, derīgas cementa ražošanai.

Tika izdalītas 13 pilsētas, kuru attīstībā dažādos gadsimtos liela loma bijusi nozīmīgam ūdensceļam, 8 pilsētas, kur loma bijusi ostām un zvejniecībai, 3 pilsētas, kur kuģu būvētavām.

Piecās pilsētās uzsvērta attīstība 17.gs. hercoga Jēkaba laikā, kurš bija slavens ar sev piederošajām salām, plašo tirdzniecību un daudzajiem kuģiem. Tie bija visas Kurzemes hercogistes 'ziedu laiki'.

Sešas pilsētas ietilpst 'kūrortu, dārzu un tūrisma pilsētu' grupā. Tas gan nevienai pilsētai nav bijis kā vienīgais attīstības nosacījums. Vienīgi Saulkrastos nav nekādu citu nosacījumu, un 20. gs. 30. gados tā veidojusies par pansiju pilsētu, saplūstot jūrmalas zvejnieku ciemiem. Arī Jūrmalas galvenais uzplaukums saistīts ar peldvietiem un vasarnīcām pēc dzelzceļa atklāšanas. Kopumā visu šo pilsētu attīstību par kūrortu, vasarnīcu un tūrisma pilsētām vislielākajā mērā veicinājusi dzelzceļa līniju atklāšana 19. gs. otrajā pusē.

Kūrortu, dārzu un tūrisma pilsētu attīstība sākās 19. gs. otrajā pusē un turpinājās 20. gs. 20.- 30. gados, un, protams, šādām pilsētām ir svarīgs ūdens tuvums. Arī Valmieru 20.gs. 20.- 30. gados bija doma attīstīt šajā virzienā, bet to izjauca otrais pasaules karš.

Nevar nepieminēt dzelzceļu, kam bijusi liela nozīme 16 pilsētu tālākā attīstībā. Strenči un Zilupe ir izveidojušies, pateicoties dzelzceļam. Zilupe tika izveidota,

būvējot dzelzceļu, bet Strenči kā apdzīvota vieta sāka attīstīties pēc stacijas atklāšanas un tad kļuva par plostnieku pilsētu, kuru svētkus tur svin joprojām.

Kopumā sanāk, ka ir pilsētas, kurām ir tikai viens attīstības nosacījums, kas saistīts ar ūdensmalu un tādas, kur ir divi un vairāk nosacījumu. Viens, piemēram, ir Rūjienā (lībiešu pils upes krastā), bet Alūksne ietilpst 3 grupās.

Valmiera ietilpst 4 grupās. Tās teritorija ir bijusi seno latgaļu un lībiešu apdzīvota, tālāk tika uzcelta Zobenbrāļu ordeņa pils un pie tās veidojās apdzīvota vieta. Vēl tā pieder pie pilsētām, kuru attīstība saistīta ar nozīmīgu ūdensceļu, kā arī dzelzceļu.

3.2. tabula

Pilsētu attīstības nosacījumu grupas

	Attīstību sekmējošais nosacījums	Pilsētu skaits	% no 59 pils.
1	Seno latviešu pilis, nocietinājumi ūdensmalā	22	37
2	Seno latviešu apmetnes (tai skaitā zvejnieku) ūdensmalā	17	29
3	Liela nozīme dzelzceļam	16	27
4	Dažādas vācu pilis/ nocietinājumi ūdensmalā ~ 12.-15.gs.	16	27
5	Liela nozīme ūdensceļam (dažādi gadsimti)	13	22
6	Muižu zemes (parasti ūdensmalā) ~ 15.-19.gs.	12	20
7	Ostas, zvejniecība (dažādi gadsimti)	8	13
8	Kūrortu, dārzu, tūrisma pilsētas (sākot ar 19.gs. vidu)	6	10
9	Hercoga Jēkaba laika attīstība (17.gs.)	5	8
10	Papīrfabrikas (sākot ar 19.gs. pirmo pusi)	3	5
11	Kuģu būvētavas (dažādos gadsimtos)	3	5
12	Hidroelektrostacijas (sākot ar 20.gs. pirmo pusi)	3	5
13	Rūpniecība saistībā ar ūdensobjektu (20.gs.sākums)	1	2

8. rādītājs. Fiziskie apdraudējumi un rādītāji.

48 pilsētās jeb 81 % no visām apskatītajām pilsētām ir piesārņots ūdens vai ūdens piesārņojuma draudi (1.pielikums). 30 pilsētās jeb 51 % pilsētu ir applūšanas draudi, 7 pilsētās (12 %), tās ir visas piejūras pilsētas, lielus postījumus var radīt vētras, 6 pilsētās (10 %)- jūras krasta erozija. 12 pilsētās (20 %) ūdensmalās sastopamas purvainas teritorijas, bet 10 pilsētās (17 %) – atsegumi un kraujas. Visi apdraudējumu (plūdi, vētras, jūras krasta erozija, piesārņots ūdens) veidi sastopami Liepājā un Jūrmalā, 3 veidi Pāvilostā, Ainažos, Saulkrastos un Ventspilī. 24 ir tādas

pilsētās, kurās draudus rada gan plūdi, gan ūdens piesārņojums. Tāda ir arī Valmiera. Vēl Valmierā ir ‘atsegumi, kraujas’. Nekas no iepriekšminētā nav 3 pilsētās.

9. rādītājs. Sabiedriskās celtnes, kultūras objekti ūdensmalu tuvumā, to skaits.

Visvairāk no sabiedriskajām celtnēm un kultūras objektiem pilsētu ūdensmalās atrodamas estrādes, pavisam 25 pilsētās jeb 42 % no 59 pilsētām. (3.3.tabula). Pieminekļi (tādi, kas atzīmēti kartēs) sastopami 22 pilsētu (37 %) ūdensmalās. Baznīcas atrodamas 19 pilsētu ūdensmalās, sporta būves – 17, muzeji- 12, pilsētas domes- 11, tirgus un kultūras nami- 7, rajona padomes- 5, tautas nami- 3 pilsētās.

3.3. tabula

Pilsētu skaits, kuru ūdensmalā atrodamas sabiedriskās celtnes, kultūras objekti

	Pilsētu skaits	Pilsētu daudzums procentos (%)
Estrāde	25	42
Pieminekļi	22	37
Baznīca	19	32
Stadions (sporta komplekss)	17	29
Muzejs	12	20
Pilsētas dome	11	19
Tirgus	7	12
Kultūras nams	7	12
Rajona padome	5	8
Tautas nams	3	5

Visvairāk sabiedrisko celtnu un kultūras objektu sastopami Valmierā, pavisam 14. (Skatīt 1.pielikumu). Astoņi objekti atrodami Jūrmalā, Liepājā un Valkā, 7 objekti Saldū. 6 objekti ir Jēkabpilī, Ventspilī un Kuldīgā. Kā redzams, visas šīs pilsētas, kurās ir vairāk objektu, ir salīdzinoši liela vai vidēja izmēra pilsētas, rajonu centri.

Sabiedrisko celtnu un kultūras objektu nav 16 pilsētu ūdensmalās. No vidēja lieluma pilsētām tādas ir Cēsis un Limbaži (tās ir arī pilsētas, kur ūdensobjekti atrodas tālāk no centra).

1 objekts ir 11 pilsētās (3.4.tabula), 2 objekti – 5 pilsētās, 3 objekti- 6 pilsētās, 4 objekti- 5 pilsētās, 5 objekti – 8 pilsētās.

3.4. tabula

Sabiedrisko celtnu un kultūras objektu skaits (sastopamība) pilsētu ūdensmalās

Objektu skaits	Pilsētu skaits	Pilsētu daudzums procentos (%)
----------------	----------------	--------------------------------

14	1	2
8	3	5
7	1	2
6	3	5
5	8	14
4	5	8
3	6	10
2	5	8
1	11	19
0	16	27

10. rādītājs. Publiskas vietas un objekti ūdensmalu tuvumā, to skaits.

Peldvietas atrodamas 22 pilsētās jeb 37 % no visām pilsētām (3.5.tabula). Parki sastopami 16 pilsētu (27 %) ūdensmalās. Kempingi atrodami 5 pilsētu ūdensmalās, Skatupunkti - 3, laivu noma - 1 pilsētā.

Laivu noma atrodama Siguldā. (Skatīt 1.pielikumu). Skatupunkti ir atzīmēti Siguldā, Līgatnē un Saldū.

3.5. tabula

Pilsētu skaits, kuru ūdensmalā atrodamas publiskas vietas un objekti

	Pilsētu skaits	Pilsētu daudzums procentos (%)
Nav nekas	24	41
Peldvieta	22	37
Parks	16	27
Peldvieta (jūrmalā)	5	8
Kempings	5	8
Skatupunkts	3	5
Laivu noma	1	2

Deviņas publiskas vietas un objekti atrodami Siguldā (skatīt 1. pielikumu), Sešas šādas vietas atzīmētas Saldū, piecas ir atrodamas Daugavpilī un Jēkabpilī, četras ir Ludzā. Arī publisku vietu un objektu lielākais skaits, tāpat kā sabiedrisko ceļņu un kultūras objektu skaits, sastopams liela un vidēja izmēra pilsētās.

Publiskas vietas un objekti nav atzīmēti 24 pilsētās (3.6.tabula). Piemēram, Cēsīs, Līvānos, Ogrē. Viena publiska vieta vai objekts atzīmēta 14 pilsētās.

Valmierā atrodamas 3.

3.6. tabula

Publisku vietu un objektu skaits (sastopamība) pilsētu ūdensmalās

Publisku vietu/ objektu skaits	Pilsētu skaits	Pilsētu daudzums procentos (%)
9	1	2
6	1	2
5	2	3
4	1	2
3	12	20
2	4	7
1	14	24
0	24	40

11. rādītājs. Pilsētas simbolika, kas saistīta ar ūdeni vai ūdensmalu.

No 59 apskatītajām pilsētām 22 pilsētu (37 %) nosaukumos atrodama saistība ar ūdeni vai ūdensmalu, piemēram, Daugavpils, Jūrmala. Šī saistība ar ūdeni atrodama 16 pilsētu ģerboņos (piemēram, Ainažu, Krāslavas), 6 pilsētu karogos (piemēram, Balvu, Salacgrīvas), 6 pilsētu logo (piemēram, Bauskas, Pāvilostas) un 6 pilsētu dziesmās vai himnās (piemēram, Aizkraukles, Dagdas) (skatīt 3.7.tabulu un 1.pielikumu).

3.7. tabula

Pilsētu skaits, kuru simbolikā atrodama saistība ar ūdeni vai ūdensmalu

	Pilsētu skaits	Pilsētu daudzums procentos (%)
Nav nekas	23	39
Nosaukums	22	37
Ģerbonis	16	27
Karogs	6	10
Logo	6	10
Dziesma/ himna	6	10

4 simbolikas veidi, kas saistīti ar ūdeni vai ūdensmalu, atrodami 2 pilsētās (3.8.tabula). Tās ir piejūras pilsētas- Jūrmala un Salacgrīva (1. pielikums). 3 simbolikas veidi ir 5 pilsētās- Aizkrauklē, Dagdā, Daugavpilī, Mazsalacā un Pāvilostā, 2 simbolikas veidi ir 4 pilsētās, bet visvairāk- 25 pilsētās, ir 1 simbolikas veids.

Visi pieci apskatītie simbolikas veidi kopā nav nevienā pilsētā, savukārt ar ūdeni vai ūdensmalu saistīta simbolika nav 23 pilsētās.

Valmierā - karogs un pilsētas logo.

Simbolikas, kas saistīta ar ūdeni vai ūdensmalu, veidu daudzums pilsētās

Simboliku skaits	Pilsētu skaits	Pilsētu daudzums procentos (%)
4	2	3
3	5	9
2	4	7
1	25	42
0	23	39

12. rādītājs. Ūdenstece / tilpe kā pilsētas robeža.

Ūdenstilpes un ūdenstece kā robežas (vismaz $\frac{1}{4}$ no to kopējā garuma pilsētas teritorijā) pilsētas teritorijai sastopamas 41 pilsētā jeb 70 % no visām pilsētām. (Skatīt 1. pielikumu). Pārējās 18 pilsētās ūdenstilpes un ūdenstece nav kā robežas vai ir nelielā posmā.

Valmierā ūdenstece kā robeža nav nevienā posmā.

13. rādītājs. Ostas, to skaits.

No 59 apskatītajām pilsētām ostas ir 5 pilsētās jeb 9 %. (Skatīt 1.pielikumu). Tās visas ir piejūras pilsētas. Jūrmalā un Liepājā ir 2 ostas, pa vienai ostai ir Pāvilostā, Salacgrīvā un Ventspilī. No piejūras pilsētām ostas nav Saulkrastos un Ainažos.

14. rādītājs. Šķērsojumu skaits, to veidi.

11 pilsētās nav nekādu tiltu, pārējās 48 pilsētās ir tilti, kas paredzēti mehāniskajiem transportlīdzekļiem. (Skatīt 1.pielikumu). No 48 pilsētām 28 pilsētās papildus ir arī lielāki vai mazāki gājēju tilti un 18 pilsētās ir arī dzelzceļa tilti.

Visās pilsētās kopā ir 133 mehāniskajiem transportlīdzekļiem paredzētie tilti, 106 gājēju un 29 dzelzceļa tilti.

Viens tilts (jebkāda veida) ir 11 pilsētās (3.9. tabula), kas ir 19 % no visām apskatītajām pilsētām, 2 tilti ir 5 pilsētās, 3 tilti- 4 pilsētās, 4 tilti- 5 pilsētās, 5 tilti- 2 pilsētās, 6 tilti- 4 pilsētās, 7 tilti- 2 pilsētās, 8 tilti – 4 pilsētās, 9 tilti – 1 pilsētā, 10 tilti- 5 pilsētās, 11 tilti- 2 pilsētās, 12 tilti- 3 pilsētās, 13 tilti- 2 pilsētās.

13 tilti ir Tukumā, tai skaitā, 3 mehāniskajiem transportlīdzekļiem paredzētie, 8 gājēju un divi dzelzceļa; kā arī Saldū, kur ir 4 mehāniskajiem transportlīdzekļiem paredzētie tilti un 9 gājēju tilti (1.pielikums).

Valmierā kopā ir 12 tilti- 7 mehāniskajiem transportlīdzekļiem paredzētie un 5 gājēju.

3.9. tabula

Kopējais tiltu daudzums Latvijas pilsētās

Tiltu skaits	Pilsētu skaits
0	11
1	11
2	5
3	4
4	3
5	2
6	4
7	2
8	4
9	1
10	5
11	2
12	3
13	2

Kopsavilkums.

Kopumā var secināt, ka gandrīz visu 59 apskatīto pilsētu attīstība ir vairāk vai mazāk (mazāk, piemēram, pilsētas, kas attīstījušās uz muižu zemes) saistīta ar ūdensobjektiem, kas ir tikai loģiski, jo gan senāk, gan mūsdienās pilsētas visā pasaulē parasti tiek veidotas un attīstās pie ūdensobjektiem.

Upes sastopamas gandrīz visās Latvijas pilsētās, daudzās pilsētās ir arī vairākas ūdenstece.

Vislielākais ūdensmalu īpatsvars kopumā ir mazās pilsētās, bet vismazākais ūdensmalu īpatsvars ir 5 pilsētās, kas atrodas pie Daugavas.

Lielākajā pusē pētījumā iekļauto Latvijas pilsētu pilsētas attīstība (rūpnieciskā, sabiedriskā un dzīvojamo teritoriju) ir norisinājusies abos upes krastos. Tur, kur attīstība ir tikai vienā krastā, upe bieži ir kā pilsētas robeža vai atrodas pilsētas malā.

Ūdensobjekts kā pilsētas robeža kādā posmā, ir sastopams lielākajā daļā pilsētu.

Gandrīz visu pilsētu (izņemot astoņas) centra rajoni atrodas līdz 400 m attālumā no ūdensobjekta.

Visvairāk gar ūdensmalām Latvijas pilsētās ir 'neklasificēto' teritoriju, kas, manuprāt, nav pozitīvs rādītājs, jo šīs teritorijas (kā parāda Valmieras piemērs) bieži ir vizuāli nepievilcīgas, nesakoņas utt. Tomēr pozitīvi ir tas, ka nav daudz rūpniecības un saimniecības teritoriju. Pilsētās, kurās šo teritoriju ir visvairāk, tās arī ir saistītas ar ūdensobjektiem. Piemēram, Liepājā un Ventspilī - ostas un ar tām saistītā infrastruktūra, Aizkrauklē un Ķegumā - hidroelektrostacijas. Vairāk kā dzīvojamā un sabiedriskā apbūve ir mežu un parku teritorijas, kas, manuprāt, daļēji norāda uz Latvijas pilsētu 'mazpilsētas raksturu'.

Ostas ir tikai piejūras pilsētās, turklāt - ne visās.

Sabiedrisko celtnu un kultūras objektu skaits vidēji Latvijas pilsētu ūdensmalās, manuprāt, ir uzskatāms par nelielu (izņemot Valmieru, kur tas ir gandrīz 2 reizes lielāks kā nākamajā pilsētā). Bet, tā kā vidēji 45 % aizņem 'neklasificētās' teritorijas, tad to var saprast. Savukārt tādu publisku vietu, kā peldvietas un parki, daudzums Latvijas pilsētu ūdensmalās ir vēl mazāks. Vērojot pasaules tendences, šie rādītāji nav tie labākie.

Pusei no apskatītajām Latvijas pilsētām fiziskos draudus un apgrūtinātu ūdensmalu attīstību rada appludinājuma draudi. Lielākajā daļā pilsētu ir lielāks vai mazāks ūdens piesārņojums vai tā iespējamība.

Savā veidā ūdensmalu nozīmi Latvijas pilsētās parāda tas, ka lielākajā pusē apskatīto pilsētu, kāds no pilsētas simbolikas veidiem ir saistīts ar ūdeni vai ūdensmalu. Visbiežāk - pilsētas nosaukums un ģerbonis.

4. Ūdensmala Valmierā

Ūdensmalas raksturojums un loma pilsētas attīstībā

Valmiera vēstures avotos pirmo reizi minēta 1323.gadā, bet tās apkārtnē bijusi apdzīvota jau 3.-2.g.tūkst.p.m.ē. Gaujas un mazo upīšu krasti bija pievilcīga dzīvesvieta. Pirmās un otrās tūkstošgades mijā tagadējais Valmieras novads bija seno Latgaļu cilšu apdzīvota teritorija- Tālavas novads, kas robežojās ar Lībiešu un Igaņu cilšu apdzīvotajām zemēm (Eglīte, 2004).

12.gs beigās, kad sākās vācu iebrukums, Gauja bija nozīmīgs tirdzniecības ceļš no Rīgas jūras līča uz krievu zemēm. Tālavas novadu savā varā tiecās iegūt gan Rīgas arhibīskaps un Livonijas ordenis, gan Pleskavas kņazi. 1224. gadā Tālavu iekaroja Livonijas ordenis. Sākās Valmieras veidošanās laiks, uzsākta Valmieras pils celtniecība. Tā kļuva par pirmo Livonijas ordeņa nocietinājumu Gaujas labajā krastā.

Kad Valmiera ieguva pilsētas tiesības, precīzi nav zināms, taču domājams, ka tas noticis visai drīz pēc baznīcas un pils uzcelšanas. Jau 1283. gadā pirmo reizi minēts, ka Valmierai ir pilsētas tiesības. 1583. gadā Valmierai un tās pilsoņiem jau bija visas Rīgas pilsētas tiesības.

Viduslaikos Valmiera bija neliela tirgotāju un amatnieku pilsētiņa, kurai cauri gāja starptautiski nozīmīgs tirdzniecības ceļš no Rietumeiropas uz Krieviju. Pilsēta bija cieši saistīta ar pili kopējā aizsardzības sistēmā.

Laikā no 1365. gada līdz 16.gs. Valmiera bija Hanzas savienības dalībniece. Līdz ar Livonijas ordeņa sabrukumu 16.gs. beidzās Valmieras mierīgā attīstība. Norisinājās cīņas starp poļiem, zviedriem, krieviem.

Poļu - zviedru kara laikā zviedru karaspēks 1622. gadā ieņēma Valmieru. Tika uzsākta ilgstošajos karos izpostītās pilsētas atjaunošana. 1634. gadā tapa jauns pilsētas nocietinājumu projekts, kurš tagad ir vecākais zināmais Valmieras pilsētas plāns. Notika pilsētas teritoriālā pārplānošana, tika ierādīti zemes gabali dzīvojamo namu būvniecībai.

Ziemeļu kara laikā 1702. gadā Valmierā iebruka liels krievu karaspēks, kurš pilsētu aizdedzināja. Uzbrukumā tika sagrauta arī pils, kura zaudēja savu militāro nozīmi. Vēlāk pils teritorijā sāka būvēt ēkas, to celšanai izmantoja sagrauto mūru akmeņus. Seno nocietinājumu vietā ierīkoja dārzus (Bruģis, 2005). 4.1. attēlā redzama Valmieras pilsētas uzbūve 1798. gadā (VNM). Kā redzams, pilsēta 'skaisti iekļāvusies' starp Gauju un Rātsupīti.

4.1. attēls. Valmieras pilsētas plāns 1798. gadā. (VNM)

1785. gadā Valmiera kļuva par apriņķa pilsētu un sāka straujāk attīstīties.

Ap 1875. gadu Kauguru muižas smilšainās zemes Gaujas krastā sadalīja gabalos un iznomāja Valmieras amatniekiem un strādniekiem ar noteikumu, ka tās triju gadu laikā jāapjož ar žogiem un jāceļ dzīvojamie nami. Tā sāka veidoties Pārgaujas apdzīvotā vieta. 1889. gadā atklāja dzelzceļu, ap to veidojās Kārliena. 1921. gadā Valmieras pilsētai pievieno Pārgaujas un Karlovkas (Kārlienā) miestus. (Liepnieks, 1996).

1893. gadā Valmierā, pirmoreiz Latvijā, ievēlēja domi, kurā domnieku vairākums bija latvieši.

20. gs. sākumā pilsētā sāka attīstīties rūpniecība, tika modernizēta komunālā saimniecība, ierīkoti parki, attīstīta medicīniskā aprūpe.

No 1921. gada līdz 1934. gadam pilsētas pašvaldībā vairākums domnieku bija sociāldemokrāti. Pilsētu tautā nereti devēja par 'Sarkano Valmieru'. Ar savu darbību sociāldemokrāti panāca pilsētā ekonomisku stabilitāti un pierādīja, ka pilsētas budžetu var balstīt uz pašvaldības uzņēmumu peļņas. Varēja uzsākt lielāku objektu celtniecību (Bruģis, 2005).

Kā pirmo 1923. gadā uzcēla pilsētas ūdenstorni. 1927. gadā atklāja modernu pilsētas pirti Gaujas krastā. Trīsdesmitajos gados tika sakārtotas ielas, labiekārtota tūristu mītne Gaujas krastā. Uzbūvēti gājēju tilti pār Rātsupīti pie Valterkalniņa. Lielu

vērību pašvaldība veltīja apstādījumiem parku un laukumu izdaiļošanai. Gaujas labajā krastā tika izveidots no puķēm stādītais uzraksts 'Valmiera'.

Tika izbūvēts un labiekārtots jauns tirgus laukums. Par pilsētas ekonomiskās izaugsmes apliecinājumu kļuva arī jaunieceltā viesnīca 'Tērvete'. Valmiera sāka veidoties par kūrorta un tūrisma pilsētu, taču pilnībā šis virziens netika realizēts.

1941. gada jūlijā vācu karaspēks bez cīņām ienāca Valmierā. Pirms aiziešanas Sarkanā armija nodedzināja Gaujas tiltu. 1944. gada vasarā Valmieru skāra Padomju Armijas aviācijas uzlidojumi. Apšaudes rezultātā nodega viss Valmieras centrs (Bruģis, 2005).

Pilsētas plāni saglabājušies, sākot no 17.gs. Tajos labi redzams, ka galvenais ceļš, kas no Rīgas caur mūros ieslēgto pilsētu veda tālāk uz Tērbatu, pilsētai attīstoties vispirms rietumu virzienā, pārtapa par Rīgas ielu.

19.gs. sākumā pieauga iedzīvotāju un namu skaits, tomēr vēl gadsimta pirmajos gadu desmitos pilsētā nebija nevienas fabrikas vai manufaktūras.

19. un 20.gs mijā daudzas Valmieras celtnes būvētas no sarkanajiem ķieģeļiem (Bruģis, 2005). 4.2. attēlā redzams 20. gadsimta sākuma Valmieras centrs. Ķieģeļu apbūve mijas ar koka apbūvi. Silueta vertikālās dominantes veido baznīcas tornis un fabriku dūmeņi. 20.gs. sākumā Gaujas krasti bijuši rūpnieciski apbūvēti (1944. gadā viss nodega līdz ar pilsētas centru.)

4.2. attēls. Gaujas labais krasts 20. gs. sākumā. Kolorēta pastkarte (VNM)

No 20.gs. sākuma līdz Pirmajam pasaules karam Valmierā tika uzceltas atsevišķas nozīmīgas sabiedriskas celtnes. Piemēram, Valmieras skolotāju seminārs, Vecpuišu parka paviljons. Aktīvāka komerciāla un sabiedriska rakstura ēku būvniecība pilsētā izvērtās 30.gados.

Valmiera mazpilsētai raksturīgos vaibstus joprojām saglabājusi Pārgaujā autoostas apkārtnē un Leona Paegles ielā (Bruģis, 2005). Tā ir privātmāju apbūve Gaujas ūdensmalā.

Pēckara gados tika paplašināta un iztaisnota par Ļeņina ielu pārdēvētā Rīgas iela, bet izzuda vairākas centra vēsturiskās ielas- Katrīnas, Brūveru, Ravelīnes, Vaļņu, Jurgā. Valmieras ielu nosaukumi, kas laika gaitā mainījušies līdzīgi kā citviet, liecina gan par pilsētas vēsturisko attīstību, gan arī par politiskās varas maiņām.

Pilsētas viduslaiku nocietinājuma - Zilā bastiona, pakājē atrodas Dzirnauvu ezeriņš. Jau 17.gs. te bijušas ūdensdzirnavas, kuru ezeriņš kopā ar Rātsupīti veidojis pils aizsardzības sistēmu (Bruģis, 2005).

16. - 19. gs. Gauja bijusi nozīmīga pērļu ieguves vieta. Tad iznīcināja, bet pērļu zvejniecība atkal uzplauka 20.gs. 30. - 40. gados. Tagad Gaujā vairs nav pērles (dēļ rūpniecības, lauksaimniecības). Pēdējos divos gadsimtos upi par samērā ērtu satiksmes ceļu izmantoja arī pirmie šī novada dabas pētnieki (Eberhards, 1991).

1865. gadā atklāja pirmo koka tiltu pār Gauju, līdz tam darbojās pārceltuve. 1919.gadā šo tiltu nopostīja daļēji, bet 1941.gadā pavisam un 1942. gadā uzcēla pašreizējo dzelzsbetona tiltu (Bruģis, 2005).

Kā redzams Valmieras Novadpētniecības muzeja fondu 1936.gada pilsētas plānos (4.3.attēls), tilts pāri Gaujai bija paredzēts arī pie Rātsupītes, kā arī posmā starp Stāvajiem krastiem un tagadējos Vanšu tiltu (Gājēju tiltu).

Kopumā apbūves un dabas un apstādījumu teritoriju izkārtojums pilsētas centrā un arī tālāk uz šaursliežu dzelzceļa pusi un upes kreisajā krastā ūdensmalā paredzēts diezgan līdzīgi, kā tas ir mūsdienās. Nedaudz vairāk bija plānota apbūve.

4.3. attēls. Valmieras pilsētas 1936. gada plāns (VNM)

Lielākās ūdenslīmeņa svārstības Gaujā reģistrētas 1929. gadā un 1956. gadā. Abas reizes applūda lielas teritorijas Lucas lejā (Atpūtas parks) un Pārgaujā.

Gaujas krastos atradās arī vairāki rūpniecības uzņēmumi – Veides tekstilfabrika, pilsētas elektriskā stacija un ūdenstorņa māja. Ap 1850. gadu Valmieras tirgotājs P. Jankavs esot uzbūvējis 6 liellaivas preču transportēšanai pa Gauju, Rīgas jūras līci un Daugavu. Gaujai piemērotās, seklās liellaivas braucieniem pa jūru tomēr izrādījās bīstamas, tādēļ preču pārvadāšana drīz beidzās. Īsu laika sprīdi Gaujā kursēja arī pasažieru kuģītis, kas veda līdz Carnikavai.

Kazu krāces laika ritumā piedzīvojušas lielas izmaiņas. 1920.gados, lai novērstu krasta eroziju un neļautu Gaujai pārpludināt Lucas leju, uzbūvēja dambi. 1989. gadā vecā dambja vietā izveidots akmeņu un smilšu uzbērums (Bruģis, 2005).

60. – 80. gados Gaujas krasti strauju aizauga, pateicoties lauksaimniecības straujajai ķimikalizācijai un neapdomātajai rūpniecības attīstībai Valmierā. Ieauga krūmos un pārpurvojās iecienītā pludmale kreisajā krastā ‘Gaujas sērē’ (augšpus Kazu krācēm) (Valtenberga, 1992).

Daudzas valmieriešu tradīcijas visos laikos bijušas saistītas ar Gauju. Senāk ziemas sala laikā uz Gaujas ledus notika Rikšotāju sacensības. Pilsētnieki upi izmantoja arī slidošanai. Pavasaros lielākais notikums bija ledus iešana. Upei bija savs ‘admirālis’- podnieks, kurš dzīvoja upes malā. Tas trenkāja bērņus, kas slidinājās uz ledus, un uzraudzīja, lai spēcīgā straume neaizskalo krastā nokrautās malkas grēdas (Bruģis, 2005).

Valmieras rašanās ir saistīta ar Gaujas ūdensceļu un izdevīgo ģeogrāfisko stāvokli, un līdz pagājušā gadsimta vidum Gaujas ūdeņi arī ir bijuši aktīvi izmantoti. 1970. gadu sākumā strauji sāka attīstīties ūdenstūrisms, tad arī beidzās pēdējā koku pludināšana Gaujā. Ūdenstūrisms bija populārs arī 1980. gados, bet šobrīd Gaujas ūdeņi 'stāv tukši'.

30. gados pilsētas pašvaldība daudz pievērsās pilsētas, tai skaitā ūdensmalas, labiekārtošanai. Tika ierīkoti tiltiņi, parki. Tas sakrīt arī ar laiku, kad Valmiera tika veidota par tūrisma un kūrorta pilsētu. Gaujas malā pilsētas centrā tika atklāti vairāki sabiedriski objekti – viesnīcas, pirts. 1940. gadā celta viesnīca 'Gauja'- tagadējā pilsētas domes ēka. Var vilkt paralēles ar pēdējo gadu pilsētas attīstību, kad arī tiek rekonstruētas un ierīkotas atpūtas vietas un plānotas viesnīcas ūdensmalā. Vienīgi - mūsdienās Valmiera tiek pozicionēta kā rūpniecības un darījumu pilsēta, vienlaicīgi (kā uzsvēra pilsētas domes darbinieks) lielā mērā atbalstot tūrisma attīstību, jaunu objektu veidošanu. Tūristu skaits, pēc Valmieras tūrisma informācijas centra datiem, katru gadu strauji pieaug.

No puķu stādījumiem veidotais uzraksts 'Valmiera' Gaujas malā tiek katru gadu atjaunots līdz pat mūsdienām. To var uzskatīt par kultūras mantojumu, vēstures nesēju, pilsētas tēla un ainavas elementu ūdensmalā.

Līdz Otrā pasaules kara beigām pilsētas (tai skaitā ūdensmalu) apbūve bijusi blīva, ar mazdārziņiem blakus centram. Bet Padomju laikos tā veidojusies plašāka- ne tik blīvi celtas mājas, veidotas platākas ielas un brīvas teritorijas. Kā redzams 1949. gada pilsētas plānos (4.4. attēls), arī ūdensmalā paredzēta plaša 'zaļā' teritorija.

4.4. attēls. Daļa no 1949. gada Valmieras pilsētas plāna (VNM).

Ūdensmalas funkcionālā izmantošana un nozīme

Valmiera ģeogrāfiski atrodas Vidzemes ziemeļu daļā. Tā ir Vidzemes lielākā un ekonomiski aktīvākā pilsēta ar 18,1 km² lielu teritoriju. Valmiera atrodas 107 km attālumā no Rīgas un 50 km attālumā no Igaunijas robežas. Pilsēta robežojas ar Valmieras, Kocēnu un Kauguru pagastiem.

Apvidus ģeoloģija sastāv no devona merģeļa un smilšakmeņiem, kurus pārklāj jaunāki kvarca smilšu slāņi un grants nogulsņējumi. Virsēji morēnas nogulumieži sastāv, galvenokārt, no mālsmilts un smilšmāla, kurš atsevišķos posmos pārklāts ar putekļainas smilts slāni 1,0 – 2,5 m biezumā (Maldavs, 1959).

Valmiera atrodas dabas ainavu un reljefu apvidu pārejas krustpunktā Ziemeļvidzemes zemienē. No Valmieras sākas Gaujas senleja (Gaujava), gar Gauju no ZA iesniedzas Sedas līdzenuma atzars, kas šķir divas citas Tālavas zemienes daļas: uz Z no Valmieras ir Burtnieka līdzenums, uz A- Trikātas pacēlums. (Valmieras pilsētas pašvaldība, 2006).

Valmieras nosaukums laika gaitā vairākkārt mainījies.

Iedzīvotāju skaits Valmierā ir 27 515 (Valmieras pilsētas pašvaldība, 2007).

Gauja ir garākā upe Latvijā, tās garums ir 452 km, baseins – 8900 km². Gauja sākas uz rietumiem no Alauksta ezera un ietek Rīgas jūras līcī. Kritums – 234m. Augštecē tā līkumo pa Vidzemes Centrālo augstieni, tad pa Vidusgaujas ieplaku. Starp Valmieru un Murjāņiem Gauja tek pa senleju, lejtecē - pa Piejūras zemieni. Gultne ir smilšaina, bagāta sērēm, salām, līkumiem, krasta nogrūvumiem. Grīva piesērē ar sanešiem, palienēs daudz vecu atteku. Pie Gaujas izvietojušās pilsētas Strenči, Valmiera, Cēsis, Sigulda.

Gaujas senlejas dziļums pie Valmieras ir 20- 35 m, kas upes tecējuma virzienā pieaug (Laura, 1993). Pilsētas robežās Gaujai ir trīs pietekas – Ģīmes upīte, Rātsupīte un Gaides upīte. Gan uz Ģīmes, gan Rātsupītes ir izveidoti dzirnavu ezeriņi, kuros ūdenslīmeni regulē ar slūžām.

Gaujas ielejā ir izdalāmas trīs terases. Upes paliene Valmieras apkārtnē ir 700-800 m plata, ar attekām. Paliene paceļas 4 – 7 m virs ūdens līmeņa. Upes pirmā terase ir fragmentāra un tās augstums ir 8 - 10 m. Otrā terase ir ļoti maz izteikta. Trešā terase ir viscaur izteikta un tās augstums virs jūras līmeņa ir 16 – 17 m. Upes krasti ir stāvi,

2 – 4 m augsti, dažās vietās ir līdz pat 20 m augstas kraujas. Ūdens kritums Gaujā pilsētas robežās ir 1,5 m no 29,9 līdz 28,4 m.

Gaujas upe pilsētas robežās līkumo un veido meandru lokus. Upes gultnes platums palos svārstās no 70 – 125 m, bet vidēji tas ir 50 - 80 m. Platākajos upes posmos veidojas smilšu sanesumu joslas. Upes dziļums ir mainīgs, atsevišķos posmos tas ir 1 – 2 m, dažviet 3 – 5 m. Gultne pārsvarā ir smilšaina, vietām akmeņaina. Upju ieleju erozijas un akumulācijas procesi ir vieni no dinamiskākajiem eksogēnajiem procesiem Latvijā. Diemžēl upes gultnes mūsdienu procesi ir pētīti tikai Gaujas baseina upēm, Pededzei un Lielupei (Eberhards, 1991). Mūsdienās notiek upju gultņu aizsērēšana un dziļuma samazināšanās daudzos posmos, bet pavasara palos tiek izskalotas jaunas gultnes.

Pavasara palos ievērojami ceļas Gaujas līmenis. Ūdens maksimālais caurplūdums Gaujā ir tieši šai laikā un tas var sasniegt 735 m³/s, radot pilsētas zemāko vietu applūšanas briesmas. Otrs maksimums ir rudens lietavu laikā. Vidējais caurplūdums periodā no 1946. līdz 1997. gadam – 46,4 m³/sek., maksimālais caurplūdums 735 m³/sek.- 1956. gada 3. maijā, minimālais caurplūdums – 2,66m³/sek. – 1951.gada 13. novembrī.

Ūdenstilpju un ūdensteču krastmalu teritorijas Valmierā aizņem 28 ha (Valmieras pilsētas pašvaldība, 2006). Tās nodrošina aizsardzību pret vides piesārņojumu, kā arī sekmē bioloģiskās un ainaviskās daudzveidības saglabāšanu pilsētā.

Dabas un apstādījumu teritorijas (bijušās ‘dabas pamatnes’) aizņem 30 % no Valmieras pilsētas teritorijas (vidēji Eiropā – arī 30%) (Valmieras pilsētas pašvaldība, 2006). Šīs teritorijas lielākās platības koncentrējas ap Gauju. Jaunais pilsētas teritoriālais plānojums neparedz būtiski palielināt vai samazināt dabas un apstādījumu teritorijas.

Gaujas malā ir Valsts nozīmes īpaši aizsargājama dabas teritorija Valmierā- Ģeoloģiskais un ģeomorfoloģiskais dabas piemineklis ‘Valmieras stāvie krasti’. Tas radies erozijas procesā, Gaujai meandrējot. ‘Stāvo krastu’ teritorija nav sakārtota, trūkst informācijas, atpūtas vietas, ugunskuru vietas utt.- kas var novest pie aizsargājamā objekta postīšanas. Patreiz Valmierā notiekošā projekta ‘Vides sakārtošana Valmieras pilsētas dabas teritorijās’ ietvaros, paredzēts uzstādīt informācijas stendu. Teritorijas plānojums paredz vietu arī velosipēdu maršrutam, izveidot celiņus un organizētu atkritumu savākšanu.

Vietējās nozīmes īpaši aizsargājamas dabas teritorijas Valmierā: Atpūtas parks, Pauku priedes- mežaparki; Putriņu mežs, Kauguru vēris- parkmeži; Vecpuišu parks, Jāņparks. Šīm vietām ir noteikts aizsardzības statuss, taču nav izstrādāti aizsardzības un apsaimniekošanas plāni.

Kā atzīst pilsētas dome, izglītošanas sistēma vides jomā Valmierā vēl ir nepietiekoši attīstīta. Vairāk tam pieskaras skolās. Pieaugušo izglītība aprobežojas ar publikācijām vietējā laikrakstā un atsevišķiem sižetiem Valmieras TV.

Gar Gauju stiepjas ūdensteču un ūdenstilpju aizsargjosla, aizsargjoslas ir arī pārējām Valmieras upēm un strautiem, kā ar ūdenstilpēm. Aizsargjoslu platums ir mainīgs un atkarīgs no normatīvo aktu prasībām, kopumā- jo lielāks ūdensobjekts, jo platāka aizsargjosla.

Valmieras ūdensmalā ir 3 vienīgie arheoloģijas pieminekļi (Valmieras senpilsēta, pilsdrupas, Elku saliņa); 2 no 3 arhitektūras pieminekļiem (Sv. Sīmaņa baznīca, pilsdrupas un nocietinājumi); 7 no 11 mākslas pieminekļiem (visi baznīcā) (Valmieras pilsētas pašvaldība, 2006).

Ūdensmalā kultūras pieminekļi ir Valmieras senpilsētas teritorijā, kur to ir gana daudz, bet apmēram tikpat daudz ir izkliedēti pa visu Valmieras teritoriju. Šaursliežu dzelzceļa tilts pār Gauju ir kultūras piemineklis.

Runājot par īpašumu piederību, Gaujas krastos Valmierā zeme lielākoties pieder pašvaldībai (37 %), valstij- 27 %, privātpersonām- 24 %, pašvaldību funkcijām īpašumā pieprasīti ir 8% no zemes Gaujas krastā, bet juridiskām personām pieder 4% (Valmieras pilsētas pašvaldība, 2006).

Gauja Valmierā rada arī dažādu risku iespējamību. „Nekad neaizmirstiet, ka Gauja ir viltīga upe. Katru pavasari tā maina savus dziļos atvarus, izgriež jaunas dziļas dzelmes, kurās ūdens griežas riņķī, kā katlā vārīdamies.” (Ašmanis, 1937). Savukārt Guntis Eniņš liek uzmanīties no vecupēm, kurās var būt dubulti dibeni.

Pastiprināta Gaujas krastu izskalošana vērojama Stāvo krastu un Kazu krāču rajonā, ko var veicināt arī Valmierā atļautā motorlaivu kustība. Krasti tiek izskaloti apmēram 800 m garumā. Valdošā tendence Valmieras rajonā ir upju krastu sāniskā izskalošanās un gultņu aizsērēšana, kā rezultātā samazinās straumes ātrums un pieaug meandrēšana (GIS Projekts, 2000).

Appludinājuma varbūtība vismaz reizi 10 gados gar pašu Gaujas krastu iespējama visā Valmieras teritorijā, izņemot Stāvos krastus. Liela teritorija ar appludinājuma risku ir Gaujas kreisajā krastā, teritorijā no pilsētas DR robežas līdz

Valmieras mēbeļu fabrikai. Šī teritorija ietver pilsētas mežu zonu un Kauguru vēri ar vecupēm. Arī Putriņu mežs un apstādījumu un dabas teritorija posmā no centra tilta līdz šaursliežu dzelzceļa tiltam ir ar appludinājuma varbūtību vismaz reizi 10 gados.

Plaša teritorija ar pilsētas mežiem pretī Stāvajiem krastiem ir ar appludinājuma varbūtību vismaz reizi 100 gados. Šāda teritorija ir arī pie Gājēju tilta labajā krastā, kā arī Atpūtas parka teritorijā pie Rātsupītes ietekas Gaujā (Valmieras pilsētas pašvaldība, 2006).

Gaujas upes tīrību plūdu gadījumā var apdraudēt paaugstinātas bīstamības objekti, kas atrodas upes zonā ar appludinājuma varbūtību vismaz reizi 100 gados. (A/S Valpro Corp, SIA Valmieras mēbeles, 'Nestes' DUS, A/S Valmiera stikla šķiedra bijusī izgāztuve). Teritorijas plānojums neparedz būvniecības iespējas teritorijās, kur iespējami plūdu draudi.

Valmieras pilsētas Vides ilgtspējīgas attīstības politikas pamatā ir Nacionālais vides politikas plāns (2004. – 2008.), kurā, savukārt, ņemti vērā ES normatīvie akti, tajā skaitā Eiropas 6. vides rīcības programma laika periodam no 2001. gada līdz 2010. gadam, kā arī ANO un citu starptautisku institūciju saistošie dokumenti.

Ūdens kvalitātes jomā mērķis ir uzlabot pazemes un virszemes ūdeņu kvalitāti, novērst to tālāku piesārņošanu un pakāpeniski samazināt esošo piesārņojumu.

Valmierā paredzēti dažādi pasākumi šo mērķu sasniegšanai: notekūdeņu attīrīšanas programma (kas sāka īstenot 2007. gada rudenī), Ūdenstilpju/teču krastu sakopšanas programma (Valmieras pilsētas pašvaldība, 2006). Virsūdeņu piesārņojumu galvenokārt izraisa notekūdeņu novadīšana. To stāvoklis ir atkarīgs no attīrīšanas iekārtu esamības, komunālo notekūdeņu attīrīšanas kvalitātes.

Pēc Valmieras reģionālās vides pārvaldes datiem (2004. gada vides pārskata dati), reģiona griezumā lielāko piesārņojuma daudzumu virszemes ūdeņos novada Valmieras pilsēta. Pēc šiem pašiem datiem lielākais piesārņojuma avots reģionā ir Valmieras pilsētas notekūdeņu attīrīšanas iekārtas, kuras apsaimnieko SIA 'Valmieras ūdens', kurš pieņem apsaimniekošanā visus sadzīves un lielāko ražošanas uzņēmumu notekūdeņus.

Notekūdeņu kvalitāte, kas tiek ievadīti Gaujā, neatbilst normatīvu prasībām. Lielākā problēma ir notekūdeņu priekšattīrīšanas iekārtu trūkums atsevišķos ražošanas uzņēmumos, kas būtiski ietekmē bioloģisko attīrīšanas iekārtu funkcionalitāti.

A/S 'Valmieras piens' 2005. gadā ir uzsākusi realizēt investīciju programmu, kuras mērķis ir videi saudzējošas tehnoloģijas ieviešana un vides piesārņojuma samazināšana.

A/S 'Valpro Corp' jau ilgāku laiku veic pasākumus, kas saistīti ar videi draudzīgu tehnoloģiju ieviešanu un dabas resursu taupību.

Gaides upītē normatīvi tīrus notekūdeņus pēc attīrīšanas iekārtām ievada A/S 'Valmieras stikla šķiedra', kas arī ir viens no lielākajiem ražošanas notekūdeņu radītājiem Valmieras reģionā.

Pēdējo piecu gadu laikā vidē novadīto notekūdeņu apjomiem ir tendence samazināties, taču sadzīvē un ražošanā radītie notekūdeņi kļūst arvien netīrāki un koncentrētāki. Situāciju var uzlabot tikai pēc notekūdeņu savākšanas un attīrīšanas sistēmu rekonstrukcijas un lokālo ūdeņu attīrīšanas iekārtu uzstādīšanas uzņēmumos.

Notekūdeņu attīrīšanai Valmierā uzbūvētas 2 bioloģiskās attīrīšanas iekārtas (Valmieras pilsētas centralizētajam kanalizācijas tīklam un A/S 'Valmieras stikla šķiedra'), 2 ķīmiskās attīrīšanas iekārtas - A/S 'Valmieras stikla šķiedra' un A/S 'Valpro Corp'- rūpniecisko ūdeņu neitralizēšanai, kuras darbojas atkarībā no ražošanas nepieciešamības, kā arī 14 mehāniskās attīrīšanas iekārtas pilsētas un uzņēmumu teritoriju un brauktuves lietus un sniega kušanas ūdeņu, kā arī atsevišķu rūpniecības notekūdeņu attīrīšanai (Valmieras pilsētas pašvaldība, 2006).

2007. gada rudenī vairākām rūpnīcām jābūt gatavām priekšattīrīšanas iekārtām. Pēc priekšattīrīšanas rūpniecības uzņēmumu notekūdeņiem ir jābūt sadzīves notekūdeņu līmenī.

Latvijas lielākās pilsētas, tajā skaitā arī Valmiera, Vides ministrija un ANO Attīstības programma Latvijā 2005. gada 3.jūnijā parakstīja kopīgu deklarāciju 'Zaļais aicinājums' Latvijas pilsētām, kur ir vairāki punkti saistībā ar ūdeni un ūdensobjektiem.

Gaujā un tās pietekās no 30 izplūdes vietām tiek iepludināti arī lietus ūdeņi no pilsētas teritorijas (attīrīti vai bez attīrīšanas), kā arī atsevišķos gadījumos- neattīrīti notekūdeņi no kanalizācijas sistēmas avārijas izplūdes vietām vai nelikumīgu pieslēgumu gadījumos.

Pilsētas teritoriālajā plānojumā ūdenstilpju un ūdensteču teritorijas ir paredzētas kā publiski pieejamas teritorijas, kas ietver dabīgas vai mākslīgas ūdenstilpes un ūdenstece, kuru izmantošana saistīta ar rekreāciju un virszemes ūdeņu

noteci, kā arī būves, kas saistītas ar attiecīgā ūdens baseina izmantošanu (laivu piestātnes, peldētavas u.c.) un uzturēšanu (slūžas, dambji u.c.).

Nolūki, kādos atļauts būvēt, pārbūvēt, ierīkot vai izmantot ēkas un citas būves ūdenstilpju un ūdensteču krastmalu teritorijās ir: tūrisma un apskates objekti, objekti iedzīvotāju drošības un vides kvalitātes nodrošināšanai, būves, kas saistītas ar ūdenstilpju un ūdensteču izmantošanu, ja tie nenonāk pretrunā ar vides aizsardzības prasībām, teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumiem (Valmieras pilsētas pašvaldība, 2006).

Pie šaursliežu dzelzceļa tilta ir iezīmēts perspektīvais tilts. Gar visu ūdensmalu joslā stiepjas apstādījumu un dabas teritorijas. Nekur ūdensmalā nav paredzētas arī pilsētas mežu teritorijas ar apbūvi. Mazāka, salīdzinoši, apstādījumu un dabas teritoriju platība ir vietās, kur jau ir apbūve.

Teritorijas, kurām nepieciešami detālplānojumi Gaujas malā ir trīs vietās- 2 nelieli posmi Gaujas kreisajā krastā, kā arī posms Gaujas labajā krastā no centra tilta līdz šaursliežu dzelzceļa tiltam.

Valmiera ir iesaistījusies ES finansētajā projektā 'Deviņas upes Vidzemē', kura mērķis ir attīstīt pārrobežu sadarbību tūrismā, attīstīt Vidzemē ūdenstūrismu, veicināt nodarbinātības pieaugumu ar tūrismu saistītajās jomās - lauksaimniecībā un pakalpojumu sektorā.

Gauja sadala Valmieras pilsētu divās gandrīz vienādās daļās un apstādījumu un dabas teritorijas tās krastos veido 'zaļo' koridoru cauri visai pilsētai, lai gan kā redzams 4.5. attēlā visā Valmierā ir daudz 'zaļo' teritoriju.

Manuprāt, lai Gan Gauja tek caur pilsētas centru, tā tomēr īsti neiekļaujas pilsētas centra sastāvā teritorijas uzbūves dēļ, tomēr tā iekļaujas pilsētas struktūrā kopumā. Manuprāt, tā daļēji, bet ne ļoti izteikti, sadala pilsētu divās fiziski un psiholoģiski atšķirīgās daļās.

Pēc veiktajiem Latvijas pilsētu pētījumiem visvairāk sabiedrisko celtnu un kultūras objektu ūdensmalā sastopami Valmierā- pavisam 14.

Dzīvojamā apbūve ūdensmalā ir 12 %, rūpniecības un saimniecības teritorijas- 4 %, mazdārziņi - 1 %, mežu un parku teritorijas - 48 %, 'neklasificētās' teritorijas- 35 %. Valmieras pilsētas teritorijas plānojumā 'neklasificētās' teritorijas pārsvarā ir dabas un apstādījumu teritorijas.

Gaujas ūdensmalā zemes īpašumā lielākoties pieder pašvaldībai un valstij, pilsētas centra ūdensmalas teritorijā lielākā daļa pieder privātīpašniekiem, tādēļ, kā teica arī domes darbinieks, tur attīstība, sakopšana un labiekārtošana daļēji ir ierobežota.

„Mēs plānveidīgi un mērķtiecīgi turpināsim iekārtot Gaujas krastus, lai Gauja kļūtu par mūsu pilsētas lepnumu un ‘Galveno ielu’,”- tā rakstīts sadaļā ‘Vide’ Valmieras Tautas partijas nodaļas (vairākuma partijas) rīcības programmā 2005. gadā (Valmieras Tautas partijas avīze, Rīcības programma, 2005).

Minēta arī ‘zaļo’ zonu labiekārtošana, veloceļu izveide, Atpūtas parka labiekārtošana un citas lietas, kas saistītas ar Gaujas krastiem. Kā atbildēja domes darbinieks, tas pamazām tiekot darīts.

Jauna tilta celtniecībai ES līdzfinansējums nav dabūts, tādēļ tuvākajā nākotnē tas nav plānots, lai gan zemi pašvaldība ir rezervējusi.

4.5. attēls. Panorāmas skats uz Valmieru (VNM)

Publiskā telpa Gaujas ūdensmalā.

Pētījuma apraksts.

Lai noskaidrotu publiskās telpas izmantošanu, pieejamību un esošo stāvokli Gaujas ūdensmalā Valmieras teritorijā, tika veikta kartēšana.

Rezultāti attēloti kartē (mērogā 1: 10 000), kas redzama 2. pielikumā.

Lauka darbos 2007.gada pavasara sezonā tika apsekoti abi Gaujas krasti Valmieras teritorijā (kopā apmēram 14 km). Tika veiktas atzīmes kartē, kā arī pierakstīti novērojumi un papildus informācija, ja tāda radās. Teritorija un dažādas Gaujas krastu funkcionālās situācijas tika fiksētas fotogrāfijās.

Apskatītās teritorijas platums (skaitot no upes krasta) nav precīzi nosakāms. Tas ir apmēram 40 - 80 m, atkarībā no upes dabiskās ielejas morfoloģiskajām īpašībām, teritorijas apbūves īpatnībām, lietojuma funkcijām, blakus esošajām teritorijām.

Tālāk datorā ArcView programmā tika izveidota karte, kurā attēlota lauka darbos iegūtā informācija. Kartes pamatā ir topogrāfiskās kartes slāņi.

Publiskās telpas kartēšanā izdalīju piecus novērtējamus rādītājus.

1. Pieejamība. Tika novērtēts, vai upes krastam var brīvi piekļūt un gar to iespējams netraucēti pārvietoties. Atkarībā no pieejamības, tika izdalīti upes posmi, kuros ir:
 - 1) Brīva pieeja.
 - 2) Daļēja pieejamība, dabiski šķēršļi. Tas nozīmē, ūdensmalas ir aizaugušas ar krūmiem vai kokiem, taciņu nav vispār vai tās ir stipri aizaugušas, ir arī stāvas nogāzes, kas traucē piekļūt ūdensmalai u.c. šķēršļi.
2. Sakoptība un labiekārtojums. Novērtēju, vai teritorijas ir sakoptas, kā arī teritorijās, kur ir labiekārtojums (soliņi, trepītes, atpūtas laukumi u.c.) - tā stāvokli. Atkarībā no sakoptības, tika izdalīti upes posmi, kuros ir:
 - 1) Laba sakoptība, ir labiekārtots.
 - 2) Viduvēja sakoptība un labiekārtojums.
 - 3) Slikta sakoptība un labiekārtojums.

3. Funkcijas. Novērtēju, vai teritorija ir fiziski brīvi pieejama visai sabiedrībai (nav sētu un citu šķēršļu ūdensmalā), bet netika skatīta zemes īpašumu piederība.
 - 1) Sabiedriska teritorija.
 - 2) Privāta teritorija.
4. Izmantošana.
 - 1) Galvenās pieejas. Domātas vietas ūdensmalā, kur pienāk lielāki vai mazāki galvenie ceļi un gājēju takas.
 - 2) Peldvietas. Atzīmētas peldvietas, kuras izmanto kāda daļa Valmieras iedzīvotāju (lai gan tās nav oficiālas), bet, protams, ja ir vēlme, peldēt var visā Gaujas garumā pilsētas teritorijā.
 - 3) Makšķerēšanas vietas. Balstoties uz personīgajiem un citu cilvēku novērojumiem daudzu gadu garumā, atzīmētas populārākās makšķerēšanas vietas (lai gan, iespējams, kāda izlaista un makšķerēt iespējams gandrīz visās vietās). Dažās no tām bija makšķernieki arī dienās, kad veicu lauka darbus.
 - 4) Ūdens ņemšanas vietas- vietas, kur tiek ņemts ūdens saimniecības, rūpniecības, lauksaimniecības u.c. vajadzībām.
 - 5) Privātmāju saimniecības vajadzības. Šeit domātas vietas ūdensmalā, kas tiek izmantotas privātām vajadzībām, kur novietoti vai uzcelti kādi privāti objekti.
 - 6) Atpūtas vietas - vietas, kur ierīkoti soliņi, ugunsкура vietas, peldvietas un tml. Protams, līdzīgi kā ar peldvietām un makšķerēšanas vietām, arī atpūsties var visā ūdensmalas garumā.
 - 7) Kriminālas vietas- vietas, kuras liekas bīstamas vai aizdomīgas tur uzturošos vai tās apmeklējošo personu dēļ.
 - 8) Attīrīto kanalizācijas ūdeņu ieplūdes vietas Gaujā.
 - 9) Pilsētas ūdensvadu pārvadi pār / zem Gaujas.
 - 10) Pilsētas kanalizācijas vadu pārvadi zem Gaujas.
5. Atpūtas zonas- tās ir plašākas vienlaidus teritorijas, kuras cilvēki izmanto pastaigām un atpūtai brīvā dabā.

Gaujas ūdensmalas kopējais garums Valmierā ir 14 384 m.

Rezultāti.

Ūdensmala ir brīvi pieejama 6500 m garumā, bet pieeja ir apgrūtināta 7884 m garumā. Pozitīvi ir tas, ka brīva pieeja Gaujai ir viscaur pilsētas centra teritorijā līdz pat Kazu krācēm, tās iekaitot, kā arī šīs teritorijas pretējā Gaujas krastā. (Šeit un turpmāk skatīt 2. pielikumu.) Posmi ar apgrūtinātu pieeju mijas ar brīvas pieejas posmiem pilsētas mežu, parkmežu un mežaparku teritorijās. Tomēr nedaudz vairāk ir apgrūtināta pieeja - vietās, kur upes krastos ir blīva veģetācija, brikšņi utt.. Ir posmi, kur piekļūšanu apgrūtina krasta nogāžu stāvums. Vietām taciņas gar upes malu ir lielākas, vietām pavisam mazas un aizaugušas. Daļējas pieejamības piemērs redzams 4.6. attēlā, savukārt labi pieejama ūdensmala redzama 4.7. attēlā. Jāpiezīmē, ka brikšņi aiztur un filtrē virszemes ūdeņu noteces piesārņojumu, tādēļ nevar viennozīmīgi kritiski vērtēt biezu krastu apaugumu kā negatīvu.

4.6. attēls. Gaujas labais krasts vietā, kur pieejamība ir apgrūtināta

4.7. attēls. Gaujas kreisais krasts vietā, kur pieejamība ir laba

Labā sakoptība un labiekārtojums sastopami 6374 m garumā no Gaujas ūdensmalas, nedaudz sliktāks stāvoklis ir 5772 m, bet nesakoptas teritorijas un neapmierinošs labiekārtojums (ja tāds ir konkrētajā teritorijā) sastopams 2238 m. Tātad kopumā situācija ir vērtējama kā normāla, vairāk pat laba, jo vislielākās platības aizņem teritorijas, kas novērtētas kā sakoptas, nedaudz mazāk aizņem tās teritorijas, kas novērtētas kā vidēji sakoptas, bet nesakoptās teritorijas sastāda tikai 15 %. Tomēr, kā redzams iedzīvotāju aptaujas rezultātos, lielākā daļa vēlētos, lai ūdensmala būtu sakoptāka un tajā būtu vairāk labiekārtotu teritoriju. Un, diemžēl, lielāko daļu teritorijas, kas ir ļoti sliktā stāvoklī, veido posms no pilsētas centra tilta līdz šaursliežu dzelzceļa tiltam (arī respondenti uz to bija norādījuši), ko var uzskatīt par pilsētas centra daļu (4.8.attēls).

4.8. attēls. Nesakopts Gaujas labais krasts posmā no šaursliežu dzelzceļa tilta līdz centra tiltam

Šajā posmā ietilpst arī deviņstāvu māju apbūve, bet pārsvarā teritorijā ir krūmāji un gara zāle apmēram 80 – 150 m platā joslā, aiz kuras seko privātmāju un dažu sabiedrisko ēku apbūve, kā arī SIA ‘Valmieras Maiznieks’ maizes kombināts. Valmieras iedzīvotāji šo teritoriju gandrīz nemaz neizmanto, sakopšana tiek organizēta, lielākais, 2 reizes gadā. Teritorija ir ar appludinājuma varbūtību vismaz reizi 10 gados, tādēļ ar to nekas netiek darīts, un, kā stāstīja pilsētas domes darbinieks, nekas arī netiek plānots.

Pašā pilsētas centrā un vecpilsētas daļā, kā arī abās pusēs Kazu krācēm teritorijas pārsvarā ir labi sakoptas (4.9. attēls), kas vietām mijas ar vidēji sakoptiem nelieliem posmiņiem. Arī pilsētas mežu, parkmežu un mežaparku ūdensmalas teritorijas lielākoties ir labā un vidējā stāvoklī. Vērojams, ka mazāk sakoptas ir teritorijas, kur ir galvenās atpūtas un pikniku vietas (piemēram, Putriņu mežs, Stāvie krasti, bet - izņemot pilsētas centru un Kazu krāces), kā arī galvenās pieejas ūdensmalai, piemēram, pie Vanšu un šaursliežu dzelzceļa tiltiem u.c. Tātad iedzīvotāji paši rada šo nesakoptību. Diezgan maz vietās gan bija sastopamas atkritumu tvertnes, bet nedomāju, ka tas uzlabotu situāciju, jo tad tās būtu jāizvieto ik pa 50 m visā ūdensmalas garumā, kas nav iespējams un ir neloģiski, jo, manuprāt, mežam nav jābūt pilnam ar atkritumu tvertnēm. Un arī populārākajās atpūtas vietās, kur atkritumu tvertnes ir, piemēram, Daliņu peldvietā, piegružots tiek tāpat.

4.9. attēls. Sakopta ūdensmala (un makšķernieki) pilsētas centrā Gaujas labajā krastā

Vissliktākais stāvoklis visā Gaujas ūdensmalā sastopams teritorijā pie deviņstāvu mājām pilsētas centrā (4.10. attēls). Pēc Valmieriešu stāstītā, atkritumi pat tiek mestī ārā pa māju logiem. Kopumā sliktākā stāvoklī ir vietas, kas atrodas dzīvojamo māju tuvumā un ko izmanto privātpersonas, bet vislabāk sakoptas ir teritorijas, kur to dara uzņēmumi vai organizācijas (piemēram, ūdensmala pie rūpniecības teritorijām Gaujas kreisajā krastā (4.11.attēls), teritorija pie Kazu krācēm, ko apsaimnieko airēšanas klubs) ar kurām pašvaldība noslēgusi vienošanos par apsaimniekošanu. Kopumā apstādījumu un dabas teritorijas (izņemot parkus) tiek sakoptas reti - dažas reizes gadā - rīkojot pavasara talku, kurā iesaistīti Valmieras iedzīvotāji, piesaistot bezdarbniekus. Pilsētā ir vairāki uzņēmumi, kas nodarbojas ar teritoriju uzkopšanu.

4.10. attēls. Gaujas krastmala pie deviņstāvu mājām upes labajā krastā

4.11.attēls. Sakopta ūdensmala Gaujas kreisajā krastā pie rūpniecības teritorijām

Arī otru lielāko nesakopto teritoriju, kas ir posmā Gaujas kreisajā krastā, augšpus Kazu krācēm līdz Vanšu tiltam, tuvumā atrodas dzīvojamo māju apbūve.

Visā Valmieras teritorijā Gaujas ūdensmala ir sabiedrībai brīvi pieejama. Tātad- 14 384 m.

Galvenās pieejas Gaujas ūdensmalā atzīmētas pēc skaita 10. Sešas no tām ir pie Valmieras trijiem tiltiem. Vēl divas ir pilsētas centra teritorijā pie vecpilsētas, viena ir pie Kazu krācēm airēšanas bāzē un viena Daliņu peldvietā.

Uzskaitītas piecas valmieriešu izmantotas peldvietas. Viena no tām ir 'pusoficiāla' (peldvietas statusu tā nevar iegūt, jo Gauja ir bīstama peldēšanai, tomēr tā atzīmēta kartē un pilsētā ir izvietotas norādes, kur tā atrodas) – Daliņu peldvieta (4.12. attēls), kas gan daļēji atrodas Valmieras pagasta teritorijā. Vēl valmierieši peldas pie Vanšu tilta, šaursliežu dzelzceļa tilta un nedaudz lejpus tā.

4.12. attēls. Daliņu peldvieta

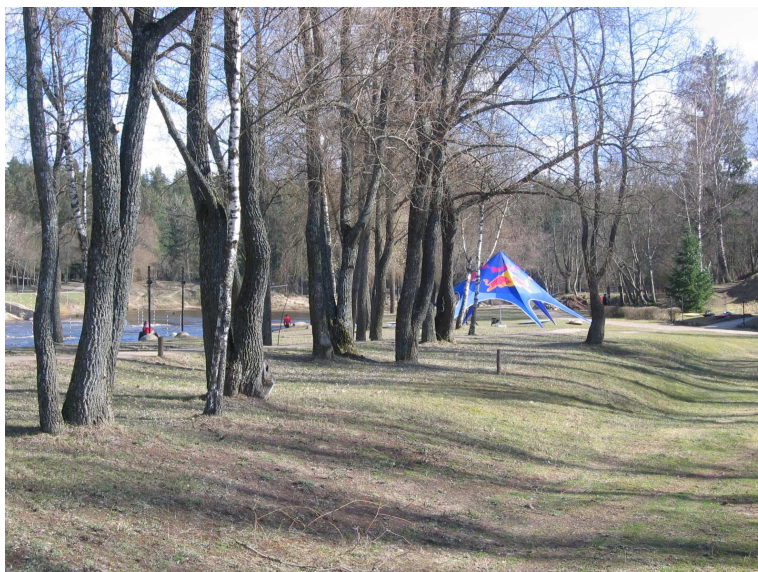
Kartē atzīmētas 27 makšķerēšanas vietas, gan pašā pilsētas centrā, gan nomalēs. Valmieras teritorijā Gaujā nav nekādu speciālu makšķerēšanas aizliegumu, izņemot Kazu krāces.

Kā ūdens ņemšanas vieta Valmierā Gaujas ūdensmalā atzīmēta tikai viena vieta, tas ir vietā, kur pie Gaujas atrodas mazdārziņi.

Privātmāju saimniecības vajadzībām izmantotas vietas uzskaitītas tikai divas, kas ir visnotaļ pozitīvi, diemžēl viena no šīm vietām atrodas pašā pilsētas centrā.

Atpūtas vietas uzskaitītas 8. Tomēr trīs no tām varētu arī neuzskatīt par īstām atpūtas vietām. Vēl viena ir Daliņu peldvieta, kurā gan nav gandrīz nekāda labiekārtojuma, tikai atkritumu tvertnes. Atpūtas vietas ir abās pusēs Kazu krācēm, kur atrodamas ugunsкура vietas un baļķu soliņi (tad, kad tie nav nozagti, sabojāti vai

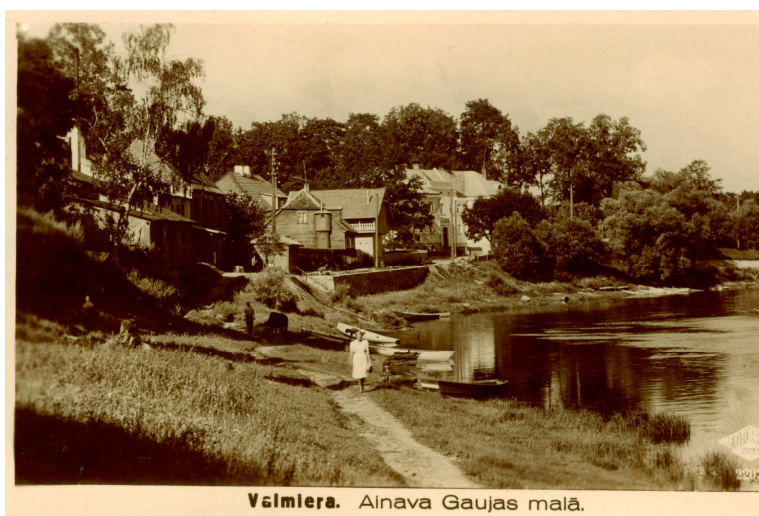
sadedzināti), kā arī divas vietas pilsētas centrā, kur atrodami tikai pāris (visbiežāk salauzti) soliņi un lapenīte Valterkalniņā. Manuprāt, par labām atpūtas vietām, kas īsti atbilst nosaukumam, var uzskatīt vietas abās pusēs Kazu krācēm. (4.13.attēls.) Savukārt centra teritorijā vajadzētu ierīkot vairāk soliņu un radīt pievilcīgāku gaisotni, jo pagaidām pati ūdensmala Valmieras centrā pastaigām un atpūtai tiek izmantota ļoti maz (4.15. attēls), tā ir „neapdzīvota”, pretēji tam, kāda tā bijusi tālākā un ne tik tālā senatnē (4.16.attēls). Pētot vecās fotogrāfijas redzams, ka ūdensmalā bija vairāk ēku, tur stāvēja laivas, bija lielāka cilvēku rosība, tā bija mazāk apaugusi ar krūmiem un kokiem, kas dažkārt var radīt nomācošu sajūtu, bet dažkārt traucē vizuāli, aplēpjot citus ainavas elementus- tieši šī problēma Latvijā, manuprāt, sastopama daudzviet. Arī Valmieras pilsētas centra ūdensmalā lielais koku daudzums (kas aug uz privātās zemes), manuprāt, padara ainavu noslēgtāku un aizsedz pilsētas vēsturiskos objektus, skatoties no pretējā krasta, kā arī aizsedz plašo ainavu uz Gauju un Pārgauju, skatoties no kalna augšas centra pusē. Arī 1982. gada fotogrāfijās centra ūdensmala izskatās ‘apdzīvotāka’. Viens no iemesliem, kādēļ sabiedrība neizmanto šo ūdensmalu, varētu būt teritorijas morfoloģiskā uzbūve, jo pašu ūdensmalu no pārējā centra atdala stāva nogāze. Neapgrūtināta piekļūšana ir tikai pa vienu pieeju. Vajadzētu sakārtot pieejas arī citās vietās. Vēl viens iemesls varētu būt esošā privātmāju apbūve. Kā pozitīvs moments minams tas, ka centra ūdensmalā nav tādu šķēršļu, kas prasītu milzīgus finansiālos resursus, kā, piemēram, Rīgā, kur Vecrīgu no Daugavas atdala plata brauktuve. Arī applūšanas draudi šajā teritorijā ir tikai gar pašu krastu, tādējādi nav fizisku apgrūtinājumu.

4.13. attēls. Atpūtas vieta Gaujas kreisajā krastā pie airēšanas trases ‘Krāces’

4.15.attēls. Ūdensmala pilsētas centrā Gaujas labajā krastā

4.16. attēls. Pilsētas centra ūdensmala iepretī vecpilsētai ap 1930. gadu (VNM)

Tomēr šī teritorija tuvākajā laikā varētu nedaudz mainīties, jo Gaujas krastā, iepretī vecpilsētas, uz vecas mājas pamatiem uzcelta viesu māja (kas vēl nav atvērta), kā arī vecās Valmieras pirts vietā, tieši Gaujas krastā, paredzēts ierīkot mūzikas skolu. Protams, tad tikts sakārtota un labiekārtota arī tuvākā apkārtnē un teritorijai vajadzētu kļūt ‘apdzīvotākai’.

Arī anketēšanas rezultāti rāda, ka iedzīvotājiem pietrūkst labiekārtotu atpūtas vietu.

Kā krimināla vieta ūdensmalā atzīmēta viena vieta, diemžēl tā atrodas pilsētas centrā, blakus deviņstāvu mājām, bet arī šajā vietā gaidāmas pārmaiņas, jo plānots celt viesnīcu, kas nozīmētu, ka pozitīvas pārmaiņas skartu arī apkārtējo teritoriju.

Attīrīto kanalizācijas ūdeņu ieplūdes vietas Gaujā ir divas. Viena no tām ir pilsētas attīrīšanas iekārtu attīrīto ūdeņu ieplūdes vieta, bet otra - A/S 'Valmieras piens' lietus ūdeņu kanalizācijas ieplūdes vieta.

Pilsētas ūdensvadi Gauju šķērso trīs vietās, divās – zem Gaujas, kā arī virs Gaujas zem centra tilta.

Pilsētas kanalizācijas vadi Gauju šķērso vienā vietā zem Gaujas.

Gaujas ūdensmalā izdalīju četras atpūtas zonas. Vislielākā no tām ir, sākot no vecpilsētas līdz Daliņu peldvietai, tātad līdz pilsētas robežai.

Kopsavilkums.

Lielākoties Gauja ir fiziski pieejama. Arī vietās, kur uzrādīta 'daļēja pieejamība', pie ūdens var nokļūt. Tomēr, vēl ir 'vizuālā pieejamība' (kas netika kartēta). Šādas 'vizuāli nepieejamas' teritorijas, manuprāt, ir jau daudzkārt pieminētais posms starp šaursliežu dzelzceļa tiltu un centra tiltu, kā arī ūdensmala, kas stiepjas gar Gaujas kreisā krasta rūpnīcām (tā liekas šaura un robežojas ar rūpnīcu žogiem), kaut gan fiziski tā ir brīvi pieejama. Iespējams, tāda ir arī minētā teritorija Gaujas labajā krastā pilsētas centrā, tur pārāk tuvu ūdensmalai ir privātmājas.

Pavisam nožogotu – privātu - teritoriju ūdensmalā nav, un kopumā pavisam nedaudz vietās brīvā ūdensmalas teritorija varēja būt mazliet platāka. Nav arī bīstamu objektu un vietu (izņemot vienu, kas pieskaitīta 'kriminālām' vietām).

Gar visu Gaujas ūdensmalu ir lielākas vai mazākas (piemēram, makšķernieku iemītas) taciņas.

Sakoptība Gaujas ūdensmalā ir vairāk laba.

Pavisam maz ir labiekārtotu un mazāk labiekārtotu atpūtas vietu, kas jebkuras pilsētas ūdensmalā un pilsētas publiskajā telpā kopumā ir ļoti svarīgs elements. Arī iedzīvotāju aptaujā atpūtas vietu trūkums bija visbiežāk minētais punkts.

Bez trīs iepriekšminētajām plānotajām jaunajām ēkām ūdensmalā, darījuma iestāžu apbūve plānota arī Gaujas kreisajā krastā pie centra tilta, tātad arī šī teritorija

ar laiku varētu mainīties. Pārējās teritorijas plānojumā ir ‘dabas un apstādījumu teritorijas’.

Sabiedrība un ūdensmala

Daudz cilvēku sastopams staigājot vai atpūšoties Gaujas krastos visos gadalaikos. Siltos vasaras vakaros, piemēram, Kazu krācēs, dažkārt ir vērojami pat apmēram 3 un vairāk uguns kuri (un kompānijas ap tiem) katrā krastā, un, protams, vēl citi atpūtnieki bez uguns kuriem.

2004. gada nogalē Valmierā veiktā aptaujā uz jautājumu- ar ko jums asociējas Valmiera- 18 % atbildēja, ka ar Gauju (Valmieras Tautas partijas avīze, 2005).

Nekas nav ‘piedzīvojams’ viens pats, bet vienmēr tikai kopā ar apkārtējo, ar notikumu virkni līdz tam, ar iepriekšējo pieredzi. Katram iedzīvotājam ir daudz asociāciju ar kādu savas pilsētas daļu, un šo tēlu (asociācijas) veido atmiņas un nozīmes (Lynch, 1960). Emocionālas, nostalgiskas domas ietekmē vietas atmiņu (Brierley, 2000).

Domāju, ka Gauja un tās ūdensmala ir daudzu valmieriešu ‘personīgajos stāstos’. Ar to saistās dažādas atmiņas, asociācijas, patīkami un nepatīkami notikumi, Tiem, kas Valmierā dzimuši un auguši- bērnība un jaunība, kas daudziem ir spilgtāko un labāko atmiņu laiks.

Tomēr, domāju, ka ne visās vietās Gauja tiek uztverta vienādi. Piemēram, Carnikavā, kurai tā plūst cauri, iespējams, cilvēkiem (kopumā, bet ne visiem, jo katram tomēr ir individuālas izjūtas) Gauja nozīmē stipri mazāk nekā cilvēkiem Valmierā. Carnikavā nozīmīgāks objekts ir jūra, Gauja neatrodas blakus ikdienas maršrutiem un tās krasti nav piemēroti pastaigām un piknikiem, iespējams, ainava nav tik pievilcīga (tie varētu būt iemesli, kādēļ kāds objekts ir mazāk nozīmīgs), uz Gauju cilvēki nedodas pārāk bieži. Kā minēja, kāda Carnikavā dzīvojoša persona, viņai Gauja vairāk asociējas ar dzelzceļa tiltu. Arī man Carnikava neasociējas ar Gauju, tāpat man, bieži šķērsojot tiltu pār Gauju pie Murjāņiem, neliekas, ka tur plūst Gauja. Šai vietai vienmēr tiek pabraukts garām un nav būs Gaujas krastos. Tātad ūdensmalai ir nozīme Gaujas uztverē (vietai ir nozīme objekta uztverē).

Iebraucējam Gauja un tās ūdensmala arī liksies savādāka kā Valmieras iedzīvotājam. Tēla atšķirības savējiem un svešajiem ir dažādas (Lynch, 1960).

Dabas pieminekļu pētnieks Guntis Eniņš rakstījis par Gauju: „Mana mīļākā upe. Skaistākie krasti. Gauja manī skan kā dzimtenes zvans, kā tēvzemes simbols. Tūristu Meka, ciemiņu vieta, zaļumnieku prieki. Gaujas leja- tā ir mūsu dabas svētnīca. ..Te harmoniska dabas daile- kā vecāsmātes cimdu dzija, kā Emīla Dārziņa mūzika, kā tautasdziesma,” (Laura, 1993). Eniņš salīdzina Gauju ar latviešu klasiskajām vērtībām.

Gauja aprakstīta un apdziedāta daudzos tautas folkloras un literāros darbos.

Latviešu tautasdziesmā attēlota Gaujas izmantošana un pozitīvā attieksme dzīvojot tās malā:

‘Kas kaiš man nedzīvot
Gaujas līča maliņā:
Ziemu braucu kamanās,
Pavasari lai viņā.’

Gaujai veltītas daudzas dziesmas un tā minēta literāros darbos. Gandrīz kā vēl viens galvenais varonis Gauja aprakstīta valmierieša Pāvila Rozīša romānā ‘Valmieras puikas’. „Tādu pilsētu, kurām citas upes tek cauri, pasaulē ir bez skaita. Bet Gauja tek tikai caur Valmieru, jo tie miestieši augšgalā nav vērā ņemami. Es domāju, ka Valmiera bez Gaujas nemaz nebūtu Valmiera. Pilsēta bez upes ir kā vijole bez stīgu,” tā kāds romāna varonis (Rozītis, 1975). P. Rozītim ir arī vairāki dzejoļi par Gauju. Vēl to savā dzejā min, piemēram, Sudrabu Edžus, Edvards Treumanis-Zvārgulis u.c.

Dziesminieks Pēteris Krumberģis 19. gs. beigās salīdzinājis Dīvaliņa priedes (valmieriešu iemīļotu vietu) ar Parīzes elites pikniku un izklaidēšanās vietu Buloņas mežu:

‘Par spīti lielai Parīzei,
Kur mīlē Buloņ’ priedes,
Ar mūsu mazai Valmierai
Uz Dīvel’ siliņ sliedes.’ (Liepnieks, 1996).

Zināmi ir Rietekļa dzejoļi (populāras diesamas)- ‘Dažu skaistu ziedu Gaujā kaisīju’ un ‘Še, kur līgo priežu meži’.

Gauju Valmieras pilsētā apraksta Vera Volkēviča romānā 'Pļauka', Zigmunds Skujiņš romānā 'Kailums', Miervaldis Birze garajā stāstā 'Visiem rozēs dārzā ziedi'; arī Andreja Dripes 'Bez skaistas maskas' un Jāņa Kārklīņa 'Latviešu Pūcēsspiegēļi'. Jāmin arī Leons Paegle, Jānis Ziemeļnieks, Linards Laicēns.

Valmieras karogs un logo ir saistīti ar ūdensmalu. Valmieras karoga krāsas ir 'rudens zelta' un 'rudzupuķu zilā'. Zilā krāsa simbolizē Gaujas ūdeņus, savukārt dzeltenā- Gaujas ainavisko pievilcību- upes sēres un smiltis, kā arī pureņu pļavas Gaujas krastos. Valmieras karogs (tā krāsas) pirmo reizi izmantotas 17.gs. vidū. (www.valmiera.lv)

Valmieras logo lielā mērā ir saistīts ar Gauju (4.17. attēls). Logo būtība tiek skaidrota- vārda 'Valmiera' pirmais burts 'V' ir stilizēts Gaujas plūduma siluets, kā arī līnija apakšā ir kā upes līnija, kas transformēta skatoties no upes krasta. Upes līnija veido nepārtraukti mainīgu, dinamisku līkni, kurai tendence virzīties uz augšu. Svarīgs ir cilvēka faktors, tādēļ 'Valmiera' ir kā ar roku rakstīts. Zīme ir Valmieras karoga krāsās.

4.17. attēls. Valmieras pilsētas logo

Nosaukumi Valmierā, kas saistīti ar Gauju un tās krastiem ir- Gaujas kalns (pilsētas centrā), tautas deju ansamblis 'Gauja', 'Gaujas svētki', kas aizsākās jau 1937. gadā Valmieras pilsētas kūrorta komitejas ierosināti. Tos atjaunoja 1995. gadā, bet nu tie ir pārtapuši par Pilsētas svētkiem. Senāk pilsētas centrā bija viesnīca 'Gauja'. Pie Valmieras notiek motokrosa sacensības 'Gaujas kauss', ir badmintona klubs 'Gauja', jaunatnes futbola klubs 'Gauja', kā arī airēšanas klubs 'Straume' un airēšanas slaloma trase 'Krācītes'.

Ielu nosaukumi, kas saistīti ar Gauju ir- Gaujas, Kāpu, Krasta, Krāču, Pārgaujas, Plostnieku, Straumes, Zvejnieku, Upes. Gandrīz visas tās atrodas netālu no Gaujas.

Bet valmierieši bieži par 'Galveno' ielu mēdz dēvēt Gauju pašu.

Iedzīvotāju anketēšana.

Lai noskaidrotu Valmieras iedzīvotāju attieksmi un uzskatus, kā arī ieradumus un darbības saistībā ar ūdensmalu Valmierā, tika veikta aptauja.

Kopā tika uzdoti 9 jautājumi (3. pielikums). Uz daļu no jautājumiem bija iespējams atzīmēt vairākas atbildes, kā arī pierakstīt savus variantus. Pārsvārā respondenti bija atzīmējuši 2- 4 atbilžu variantus. Uz pēdējo – devīto jautājumu - atbilde bija jāraksta pašam respondentam.

Divi no jautājumiem tika uzdoti par četriem Valmieras ievērojamākajiem ūdensobjektiem - Gauju, uzpludināto nelielo Dzirnavu ezeriņu, Ģīmes upīti un Rātsupīti. Viens jautājums saistīts ar visu Valmieras pilsētas teritoriju, bet pārējie 6 jautājumi saistīti tikai ar Gauju un tās krastiem tādēļ, ka Gaujai manā pētījumā ir lielākā nozīme.

Aptaujājot iedzīvotājus, tika ievērots dzimumu, vecumu un tautību sadalījums Valmieras pilsētā. Valmierā ir 55 % sievietes un 45 % vīriešu. Šie skaitļi pilnībā sakrīt ar aptaujāto sieviešu un vīriešu sadalījumu. Pilsētā ir 79 % latviešu, 15 % krievu, 2 % baltkrievu, 4 % - citu tautību iedzīvotāju. Manā pētījumā aptaujāti 85 % latvieši un 15% krievi. Līdz 21 gada vecumam ir 21 % no aptaujāto skaita, 21- 40 gadus veci ir 33 % no aptaujāto skaita, 41- 60 gadus veci- 31 % no aptaujāto skaita, 61 un vairāk gadus veci- 15 %.

Kopā aptaujāti 193 cilvēki. To dzīvošanas ilgums Valmierā ir dažāds, tai skaitā ir arī skolēni un studenti no citām apdzīvotām vietām.

Anketēšanas rezultāti.

1. „Vai Valmieras pilsētas dzīvi ietekmē tajā esošie ūdensobjekti?”

Uz jautājumu, vai Valmieras pilsētu ietekmē tajā esošie ūdensobjekti, atbildot par Gauju, 75 % respondentu uzskata, ka Gauja stipri ietekmē pilsētas dzīvi (4.1.tabula), 21 %- ka nedaudz ietekmē, 7 cilvēki jeb 4 % domā, ka neietekmē nemaz. Protams, nav neviena, kas nezinātu šo objektu.

4.1. tabula

Respondentu viedoklis par ūdensobjektu ietekmi uz Valmieras pilsētu

	Gauja	Dzirnavu ezeriņš	Ģīmes upīte	Rātsupīte
Neietekmē	4 %	20 %	34 %	33 %

Nedaudz ietekmē	21 %	47 %	43 %	45 %
Stipri ietekmē	75 %	31 %	4 %	9 %
Šāds objekts nav zināms	0 %	2 %	19 %	13 %

31 % aptaujāto uzskata, ka Dzirnavu ezeriņš stipri ietekmē Valmieras pilsētu (4.1.tabula), bet 47 % aptaujāto domā, ka ietekmē nedaudz. 20 % uzskata, ka neietekmē nekādi. 4 cilvēki jeb 2 % šādu objektu nezina, vai ticamāk - nezina tā nosaukumu.

To, ka Ģīmes upīte stipri ietekmē Valmieras pilsētu, domā tikai 8 cilvēki jeb 4% no visiem aptaujātajiem, nedaudz mazāk par pusi jeb 43 % domā, ka tā ietekmē nedaudz, bet 34 % - ka neietekmē nemaz. Ģīmes upīti nezina 19 % respondentu.

9 % respondentu uzskata, ka Rātsupīte stipri ietekmē Valmieras pilsētu, 45 % uzskata, ka nedaudz, 33 % - ka neietekmē nemaz. 13 % aptaujāto nezina šo objektu. Iespējams, ka tas ir nosaukums, ko viņi neatpazīst.

Kopumā vislielākā ietekme uz pilsētas dzīvi pēc iedzīvotāju domām ir Gaujai. Tālāk seko Dzirnavu ezeriņš. Šos ūdensobjektus gandrīz visi cilvēki atpazīst. Vismazāk ir cilvēku, kuri novērtē Ģīmes upītes ietekmi un zina pašu šo upīti. Tā ir maza un atrodas ārpus pilsētas centra.

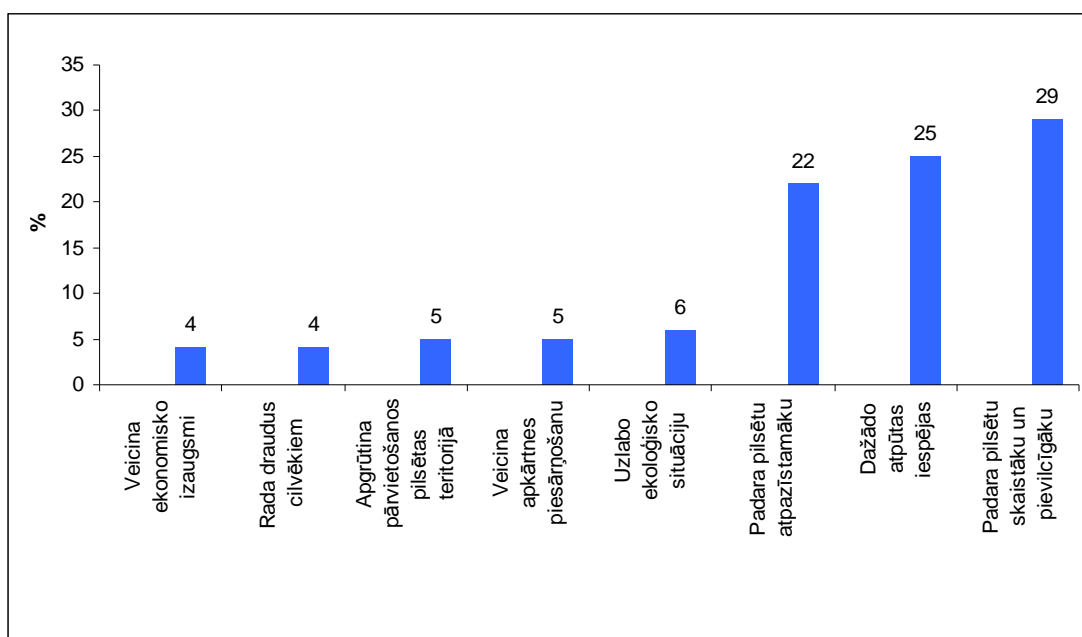
Analizējot pa respondentu grupām, redzams, ka atbildi „nezina šādu objektu” visbiežāk izvēlējušies jaunieši vecumā līdz 20 gadiem, savukārt gandrīz nemaz šādas atbildes nav snieguši cilvēki virs 61 gada vecuma. Savukārt vīrieši labāk pārzina visus ūdensobjektus nekā sievietes.

2. „Ja ietekmē, tad kādā veidā?”

Atbildes uz šo jautājumu varētu iedalīt divās grupās – pozitīvajās (padara pilsētu skaistāku, pievilcīgāku, atpazīstamāku, veicina ekonomisko izaugsmi, uzlabo ekoloģisko situāciju un dažādo atpūtas iespējas) un negatīvajās (apgrūtina pārvietošanos, veicina piesārņošanu un rada draudus cilvēkiem). Pozitīvo atbilžu ir krietni vairāk – 86 % no visām atbildēm. Savukārt negatīvo – tikai 14 %.

Visbiežāk atzīmētā atbilde - 29 % no kopējā atbilžu skaita - bijusi, ka ūdensobjekti padara pilsētu skaistāku un pievilcīgāku (4.18.attēls). Šo atbildi atzīmējis 81 % no visiem respondentiem (4.pielikums). 25 % atbilžu ir, ka ūdensobjekti dažādo atpūtas iespējas, atbildi atzīmējuši 72 % respondentu. 22% no visām atbildēm ir, ka ūdensobjekti padara pilsētu atpazīstamāku. Šīs trīs atbildes atzīmētas krietni vairāk kā citas. Pārējās atbildes katra ir 4 - 6 % no visām atbildēm. Vismazāk atzīmēta atbilde,

ka ūdensobjekti veicina ekonomisko izaugsmi (šī atbilde noteikti būtu atzīmēta vairāk tādās pilsētās Ventspils un Jūrmala). Vēl bija pausti viedokļi (katrs pa vienai reizei), ka tiek sekmēta ūdens tūrisma attīstība, radītas darbavietas un radīta smaka pilsētā. Cilvēks, kas pierakstījis pēdējo variantu, visticamāk, domājis smaku, kas dažreiz rodas no attīrīšanas iekārtām pie Gaujas, vai arī kādu mazāku grāvi vai strautiņu, jo lielākajos Valmieras ūdensobjektos smaka nav novērota, bet tas gan ir subjektīvs jautājums.

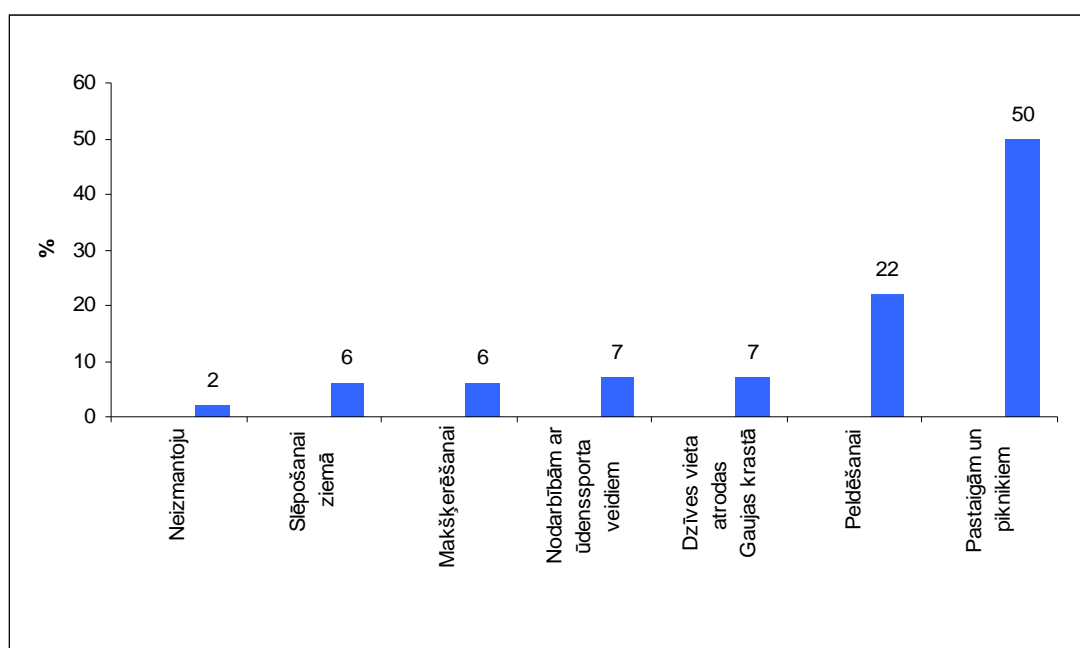
4.18.attēls. Respondentu viedoklis par ūdensobjektu dažādo ietekmi uz pilsētu

Analizējot atbildes pa respondentu grupām, redzams, ka atbildi „ūdensobjekti padara pilsētu skaistāku un pievilcīgāku” procentuāli visvairāk atzīmējuši jaunieši līdz 20 gadiem, kā arī latvieši kopumā. To, ka ūdensobjekti padara pilsētu atpazīstamāku, arī pārsvarā uzskata jaunieši. Savukārt, ka ūdensobjekti veicina ekonomisko izaugsmi, visvairāk uzskata aptaujātie vecuma grupā no 41-60 gadiem, bet, ka uzlabo ekoloģisko situāciju, pārsvarā uzskata nelatvieši. Jaunieši līdz 20 gadiem procentuāli visvairāk uzskata arī, ka ūdensobjekti dažādo atpūtas iespējas, bet vienlaikus tomēr apgrūtina pārvietošanos pilsētā un veicina tās piesārņošanu.

3. „Kā jūs izmantojat Gauju un tās krastus?”

50 % no visām sniegtajām atbildēm ir, ka Gaujas krastus izmanto pastaigām un piknikiem (4.19.attēls). Šo atbildi atzīmējuši 159 cilvēki jeb 82 % respondentu

(4.pielikums). Nākamais biežākais (22 % no atbildēm) Gaujas izmantošanas veids ir peldēšana. To atzīmējuši 36 % respondentu. Pārējo atbilžu skaits ir līdzīgs (6- 7 %). 9% respondentu atzīmējuši, ka ziemā Gauju un tās krastus izmanto slēpošanai. Apmēram tikpat respondentu Gauju izmanto makšķerēšanai, ūdenssportam. 22 respondentu dzīvesvieta atrodas Gaujas krastā. 2 % no visām atbildēm (tās snieguši 8 cilvēki) skan, ka Gauju un tās krastus neizmanto. Vēl bija trīs atbildes, ka Gauja tiek izmantota plostošanai, skriešanai, kā arī svētku pasākumu apmeklēšanai.

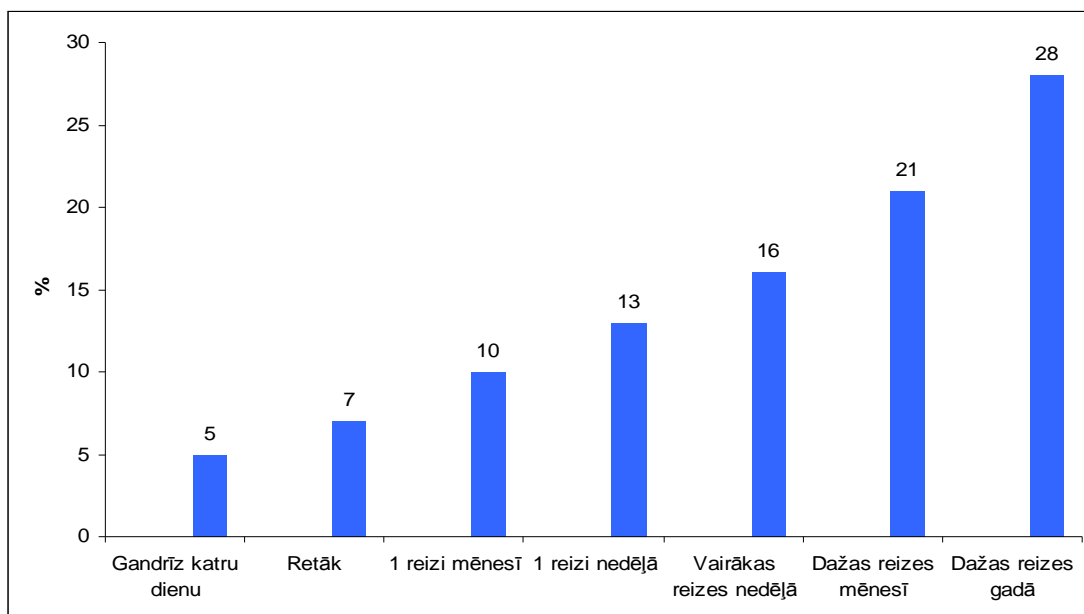

4.19. attēls. Gaujas un tās krastu izmantošana

Analizējot atbildes pa respondentu grupām, redzams, ka ar makšķerēšanu procentuāli visvairāk nodarbojas nelatvieši, kā arī cilvēki virs 41 gada vecuma. Peldas salīdzinoši vairāk nelatvieši, kā arī vīrieši kopumā. Bet pastaigām un piknikiem Gauju visvairāk izmanto jaunieši līdz 20 gadiem. Slēpotāji visvairāk ir vecuma grupā no 41-60 gadiem.

4. „Cik bieži jūs apmeklējat Gauju atpūtas un izklaides nolūkos ?”

28 % respondentu Gauju apmeklē dažas reizes gadā (4.20.attēls), 21 % dažas reizes mēnesī, 16 % vairākas reizes nedēļā, 13 % vienu reizi nedēļā, 10 % reizi mēnesī, 7 % retāk kā reizi gadā, bet 5 % respondentu gandrīz katru dienu.

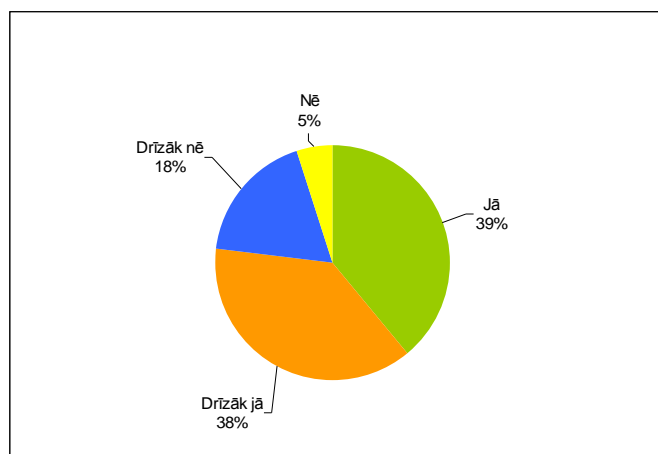

4.20. attēls. Gaujas un tās krastu apmeklējumu biežums atpūtas un izklaides nolūkos

Analizējot Gaujas apmeklējumus atpūtas nolūkos pa respondentu grupām, var secināt, ka procentuāli visbiežāk Gauju apmeklē pensionāri virs 61 gada vecuma, savukārt vīrieši biežāk nekā sievietes.

5. „Vai apmeklētu Gaujas malu biežāk, ja tā būtu labiekārtotāka un sakoptāka?”

Kopā 77 % respondentu atbild, ka apmeklētu un drīzāk apmeklētu Gaujas malu biežāk, ja tā būtu labiekārtotāka un sakoptāka (4.21.attēls). 18 % atbild, ka drīzāk neapmeklētu, bet tikai 5 % atbild, ka neapmeklētu biežāk.

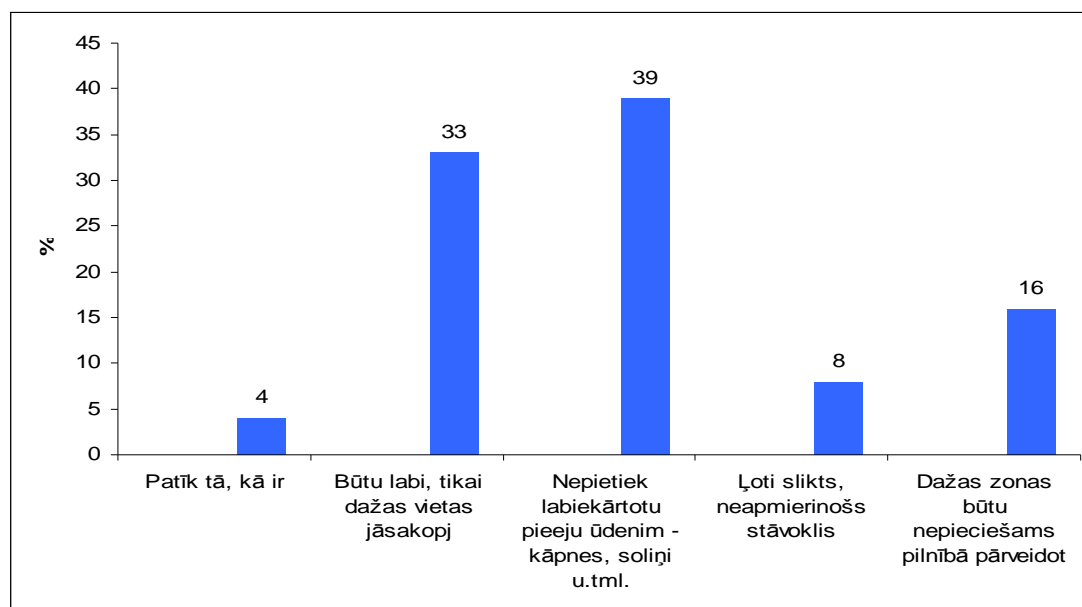

4.22. attēls. Respondentu uzskati par Gaujas malas apmeklējumu biežumu, ja tā būtu sakoptāka un labiekārtotāka

Analizējot atbildes pa respondentu grupām, redzams, ka Gaujas malu sakoptība un labiekārtotība visvairāk ietekmētu jauniešus līdz 20 gadiem- gandrīz puse no viņiem tad apmeklētu Gauju biežāk. Līdzīgās domās ir arī nākamā vecuma grupa no 21 līdz 40 gadiem. Savukārt cilvēki virs 61 gada vecuma procentuāli visvairāk atbildējuši, ka labiekārtotība un sakoptība Gaujas apmeklējumu biežumu nemainītu vai drīzāk nemainītu.

6. „Jūsu vērtējums par Gaujas krastu pašreizējo stāvokli un izmantošanu.”

39 % no visām sniegtajām atbildēm ir, ka nepietiek labiekārtotu pieeju ūdenim (4.23. attēls). Šo atbildi atzīmējuši 50 % no visiem respondentiem (4.pielikums). 33 % atbilžu ir, ka „būtu labi, tikai dažas vietas jāsakopj”. Krietni mazāk- 16 % atbilžu ir, ka dažas zonas nepieciešams pilnībā pārveidot. 8 % atbilžu ir, ka Gaujas krasti Valmierā ir ļoti sliktā stāvoklī. Tā domā 10 % respondentu, savukārt 5 % respondentu ir pilnīgi apmierināti ar pašreizējo stāvokli. 3 cilvēki papildus norādījuši, ka vajag vairāk atkritumu kastes, bet viens cilvēks, ka jāsakopj deviņstāvu māju apkārtnē (kas arī ir visnesakoptākā vieta visā Gaujas ūdensmalas garumā un atrodas pašā pilsētas centrā).

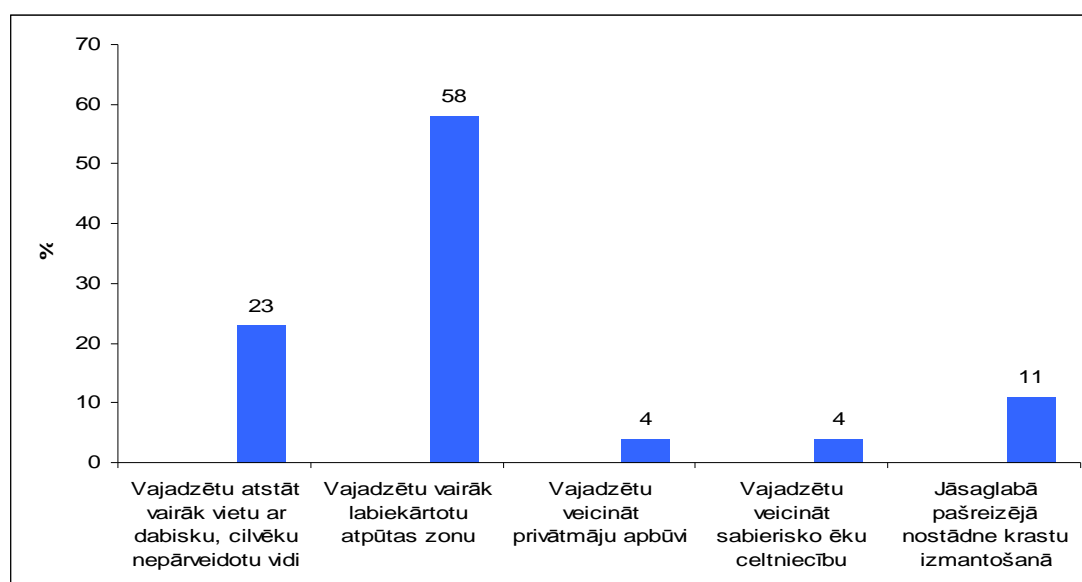

4.23. attēls. Respondentu vērtējums par Gaujas krastu pašreizējo stāvokli un izmantošanu

Analizējot atbildes pa respondentu grupām, redzams, ka salīdzinoši kritiskāk noskaņoti ir cilvēki jaunos un vidējos gados- šajās vecuma grupās vairāk izvēlētas atbildes, ka stāvoklis slikts un nepietiek labiekārtotu pieeju ūdenim. Savukārt cilvēki virs 61 gada vecuma un arī nelatvieši kopumā ir vairāk apmierināti ar esošo situāciju. To, ka dažas zonas pilnībā jāpārveido, procentuāli visbiežāk minējušas sievietes.

7. „Jūsu domas par vēlamu Gaujas krastu turpmāko izmantošanu”.

Krietni vairāk par pārējām - 58 % no visām sniegtajām atbildēm ir, ka vajadzētu vairāk labiekārtotu atpūtas zonu (4.24.attēls). Šo atbildi atzīmējuši 67 % respondentu (4. pielikums). Tālāk seko atbilde, ka vajadzētu atstāt vairāk vietu ar dabisku, cilvēku nepārveidotu vidi (23 %), 11 % no atbildēm ir, ka jāsauglabā pašreizējā nostādne krastu izmantošanā (kas arī paredz apstādījumu un dabisku teritoriju saglabāšanu ūdensmalā, ir vērsta uz labiekārtošanu un sakopšanu). Katra pa 4 % ir atbildes, ka vajadzētu veicināt privātmāju apbūvi un sabiedrisko ēku celtniecību ūdensmalā. Papildus minēts (katrs ierosinājums vienu reizi), ka vajadzētu sakārtot posmu no centra tilta līdz šaursliežu dzelzceļa tiltam (ietverot arī jau iepriekšminēto deviņstāvu māju apkārtni), nepieļaujot nelikumīgu apbūvi, un, ka vajag ierīkot ar transportlīdzekļiem piebraucamas vietas un stāvlaukumus pie ūdensmalas.

4.24. attēls. Respondentu viedoklis par vēlamu Gaujas krastu turpmāko izmantošanu

Analizējot atbildes pa respondentu grupām, redzams, ka tādu cilvēku, kuri vēlas vairāk dabisku, nepārveidotu vidi, procentuāli visvairāk ir starp sievietēm un pensionāriem, savukārt vīrieši vēlas salīdzinoši vairāk labiekārtotu atpūtas zonu. Salīdzinājumā ar latviešiem, nelatvieši vairāk vēlas redzēt dažādu apbūvi Gaujas krastos.

8. „Vai jūs saskatāt kādus draudus sev vai pilsētai Gaujas dēļ?”

52 % respondentu uzskata, ka plūdu dēļ draudi ir nelieli (4.2. tabula), 11 % domā, ka vidēji, tikai 3 % saskata lielus draudus, bet 34 % domā, ka plūdu dēļ draudu Valmierā nav.

70 % aptaujāto uzskata, ka ūdens piesārņojuma draudi ir nelieli un vidēji, 19 % domā, ka lieli. 11 % nesaskata draudus no ūdens piesārņojuma.

Nelielus draudus cilvēku drošībai saskata 33 % respondentu, 37 % uzskata, ka draudi ir vidēji, 11 % - ka lieli. 19 % respondentu viedoklis ir, ka draudu cilvēku drošībai Gaujas dēļ nav.

4.2. tabula

Respondentu uzskati par draudiem sev vai pilsētai Gaujas dēļ

	draudu nav	nelieli	vidēji	lieli
Plūdi	34 %	52 %	11 %	3 %
Ūdens piesārņojums	11 %	35 %	35 %	19 %
Cilvēku drošība	19 %	33 %	37 %	11 %

Analizējot atbildes pa respondentu grupām, redzams, ka atbildi „draudu nav” visbiežāk izvēlējušies cilvēki vecuma grupā no 41 – 60 gadiem. Pārējās respondentu grupas ar sniegtajām atbildēm savstarpēji neizceļas.

9. „Kuru (kuras) vietu Valmierā jūs visbiežāk izmantojat atpūtai brīvā dabā?”

Respondentu visbiežāk izmantotā vieta atpūtai brīvā dabā ir Kazu krāces. To izmanto (vismaz kā vienu no vietām) 23 % respondentu (4.3.tabula). Tālāk seko Stāvie krasti, ko izmanto 18 %. Daliņu peldvietu izmanto 14 %, Dzelzs tilta apkārtni 11 %, Vanšu tilta apkārtni – 9 %. Kā redzams, pirmās 5 apmeklētākās vietas atpūtai dabā ir Gaujas malā. Arī no Valmieras parkiem un mežiem, ko uzrakstījuši 6 % respondentu, lielākā daļa atrodas Gaujas malā. Tālāk seko Putriņu mežs ūdensmalā, estrādes apkārtnē, stadions, kas abi ir netālu no Gaujas malas. 3 % atbildējuši -

Dzirnavu ezeriņš, kas ir viens no Valmieras ūdensobjektiem. Arī lielākā daļa no pārējām respondentu minētajām vietām atrodas ūdensmalā.

4.3. tabula

Respondentu izmantotās vietas atpūtai brīvā dabā

Vietas	Respondentu daudzums (%)
Kazu krāces	23
Stāvie krasti	18
Daliņu peldvieta	14
Dzelzs (šaursliežu dzelzceļa) tilta apkārtnē	11
Vanšu tilta apkārtnē	9
Parki/meži	6
Putriņu mežs	4
Estrādes apkārtnē	3
Dzirnavu ezeriņš	3
Stadions	2

Analizējot atbildes pa respondentu grupām, redzams, ka Stāvos krastus procentuāli vairāk apmeklē cilvēki vecuma grupā no 41 – 60 gadiem, Kazu krāces - jaunieši līdz 20 gadiem, Daliņu peldvietu - cilvēki no 21 – 40 gadiem, dzelzs tiltu – jaunieši līdz 20 gadiem.

Kopsavilkums.

Kā parāda veiktais pētījums, lielākā daļa respondentu uzskata, ka Gauja stipri ietekmē Valmieras pilsētu. (Tātad arī tās iedzīvotājus un zināmā mērā viņu dzīvi). Arī par pārējiem ūdensobjektiem lielākā puse aptaujāto uzskata, ka tie vairāk vai mazāk ietekmē Valmieras pilsētu. Iedzīvotāji uzskata, ka ūdensobjekti padara pilsētu pievilcīgāku un atpazīstamāku, dažādo atpūtas iespējas (sevišķi tā uzskata jaunieši). Tikai nedaudzi aptaujātie uzskata, ka tiek apgrūtināta pārvietošanās pilsētas teritorijā. Tātad tas liek domāt, ka valmieriešiem tiltu skaits (tikai viens autotransporta tilts pār Gauju Valmieras teritorijā) pagaidām nerada problēmas.

Visvairāk Gauja un tās krasti tiek izmantoti pastaigām un piknikiem (īpaši jauniešu un sieviešu vidū) kā arī peldēšanai. Protams, arī makšķerēšanai, slēpošanai ziemā, ūdenssportam - kā jau tas pienākas pilsētā upes krastos. Lielākā puse respondentu Gauju atpūtas un izklaides nolūkos apmeklē vairāk kā reizi mēnesī, kas, manuprāt, ir labs rādītājs, ņemot vērā, ka mūsdienu Latvijas sabiedrība bieži vien ir

noslogota darbos, aizmirst par atpūtu, bet atpūtas brīžos izvēlas izklaides telpās. (Visbiežāk gan arī Gauju apmeklēt iedzīvotāji virs 61 gada vecuma). Turklāt lielākā daļa ūdensmalu apmeklētu vēl biežāk, ja tā būtu labiekārtotāka un sakoptāka. To, ka labiekārtojumam ir liela nozīme, liecina, piemēram, mani novērojumi Valmieras rātslaukumā, kurā pēc rekonstrukcijas stipri biežāk sāka pulcēties Valmieras jaunieši.

Lielākā daļa respondentu arī atzīmē to, ka vajadzētu vairāk labiekārtotu atpūtas vietu, dažas teritorijas sakopt un pārplānot, bet lielas pārmaiņas (kā, piemēram, dažādas ēkas) ūdensmalā nevēlas, gluži otrādi- daudz ir tādu, kuri vēlas, lai vairāk paliek cilvēku neskartā dabas vide (īpaši sievietes un pensionāri).

Vislielākos draudus Gaujas dēļ valmierieši saskata no ūdens piesārņojuma, tomēr lielākā daļa saskata nelielus draudus arī plūdos. Liela daļa aptaujāto arī uzskata, ka Gaujas dēļ pastāv dažādi draudi cilvēku drošībai.

Kopumā atpūtai brīvā dabā Valmieras pilsētā cilvēki visbiežāk izvēlas teritorijas Gaujas malā. Gar Gauju, ja aplūko karti, arī stiepjas lielākā daļa pilsētas 'zaļo' teritoriju. Un, tāpat kā pirms 100 gadiem, ja tic valmierietim rakstniekam P. Rozītīm (Rozītis, 1975) apmeklētākās vietas ir Kazu krāces un Stāvie krasti. Vienīgi - pirms 100 gadiem trešo populāro vietu – Kauguru vēri - aptaujā ir ierakstījis tikai 1 cilvēks. Tas parāda, kā mainās vietu nozīme. Jo Kauguru vēris vēl eksistē (lielākā daļa no tā), bet teritorijas ap to ir mainījušās. Pasliktinājusies pieejamība (plašas rūpniecības teritorijas no centra puses), arī asociācijas ar šo teritoriju ir mainījušās – tā liekas nedaudz bīstama un 'nemīlīga', netālu ir pilsētas kanalizācijas ūdeņu attīrīšanas iekārtas. Iespējams, cilvēki vēlas staigāt kājām mazākus attālumus kā agrāk, jo Kauguru vēris ir stipri tālāk no centra kā, piemēram, Kazu krāces. Un šī vieta vairs nav populāra (piemēram, arī jaunieši parasti izvēlas vietas, kuras izvēlas pārējie). Kā parāda aptauja un ilggadīgi personīgie novērojumi, tad jauniešu vidū populāras vietas ir Kazu krāces un šaursliežu dzelzceļa tilta apkārtnē jeb 'Krācītes' un 'Dzelzītis'.

Cilvēku attieksmi (uz ilgāku vai ne tik ilgu laiku) pret kādu vietu var ietekmēt kādi negatīvi notikumi, kā tas ir, piemēram, Pauku priežu teritorijā, kur pirms vairākiem gadiem tika izdarīti vairāki noziegumi. Šo vietu 'atpūtai brīvā dabā' ierakstījuši tikai 4 cilvēki, protams, ir vēl arī citi iemesli, kādēļ šī vieta (un vispār kāda vieta) ir mazāk apmeklēta, piemēram- ainaviskā pievilcība, apkārtne dzīvojošo iedzīvotāju daudzums, attālums līdz centram, vietas popularitāte daudzu gadu garumā u.c.

Bet, kā redzams, arī attālums un iedzīvotāju daudzums nav noteicošie, jo Stāvie krasti un Daliņu peldvieta salīdzinoši nav tuvu centram, tomēr šīs vietas izmanto daudzi, kamēr Pauku priedes, lai gan Pārgaujas iedzīvotājiem tās ir tuvu, neapmeklē tik daudz cilvēku.

Secinājumi

Kopumā Latvijas pilsētu vēsture, pilsētas attīstība un simbolika ir saistītas ar tajās esošajiem ūdensobjektiem. Pilsētu centra teritorijas atrodas salīdzinoši tuvu ūdenim, pilsētu teritoriālā attīstība notikusi abos upes krastos.

Ūdensmalās visvairāk ir teritoriju, kurās dabā nekā nav- nedz apbūve, nedz mežu un parku teritorijas (pilsētu teritorijas plānos tās visbiežāk ir apstādījumu un dabas teritorijas, tomēr, kā rāda Valmieras piemērs, šīs teritorijas parasti ir visnepievilcīgākās). Tātad Latvijas pilsētu ūdensmalas netiek pilnvērtīgi, mūsdienām atbilstoši, izmantotas. Sabiedrisku celtnu ūdensmalās ir maz, bet publisku vietu un objektu vēl mazāk.

Lielākie apdraudējumi Latvijas pilsētās ir piesārņots ūdens un appludinājuma risks.

Valmieras veidošanās un pilsētas attīstība saistīta ar Gauju, nozīmīgs bijis Gaujas ūdensceļš, teritorijas uzbūve.

Mūsdienās lielākoties ūdensmala Valmierā ir fiziski pieejama.

Sastopamas vietas, kas vienlaikus ir fiziski pieejamas (un sakoptas), bet vizuāli nepieejamas, tādēļ iedzīvotāji tās izmanto mazāk.

Lielākie mīnusi Valmieras ūdensmalā ir atpūtas vietu un labiekārtotu zonu trūkums kopumā, bet jo īpaši vizuāli un daļēji arī fiziski nepieejamā un iedzīvotāju maz izmantotā ūdensmala pilsētas centrā, kā arī sabiedrības neizmantojama un lielā mērā nepievilcīgā ūdensmala pilsētas centra tuvumā.

Tomēr pilsētas centra ūdensmalā ir plānotas un uzsāktas īstenot vairākas sabiedriskas un darījuma iestāžu ēkas, kas šo teritoriju varētu padarīt pieejamāku un pievilcīgāku, tādējādi tai kļūstot 'apdzīvotākai', kā tas vēsturiski bijis šajā teritorijā.

Kopumā Gaujas ūdensmalā, izņemot centra teritorijas, visvairāk ir dabas un apstādījumu teritorijas, kas arī ir viena no ūdensmalas galvenajām funkcijām un ko arī vēlas Valmieras iedzīvotāji.

Privātie uzņēmumi un privātīpašumā atrodošie zemes gabali ūdensmalā var gan sekmēt, gan kavēt ūdensmalas pieejamību, attīstību un sakoptību. Valmieras pilsētā vairāk ir pozitīvo piemēru.

Lielā mērā ūdensmalas attīstību nosaka appludinājuma riska teritorijas- to nosaka normatīvie akti, kas attiecināmi uz šīm teritorijām, kā arī ierobežotie finansiālie resursi un to piesaiste, kas liedz attīstīt atpūtas zonas, veloceliņus utt. No vizuālās pievilcības viedokļa veiksmīgāk ir, ja šādās appludinājuma varbūtības zonās ir mežu un parku teritorijas.

Valmieras ūdensmalas attīstībā, plānošanā un apsaimniekošanā ir iesaistīta pašvaldība, privātie uzņēmēji un sabiedrība. Ūdensmalas attīstība, plānošana un apsaimniekošana gan netiek nekā speciāli atdalīta no pārējā pilsētas teritorijā notiekošajiem procesiem.

Valmieras iedzīvotāji aktīvi izmanto ūdensmalu dažādos veidos, tomēr darītu to vēl biežāk, ja ūdensmala būtu sakoptāka un labiekārtotāka, kas pēc iedzīvotāju uzskatiem arī ir lielākais trūkums. Ūdensmalā mijas sakoptas teritorijas ar nesakoptām. Lielāko piesārņojumu rada iedzīvotāju, atpūtnieku un tūristu atstātie atkritumi.

Visaktīvāk ūdensmalu izmanto jaunieši.

Iedzīvotāju iecienītākās atpūtas un pastaigu vietas ūdensmalā lielākoties nav mainījušās daudzu gadu garumā. Izņemot vienu (Kauguru vēris), kur dažādu faktoru (apkārtējo teritoriju, vietas tēla maiņa u.c.) ietekmē šīs vietas nozīme, sabiedrības attieksme pret to un apmeklētība ir stipri samazinājusies, kaut gan pati vieta palikusi nemainīga.

Gauju Valmieras iedzīvotāji kopumā neuzskata par šķērsli.

Valmierā Gauja un tās ūdensmala ir izmantota simboliskā, dažādos nosaukumos, iedzīvotāji uzskata, ka tai ir liela nozīme Valmieras pilsētā, galvenokārt padarot pilsētu atpazīstamāku un pievilcīgāku, un vairojot atpūtas iespējas.

Izmantoto avotu un literatūras saraksts

Publicētie materiāli

1. Ašmanis, K. (1937) *Gauja*. Valtera un Rapas A/S apg., Rīga, 76.lpp.
2. Brambe, R., Straube, G., Zeids, T. (2002) *Johans Kristofs Broce. Zīmējumi un apraksti. 3. sējums*. Latvijas mazās pilsētas un lauki.' Zinātne. 2002. 490.lpp.
3. Briņķis, J., Buka, O. (2001) *Teritoriālā plānošana un pilsētībūvniecība*. RTU, Rīga. 219. lpp.
4. Bruģis, D. (2005) *Valmiera domā un rada*. Valmieras pilsētas dome, Valmieras novadpētniecības muzejs, Valmiera. 120. lpp.
5. Buka, O., Volrāts, U. (1987) *Pilsētībūvniecība*. Zvaigzne, Rīga. 251. lpp.
6. Caune, A., Ose I. (2004) *Latvijas viduslaiku pils IV*. Latvijas vēstures institūta apgāds, Rīga. 590. lpp.
7. Dāvidsone, I. (1971) Ūdens baseinu ainavu veidošanas paņēmieni Latvijas PSR pilsētu parkos. *Arhitektūra un pilsētībūvniecība Latvijas PSR: rakstu krājums II*. Zinātne, Rīga, 177. lpp.
8. Eberhards, G. (1991) *Mums tikai viena Gauja*. GNP. Zinātne, Rīga. 111. lpp.
9. Eglīte, A. (2004) *Apdzīvojuma struktūras veidošanās Vidzemē*. Vidzemes attīstības aģentūra, Valmiera. 45. lpp.
10. Enzeliņš, H. (1979) *Skati Valmieras pilsētas, draudzes un novada pagātnē*. Gauja, ASV. 303. lpp.
11. Iltneris, A., Placēns, U. (1999) *Latvijas pilsētas*. Preses nams, Rīga. 592. lpp.
12. Latvijas Vides Aizsardzības fonds (2002) *Latvijas ilgtspējīgas attīstības pamatnostādnes*. Apgāds Mantojums, Rīga 31. lpp.
13. Laura, M. (1993) Iekšējie ūdeņi. *Valmieras novada ģeogrāfija*. SIA 'Lapa', Valmiera. 26.- 30. lpp.
14. Liepnieks, L. (1997) *Tēvu zemes novadā: Stāsti par Valmieras pilsētas un novada pagātni*. Valmieras rajona skolu pārvalde, Valmiera. 294. lpp.
15. Liesma (1993) *Gauja tecēj' skanēdama: ziņģes un teikas par Gauju*. Liesma, Valmiera. 36.lpp.
16. Ludvigs, P. (1967) *Mūsu Latvijas ūdeņi*. Grāmatu draugs. 318. lpp.

17. Maldavs, Z. (1959) *Ģeoloģijas pamati*. Latvijas Valsts izdevniecība, Rīga. 254. lpp.
18. Pūrēns, V. (1993) *Latvijas ģerboņu grāmata*. Preses nams, Rīga. 140.lpp.
19. Rozītis, P. (1975) *Valmieras puikas*. Izdevniecība 'Liesma', Rīga. 303. lpp.
20. S/O Par tīru Daugavu (2004) *Par tīru Daugavu. Par Baltic Pulp projektēto celulozes rūpnīcu Ozolsalā*. A/S 'Poligrāfists', Rīga. 134. lpp.
21. Strautmanis, I. (1990) *Arhitektūras un pilsētībūvniecības teorija*. RTU, Rīga. 96. lpp.
22. Turlajs, J. (2004) *Latvijas ģeogrāfijas atlants*. SIA 'Karšu izdevniecība Jāņa sēta', Rīga. 40. lpp.
23. Valmieras pilsētas pašvaldība (2007) *Valmiera skaitļos 2007*. Valmiera. 28.lpp.
24. Valtenberga, R. (1992) Gaujas 'Kazu krāces'. *Valmieras muzeja raksti*, 18. maijs.
25. Zirnis, E. (2007) Pa ūdeņiem. *Diena, Sestdiena*, 21.aprīlis.
26. Zībārte, I. (2005) Ūdensmalas - pilsētu attīstības nākotne. *Diena, Kultūras Diena*, 14. augusts.
27. Bone, K. (1997) *The New York Waterfront: Evolution and Building Culture of the Port and Harbor*. The Monacelli Press, New York. 280.lpp.
28. Brierley, E.S (2003) The significance of the memory of urban spaces. *People, Places and Sustainability*. Hogrefe & Huber Publishers, pp. 61-67.
29. Crombie, D. (1992) *Regeneration: Toronto's waterfront and the sustainable city: final report*. Queen's Printer of Ontario, Toronto. 530 pp.
30. Hough, M. (1990) *Out of place. Restoring identity to the regional landscape*. Yale University Press, New Haven. 230 pp.
31. Lynch, K. (1960) *The image of the city*. The MIT press, Massachusetts. 194 pp.
32. Marshall, R. (2001) *Waterfronts in Post-Industrial Cities*. Spon Press, Thames & Francis Group, London and New York, 194 pp.
33. Rubenstein, J.M. (2003) *The cultural landscape: An introduction to human geography*. Pearson Education, Upper Saddle River, 521 pp.

Nepublicētie materiāli

34. BO SIA 'GIS projekts' (2000) Valmieras rajona derīgo izrakteņu izvērtējums attīstības plānošanas vajadzībām
35. SIA 'VentEko' Pārskats par vides situāciju Latvijas applūstošajās teritorijās

Tiesību akti

36. Aizsargjoslu likums, pieņemts 1997. www.likumi.lv, skatīts 11.03.2007.
37. Zvejniecības likums, pieņemts 1995. www.likumi.lv, skatīts 11.03.2007.

Teritorijas plānojums

38. Valmieras pilsētas pašvaldība (2006) *Valmieras pilsētas teritorijas plānojums 2006.-2018. gadam*. Valmiera. 5. daļas.

Rīcības programma

39. Rīcības programma 2005. *Valmieras Tautas partijas avīze*.

Interneta resursi

40. Dažādu Latvijas pilsētu un novadu interneta resursi
41. Latvijas vides pārskats 2001. www.lvgma.gov.lv, skatīts 15.04.2007.
42. Virszemes ūdeņu kvalitātes pārskats 2005. www.lvgma.gov.lv, skatīts 12.05.2007.
43. www.inlandnavigation.org, skatīts 15.04.2007.
44. www.liis.lv, skatīts 05.01.2007.
45. www.colliers.com, skatīts 10.01.2007.
46. www.valmiera.lv, skatīts 03.05.2007.
47. www.liepaja.lv, skatīts 14.03.2007.

Intervijas

48. Padziļināta intervija ar Valmieras pašvaldības izpilddirektoru Jāni Baiku.
Valmiera, 25.04.2007.
49. Padziļināta intervija ar SIA 'Latio vērtētāji Vidzemē' speciālistu Jāni Bierni.
Valmiera, 03.04.2007.

Citi avoti

50. Attēli, fotoattēli un kartogrāfiskais materiāls no Valmieras novadpētniecības muzeja (VNM)
51. Latvijas Republikas Vides ministrija, Latvijas Vides aģentūra (2002) *Latvijas upju kvalitāte 1998-2002*. CD-Rom

1. pielikums. Rādītāji Latvijas pilsētās

1.-5.,15. rādītājs

	1	2	3	4	5	15
Ainaži	j	4.5	5	...	i	0,9
Aizkraukle	u	5	12	n	i	0,4
Aizpute	u,e	6+2.4	7.5	i	i	1,7
Aknīste	u,u	5.8	3	i	i	2,7
Alūksne	e	8.4	14.2	...	i	0,6
Ape	u	1.8	1.7	n	i	1,6
Baldone	u	4.6	5.2	i	i	1,3
Balvi	u,e,e	0.4+5.6	5.1	i	i	1,2
Bauska	u,u	7.2	6	i	i	1,7
Brocēni	e	4.8	8.5	...	i	0,6
Cēsis	u	5.8	19.3	n	n	0,5
Cesvaine	u	3	5	i	i	1,2
Dagda	u,e	5.4	3	n	i	1,9
Daugavpils	u,e,e	16+13	72	i	i	0,5
Dobele	u	6	8	i	i	1,5
Grobiņa	u	4.4	5	i	i	0,9
Gulbene	u	4.8	12.2	i	n	0,6
Ikšķile	u	2.6	2.1	n	n	1,2
Ilūkste	u	5.4	9	i	i	1,2
Jaunjelgava	u	4.4	6.1	n	i	0,7
Jēkabpils	u,e	4.6+5	23	i	i	0,6
Jelgava	u,u,u,u	27.5	60.1	i	i	0,7
Jūrmala	u,e,j	31.5+8.2+25	100	i	i	0,7
Kalnciems	u	3.8	1.6	n	i	2,3
Kandava	u	4.6	7	i	n	1,3
Krāslava	u,u,u,u,e	9.8+0.6	8.6	i	i	1,8
Kuldīga	u,u,u	8,8	13	i	i	1,2
Ķegums	u	2.6	6.8	n	i	0,4
Lielvārde	u	3	7	n	i	0,4
Liepāja	u,u,u,u,e,e,j	12+22.5+15	60	i	i	1
Līgatne	u,u	7.2	7.4	i	i	2
Limbaži	u,e,e	1.2+4.8	9	n	n	0,8
Līvāni	u,u	4.4	5	i	i	1,5
Lubāna	u	4.2	4.5	i	i	1,1
Ludza	e,e,e,e,e	17	10	...	i	1,7
Mazsalaca	u,u	6,4	8	i	i	0,8
Ogre	u,u	10.8	16	i	i	0,8
Pāvilosta	u,j	5+2	6.4	n	i	1,9
Pļaviņas	u,u	8.8	7	n	i	1,2
Priekule	u	5.8	5	i	i	1,9
Rēzekne	u,e	10+3	17.48	i	i	1,3
Rūjiena	u	7.8	18	i	i	0,8
Sabīle	u	4.6	4.3	i	i	2,1
Salacgrīva	u,j	2+8	13	i	i	0,9
Salaspils	u	2.4	12	n	n	0,4
Saldus	u,e	6.2+0.8	8	i	i	1,7
Saulkrasti	u,u,u,j	6.4+6	4.8	i	i	3,7
Sigulda	u	8.6	18.2	n	n	0,9

Skrunda	u,u	6.8	7.9	n	i	0,8
Smiltene	u	6	7.19	n	i	1,3
Staicele	u	4.8	4	i	i	2,3
Strenči	u,u	7.2	5.7	n	i	1,2
Tukums	u	8.8	13	i	i	1,4
Valdemārpils	e	1.8	3	...	n	0,6
Valka	u,u	5,6	14.2	i	i	0,7
Valmiera	u,u,u	11	18.1	i	i	1,2
Ventspils	u,e,j	8+9.6+14	55.3	i	i	0,7
Vijāni	u	6.4	5	n	i	1,9
Zilupe	u,u	8.8	5	i	i	1,8

Apzīmējumi:

1. Pilsētas teritorijā atrodošo ūdensobjektu veidi un to skaits

u- upe

e- ezers

j- jūra

2. Ūdensmalu aptuvenais garums pilsētas teritorijā (km)

upe(1 mala)+ezers+jūra

3. Pilsētas platība (km²)

4. Abi krasti apgūti un atrodas pilsētas teritorijā

i- ir

n- nav

...- nav iespējams

5. Centra tuvums ūdensmalai (mazāk par 400 m)

i- ir tuvu

n- nav tuvu

15. Ūdensmalu īpatsvars pilsētu teritorijās (km/km²)

6. rādītājs. Ūdensmalu izmantošanas veidi pilsētas teritorijā (%)

	dzīv. apb.	rūpn./saimn.	mazdārz.	augļu dārzi	meži/parki	neklasificēts	kapsētas	ceļi
Ainaži					15	85		
Aizkraukle	3	20			15	59		3
Aizpute	20	3		6	18	53		
Aknīste	26	6			23	49		
Alūksne	8	12			47	27	5	1
Ape	12				44	33	11	
Baldone	41	3			43	12		1
Balvi	9	24	15		18	34		1
Bauska	26	15	2		7	52	3	1
Brocēni	16	2	32		30	20		
Cēsis	2				82	16		
Cesvaine	13	3		3	75	6		
Dagda	22	7			29	40	2	1
Daugavpils	32	10	16	2	9	26		5
Dobele	23	5	3		49	20		
Grobiņa	18	14	2		18	48		
Gulbene	23	8			10	59		
Ikšķile	30	15	15		15	25		
Ilūkste	10	2	2		16	70		
Jaunjelgava	26		14		4	59		5
Jēkabpils	20	6	3		14	55		2
Jelgava	9	14	8		4	63	1	1
Jūrmala	13	9	1		18	55		1
Kalnciems	21	26			11	41		1
Kandava	2	4	5		7	82		
Krāslava	14	3	1		19	62	1	
Kuldīga	12	5	6		13	64		
Ķegums	25	20	7		29	15		4
Lielvārde	53	3	13		13	18		
Liepāja	5	21	2		9	60	1	2
Līgatne	3	9	2		75	11		
Limbaži	5				31	64		
Līvāni	37	7	20		3	31		2
Lubāna	28	7	4		32	29		2
Ludza	18	2	17		4	58	1	
Mazsalaca	18	5	5		63	15	4	
Ogre	21	5	1		11	57		5
Pāvilosta	19	9		1	32	37	1	1
Pļaviņas	30	3	8		19	33		7
Priekule	12	10	2		53	23		
Rēzekne	25	5			10	56	1	3
Rūjiena	15	3			5	77		
Sabīle	8	3			6	81		2
Salacgrīva	18	12			3	67		
Salaspils						100		
Saldus	17	8	5		18	48	2	2
Saulkrasti	13		1		22	64		
Sigulda	1				92	7		
Skrunda	6	9			24	61		
Smiltene	20	13	2		33	30		2
Staicele	12	8	5		51	24		

Strenči	20	4			53	23		
Tukums	19	12			3	66		
Valdemārpils			11		17	72		
Valka	33	5			44	14	4	
Valmiera	12	4	1		48	35		
Ventspils	9	30	10		30	20	1	
Vijāni	20	3			22	53		2
Zilupe	5	4			8	83		
vidējais	17	9	7	3	26	45	3	2
summa	978	440	241	12	1516	2647	38	57
%	16	7	4	0	26	45	1	1

7. rādītājs. Pilsētu veidošanās un attīstība saistībā ar ūdenstilpēm un ūdenstecēm

Ainaži	Sena lībiešu zvejnieku ciema vietā. 19.gs.beigās osta, kuģu būve, jūrskola.
Aizkraukle	Nocietināts Daugavas lībiešu zemju centrs, osta. 1961.gadā sāk veidoties kā celtnieku ciemats sakarā ar Pļaviņu HES būvi.
Aizpute	Nocietināta kuršu pils upes krastā tirdzniecības un kara ceļā. 14.- 17.gs. osta pie Tebras ietekas Sakā.
Aknīste	Rakstos Aknīste minēta jau 1298. gadā. Strauji uzplauka 1667. gadā, kad hercogs Jēkabs nolēma uzbūvēt kanālu, kas savienotu Dienvidsusēju ar Daugavu un Lielupi (celtniecības darbi netika pabeigti).
Alūksne	Latgaļu pils ezera krastā. Ordeņa pils uz Pilssalas. 19.gs. tirdzniecības centrs. Šaursliežu dzelzceļš.
Ape	Pilsēta izveidojusies uz Apes muižas zemes.
Baldone	17.gs muiža.
Balvi	18.gs. vidū Balvu ezera krastā nodibina pusmuižu.
Bauska	15. gs. pie Lietuvas tranzīta ceļa sāka celt pili, netālu no pils amatnieku, zvejnieku apmetne.
Brocēni	20. gs. sākumā atklāj, ka Cieceres ezera kaļķakmens iegulas derīgas cementa ražošanai.
Cēsis	Blakus Cēsu pilij izveidojas pilsēta (13.gs). Nozīmīgi ceļi gāja garām. Blakus pilsētai Gauja- nozīmīgs ūdensceļš. No 19.gs. b. un 20.gs. 20.- 30. g. Cēsis veidojās galvenokārt par kūrorta un tūrisma pilsētu. Pansijas, vasarnīcas.
Cesvaine	Cesvaines pilskalns upes krastā bijis apdzīvots jau agrā dzelzs laikmetā.
Dagda	Dagdas ezera krastā atklātas neolīta apmetnes. 17.gs. Dagdas muiža pie Dagdas upītes.
Daugavpils	Pilsētas pirmsākumi saistīti ar Daugavas tirdzniecības ceļu, kas bija viena no lielākajām maģistrālēm Austrumeiropā feodālisma laikā un bija pieminēts jau skandināviešu sāgās 5.gs.
Dobele	Pils 13.gs. upes krastā.

Grobiņa	Pirmo reizi minēta 13.gs. Pa tolaik kuģojamo Ālandes upi Grobiņa bija sasniedzama jūras kuģiem. Viena no stiprākajām kuršu pilīm. 19.gs. strauji attīstoties Liepājas ostai Grobiņas nozīme stipri samazinās.
Gulbene	13.gs. pils upes krastā.
Ikšķile	Lībiešu ciems pie Daugavas ūdensceļa. 12. gs. beigās vācu krustneši uzcēla pirmo mūra celtni Baltijā- Ikšķiles baznīcu. (Pēc Rīgas HES ūdenskrātuves izveidošanas atrodas uz salas.) 19.gs. Ikšķilē sāk veidoties vasarnīcu rajons. (Dzelzceļš.)
Ilūkste	Kā amatnieku un tirgotāju apmetne izveidojās uz muižas zemes (16.gs.).
Jaunjelgava	13.gs. sena sēļu pils, tās vietā apdzīvota vieta un muiža. Daugavas ūdensceļā preču pārkraušanas vieta 19. gs. kā ūdensceļa piestātne zaudē savu sākotnējo nozīmi, bet turpina ekonomiski attīstīties, jo dzelzceļš.
Jēkabpils	13.gs. Livonijas ordeņa pils- Krustpils. 16. gs Daugavas labajā krastā hercoga Jēkaba muiža. Nodibināta apmetne, kuras uzplaukšanu veicina garām braucošie strūdzinieki, kas Daugavas krāču dēļ bija spiesti preces pārkraut vezumos. 19.gs. vidū transporta apjoms pa Daugavu palicis vairs tikai 13% no agrākā. Dzelzceļš.
Jelgava	Pilsēta izaugusi no zemgaļu ostas un tirgotāju apmetnes. 13. gs. ordeņa pils Pils salā, iepretī kreisajā krastā amatnieku un tirgotāju apmetne. Lielupes ūdensceļš. Arī tranzīttirdzniecības ceļš uz Lietuvu un galvenais pasta ceļš no Krievijas uz Rietumeiropu.
Jūrmala	Lielupes grīvā jau ap 11.gs. bijusi zemgaļu osta. Krustneši un Rīgas rāte, baidoties no konkurences, kavēja ostas attīstību. Daudzus gadsimtus vienīgie iedzīvotāji Jūrmalas teritorijā bija jūrmalas ciemu zvejnieki. Par Rīgas Jūrmalas centru sākumā kļuva tagadējais Dubultu rajons, kad tur uzcēla viesnīcu ar zāli 300 personām (19.gs.) Īstais Jūrmalas uzplaukums sākās 19.gs.b., kad atklāja dzelzceļa līniju. (Peldviesi brauca, vasarnīcas.) 1959. gadā izveidoja kūrortpilsētu Jūrmalu. (Sanatorijas.)
Kalnciems	16.gs. muiža.
Kandava	Kuršu pils upes krastā. Pa Abavas ūdensceļu uz Ventspils ostu pludināja kokus. Tuvākās apkārtnes tirdzniecības centrs (17.gs).
Krāslava	Minēta 14.gs., kad pie Daugavas tirdzniecības ceļa tika izveidota nocietināta Livonijas ordeņa preču noliktava

Kuldīga	Kuršu pils upes krastā 10. gs., arī tirgotāju un amatnieku apmetne. Līdz Ventas rumbai upe bija kuģojama. 17.gs. Kuldīgā lielākais uzplaukums (hercogs Jēkabs). Papīra dzirnavas, kuģu būvētava u.c. No Kuldīgas ostas kuģi devās braucienos uz Rietumeiropu.
Ķegums	Apdzīvota vieta sāka veidoties 1936.g. reizē ar Ķeguma valsts elektrostacijas būves sākšanu.
Lielvārde	13. gs. Lielvārdes lībiešu pils pie Daugavas ūdensceļa
Liepāja	Zvejnieku osta un ciems, vēstures avotos pirmo reizi minēts 13.gs. vidū. (Skandināvi jau sen tirgojās ar lībiešiem, vēlāk- kuršiem.) 17.gs. vidū slēdza Šventojas ostu (starp Liepāju un Palangu); tā palielinājās Liepājas nozīme Baltijas jūras tirdzniecībā 18. gs. bija bagātnieku slānis, kas dibināja pirmās rēderejas. Padomju laikā tirdzniecības osta slēgta, tika pārvērsta par militāru objektu. Darbu turpināja tikai zvejnieku osta.
Līgatne	Par apdzīvotu vietu Līgatne izveidojās pēc Līgatnes papīrfabrikas uzcelšanas (19.gs.).
Limbaži	Lībiešu pils ezera krastā.
Līvāni	Līvānu teritorijā jau pirms 13.gs. atradusies apmetne. Tās attīstību sekmēja tirdzniecības ceļš pa Daugavu. Ūdensceļš sekmēja arī rūpniecības izaugsmi. Arī dzelzceļš.
Lubāna	Vēstures avotos Lubāna minēta 13.gs.
Ludza	Latgaļu pils un apmetne ezera krastā.
Mazsalaca	Pirmās rakstiskās ziņas par Mazsalacu kā apdzīvotu vietu ir no 1528. gada un saistītas ar vācu muižnieku īpašuma nostiprināšanos. 19.gs. vidū sāk veidoties Mazsalacas miests upes krastā.
Ogre	Pirmo reizi minēta Latviešu Indriķa hronikā, kur aprakstītas senču pils. Pusmuižas (19.gs.). Pēc dzelzceļa 'Rīga- Daugavpils' atklāšanas 19. gs 60. gados sāk veidoties par vasarnīcu rajonu. Atklāj kūrortu. 1920. gados attīstās rūpniecība. 1960.gadu beigās- Ogres trikotāžas kombināts.
Pāvilosta	Kuršu apdzīvota vieta pie upes. 13.gs. mūra pils, pie kuras osta ar bāku un apmetne. Kravas upju laivās uz Aizputi un Durbi. Hercoga Jēkaba valdīšanas laikā (17. gs. vidus) īpašs uzplaukums.

Pēc 1. pasaules kara attīstījās zvejniecība.

Pļaviņas	Sēļu pils. Amatniecība. Latgaļu pils- zemkopība, lopkopība, amatniecība. Pļaviņas kā biezi apdzīvota vieta izveidojusies uz Stukmaņu muižas zemes 19.gs. b. (Viens plostnieku krogs.)
Priekule	Pirmo reizi vēstures avotos Priekule minēta 1843.g.
Rēzekne	Latgaļu pils upes krastā.
Rūjiena	Lībiešu pils upes krastā.
Sabile	Lībiešu un kuršu pils. Amatniecība. 16.gs. apdzīvota vieta upes krastā.
Salacgrīva	13.gs sākumā padzina sāmsaliešus un uzcēla bīskapa pili Salacas labajā krastā. Pils pārvaldīja upes ieteku jūrā. Tagadējā Salacgrīva izveidojusies uz divu muižu zemēm un sāka attīstīties kā miestīņš ap 1870. gadiem, kad Baltijas jūrā sāka uzplaukt kuģniecība. Lauksaimniecības ražojumu un koka eksporta osta. Attīstību izjauca Ainažu ostas uzplaukums un dzelzceļš. Neatkarīgās Latvijas laikā Salacgrīva kļuva par Vidzemes zvejniecības centru.
Salaspils	Salaspils (un Ikšķiles) lībiešu ciemi bija vietas, kur centās nostiprināties pirmie vācu kristīgie misionāri. 12. gs. beigās pils Mārtiņsalā. Livonijas ordeņa pils ar nelielu apmetni Daugavas labajā krastā- svarīgs ordeņa atbalsta punkts Rīgas tuvumā pie Daugavas ūdensceļa Kompaktā apbūve ap dzelzceļu. Salaspils teritorija izsenais bijusi slavēta ar būvmateriālu ieguvi, galvenokārt Rīgas celšanai. Līdz 2. pasaules karam- sakņkopība, lopkopība, zveja, plostu laišana, darbs cepļos un lautzuvēs. 60. gadu beigās Doles salā ierīkoja HES celtniecības bāzi. Salaspils tika veidota par zinātnes centru.
Saldus	Seno kuršu pils. Ordeņa pils. Neliela apkārtējo lauku tirgus vieta. 17. gs. hercoga Jēkaba laikā nozīmīgs amatniecības un tirdzniecības centrs. Ražojumus pa Cieceres upi nogādāja līdz Skrundai. Un tālāk pa Ventu uz Ventspili. 1930. gados Saldus attīstību veicināja dzelzceļa līnijas atklāšana un Brocēnu cementa fabrikas celtniecība.
Saulkrasti	Saulkrastu pilsēta izveidojusies pakāpeniski, apvienojot vairākas apdzīvotas vietas. 1935. gadā Saulkrasti – pansijas, zveja.

Saulkrasti attīstījās galvenokārt kā piejūras atpūtas vieta- sanatorijas, vasaras nometnes bērniem, pansionāti, mazdārziņu kolonijas, vasaras mītnes. Zvejas osta, zivju konservu fabrika.

- Sigulda Izveidojusies pie senā tirdzniecības ceļa Rīga- Cēsis- Valmiera- Tartu – Krievzeme.
Lībiešu nocietinātā pils pie nozīmīgā Gaujas ūdensceļa.
Vāciešu pils- Siguldā, Turaidā, Krimuldā.
Līdz 19.gs. 90. gadiem pastāvēja kā muižas centrs.
Tagadējā Siguldas pilsēta sāka veidoties pēc 1889. gada, kad atklāja dzelzceļu ‘Rīga- Pleskava’.
Pēc 1. pasaules kara kļuva par iecienītu nedēļas nogales izbraukumu vietu.
- Skrunda 14.gs. feodāļu pils Ventas krastā.
Ciemats sācis veidoties 20.gs. 20. gados. Dzelzceļš.
- Smiltene Latgaļu pils upes krastā.
- Staicele 19.gs. vidus- muiža.
1893. gadā sāka veidoties kā strādnieku ciemats sakarā ar Baltijas papīra un papes fabrikas celtniecību.
- Strenči Par nozīmīgu apdzīvotu vietu sāka veidoties Pēc dzelzceļa stacijas atklāšanas un tilta uzcelšanas pār Gauju. Mežstrādnieki un Gaujas plostnieki.
30. gados- dārzu pilsēta.
- Tukums Nocietināta pils un lībiešu ciems.
- Valdemārpils Neilgu laiku izmantota kuršu pils.
17.gs. 1.pusē uz muižas zemes izveidojās amatnieku un tirgotāju apmetne, bet ezera krastā- zvejnieku apmetne. Apmetnēm bija tirdznieciski sakari ar Kurzemes mazajām ostām.
20.gs. 30. gados- dārzu pilsēta.
- Valka Valka (ar nosaukumu Pedele) pirmo reizi minēta 13.gs beigās.
- Valmiera Pilsēta veidojusies pie sena tirdzniecības ceļa, kas gar Gauju veda no Baltijas jūras piekrastes uz Igaņu un Krievu apdzīvotajām zemēm.
Latgaļu apdzīvotais Tālavas novads.
13.gs. ordeņa mūra pils, pie kuras amatnieku un tirgotāju apmetne.
19.gs.b.- dzelzceļš; 1912.g. – šaursliežu dzelzceļš.
20.-30.gados doma izveidot Valmieru par kūrorta un tūrisma pilsētu.
- Ventspils Ordeņa pils 13.gs. beigās. Tirdzniecības apmetne. Ostas pilsēta.
Hercoga Jēkaba laikā nozīmīga hercogistes osta, kuģubūves un amatniecības centrs. (17.gs.)
18.gs pamazām zaudēja ostas pilsētas nozīmi.

19.gs no jauna dibina Ventspils kuģubūvētavu un gs. beigās strauji attīstās osta. Dzelzceļš (Ventspils- Maskava- Ribinska). Zvejniecība. PSRS naftas un naftas produktu eksportosta. Lielāka osta Baltijā un viena no lielākajām PSRS. Konservu kombināts. Dziļūdens zvejas osta.

- Viļāni Pirmo reizi Viļāni minēti 15.gs. beigās. Muiža. Rīgas- Rēzeknes tirdzniecības ceļa malā Viļāni sāk veidoties par miestu.
- Zilupe Pilsēta sāka veidoties upes krastā ap 1900. gadu sakarā ar dzelzceļa ‘Ventspils- Maskava- Ribinska’ būvniecību.

8.-14. rādītājs.

	8	9	10	11	12	13	14
Ainaži	r,v,e	p	pj	ġ			
Aizkraukle	r	s	p3	ġ,n,dz	r		1
Aizpute	r	b3,kn,s	p3		r		3(4)
Aknīste	r	e			r		3(5)
Alūksne	p,r	tn,p2,e,s	p3	n	r		1
Ape	a			dz	r		
Baldone	r		r		r		5(3)
Balvi	r,t		r	k,n	r		1
Bauska	p,r	e,m,p	r	l	r		2(1)
Brocēni	r		p	ġ	r		
Cēsis	p,r,a				r		1
Cesvaine		e,s,d	r				1(7)
Dagda	t			k,n,dz	r		4(1)
Daugavpils	p,r,t	d,rp,s2	p5	ġ,k,n	r		1[1]
Dobele	p,r	e,m					1(3)
Grobiņa	r,p	e			r		3(3)
Gulbene	r	b,p			r		4[1]
Ikšķile	r	p			r		
Ilūkste		kn,d		n			1(1)
Jaunjelgava	p,r,t				r		
Jēkabpils	p,r	p3,e,m,b	r2,p2,k				1
Jelgava	p,r	e,m,t,s,b	r		r		6(3)[3]
Jūrmala	p,r,v,e,t	kn2,m2,d,b,p2	pj,k2	ġ,k,n,l	r	o2	1[1]
Kalnciems	p,r	d,b2			r		
Kandava	p,r		p	n			1
Krāslava	p,r,t	t,p	p	ġ	r		6
Kuldīga	p,r,a	m,s,e,b2,d	r		r		11
Ķegums	r	tn			r		1
Lielvārde	r				r		
Liepāja	p,r,v,e	p3,s3,e,k	pj,r		r	o2	6[4]
Līgatne	p,r,a	d,e,kn	k2,s	n	r		2(9)
Limbaži	p,t		p	n	r		1
Līvāni	p,r	b		ġ	r		2[1]
Lubāna	p	p,e		ġ	r		1
Ludza	p,r,t	p,b,m	p4	n	r		
Mazsalaca	p,r,a	p,m2,e,s	p2,k	ġ,n,dz	r		3(5)[2]
Ogre	p,r	tn,m,e,b,s		ġ,n	r		3[1]
Pāvilosta	r,v,e,a	e,s,p2,m	pj,r	ġ,n,l		o	1(1)[1]
Pļaviņas	p,r	p2,e,b	r2,p	ġ	r		
Priekule	r	b,s2,e	r		r		3(3)[1]
Rēzekne	p	p2,t,b		n			2(8)
Rūjiena	p,r,t	p	p3	n	r		2(2)
Sabīle	r		p2,r				1
Salacgrīva	r,v	b,p,kn,s,e	p	ġ,k,n,l		o	1
Salaspils	r						
Saldus	r	e,d,rp,b,t,s2	p,r4,s	n			4(9)
Saulkrasti	r,v,e	t,b2,e	pj	n			4(3)[3]
Sigulda	p,r,n,a		k4,p2,s2,l	l			1(1)
Skrunda	r	e		ġ	r		3(1)[2]
Smiltene	r,t	p	p,r2		r		2(7)
Staicele	p,r,t,a	b,p,e,s,m		dz			2(1)
Strenči	p	e,b,kn	p,r	n	r		6(5)[1]

Tukums	r						3(8)[2]
Valdemārpils			p2	ġ	r		
Valka	a	p4,d,rp,e,s		dz	r		8(1)[1]
Valmiera	p,r,a	p3,m2,b,d,rp,s4,t,te	p,r2	k,l			7(5)
Ventspils	r,v,e,t	kn,b,rp,t,d,p	p,r2	ġ,n		o	1[1]
Vijāni	p,r	e			r		2(3)[1]
Zilupe	t			n	r		3(3)[2]

Apzīmējumi:

8. Fiziskie apdraudējumi un rādītāji

p- plūdi, r- piesārņots ūdens, v- vētras,e- jūras krasta erozija, a- atsegumi, kraujas, t- purvainas teritorijas

9. Sabiedriskās celtnes, kultūras objekti ūdensmalu tuvumā, to skaits

b-baznīca, p- pieminēklis, m- muzejs, e- estrāde, t- tirgus, d- pilsētas dome, s- stadions (sporta komplekss), kn- kultūras nams, tn- tautas nams, k- kino, te- teātris, rp- rajona padome

10. Publiskas vietas un objekti ūdensmalu tuvumā, to skaits

p- peldvieta, pj- peldvieta-jūrmala, r- parks(dārzs), s- skatpunkts, k- kempings, l- laivas

11. Pilsētas simbolika, kas saistīta ar ūdeni vai ūdensmalu

ġ- ģerbonis
k- karogs
n- nosaukums
l- logo
dz- dziesma/himna

12. Ūdenstece/tilpe kā pilsētas robeža

r- robeža

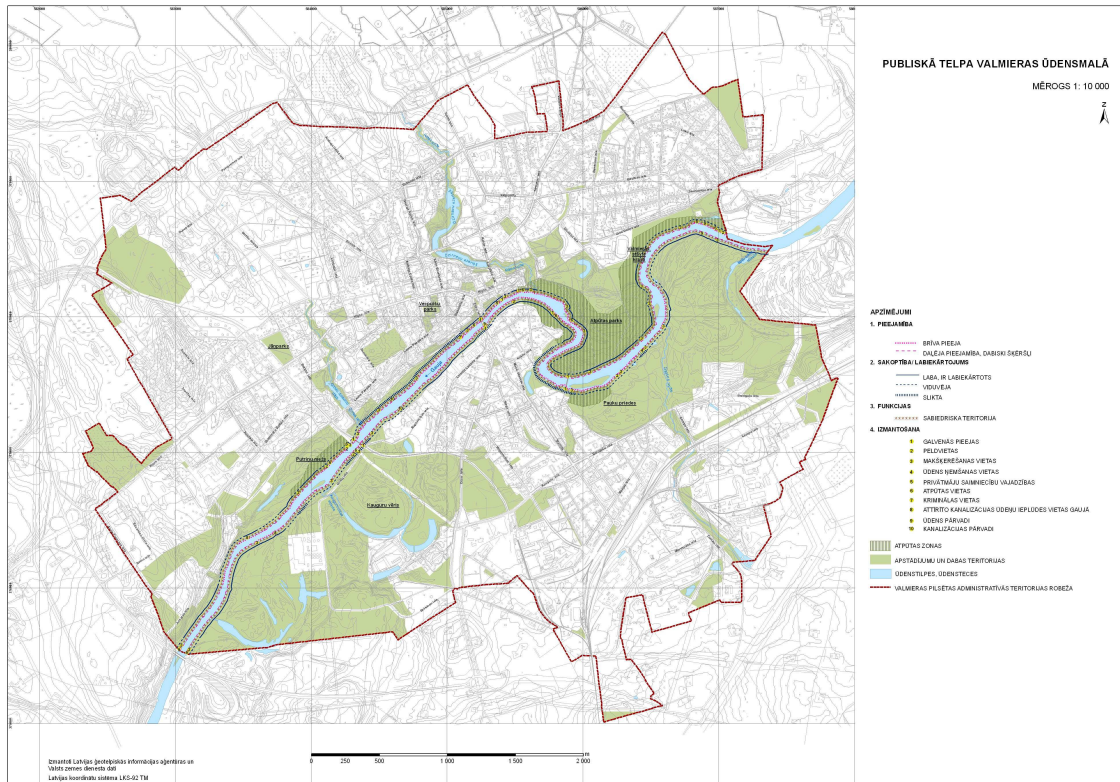
13. Ostas, to skaits

o- osta

14. Šķērsojumu skaits, to veidi

1- tilts, kas paredzēts arī mehāniskajiem transportlīdzekļiem
(1)- gājēju tilts
[1]- dzelzceļa tilts

2. pielikums. Publiskā telpa Gaujas ūdensmalā

3. pielikums. Aptaujas anketa

APTAUJAS ANKETA

Šī anketa tiks izmantota LU Ģeogrāfijas un zemes zinātņu fakultātes maģistra darbam. Izvēlētos atbilžu variantus, lūdzu, atzīmējiet ar krustiņu vai ķeksīti. Jautājumiem var būt vairākas atbildes; var pierakstīt savu viedokli, ja tāds nav minēts atbilžu variantos.

1. Vai Valmieras pilsētas dzīvi ietekmē tajā esošie ūdens objekti?

	Gauja	Dzirnavu ezeriņš	Ģīmes upīte	Rātsupīte
Nē, neietekmē				
Nedaudz ietekmē				
Stipri ietekmē				
Nezinu šādu objektu				

2. Ja ietekmē, tad kādā veidā?

- padara pilsētu skaistāku un pievilcīgāku
- padara pilsētu atpazīstamāku
- veicina ekonomisko izaugsmi
- uzlabo ekoloģisko situāciju
- dažādo atpūtas iespējas
- apgrūtina pārvietošanos pilsētas teritorijā
- veicina apkārtnes piesārņošanu
- rada draudus cilvēkiem
- citi veidi _____

3. Kā Jūs izmantojat Gauju un tās krastus?

- makšķerēšanai
- peldēšanai
- pastaigām un piknikiem
- slēpošanai ziemā
- nodarbībām ar ūdenssporta veidiem
- dzīves vieta atrodas Gaujas krastā
- neizmantoju
- citi veidi _____

4. Cik bieži Jūs apmeklējat Gauju atpūtas un izklaides nolūkos?

- gandrīz katru dienu
- vairākas reizes nedēļā
- 1 reizi nedēļā
- dažas reizes mēnesī
- 1 reizi mēnesī
- dažas reizes gadā
- retāk

5. Vai apmeklētu Gaujas malu biežāk, ja tā būtu labiekārtotāka un sakoptāka?

- Jā
- Drīzāk jā
- Drīzāk nē
- Nē

6. Jūsu vērtējums par Gaujas krastu pašreizējo stāvokli un izmantošanu:

- patīk tā, kā ir
- būtu labi, tikai dažas vietas jāsakopj
- nepietiek labiekārtotu pieeju ūdenim – kāpnes, soliņi u.tml.
- ļoti slikts, neapmierinošs stāvoklis
- dažas zonas būtu nepieciešams pilnībā pārveidot
- cits _____

7. Jūsu domas par vēlamo Gaujas krastu turpmāko izmantošanu:

- vajadzētu atstāt vairāk vietu ar dabisku, cilvēku nepārveidotu vidi
- vajadzētu vairāk labiekārtotu atpūtas zonu
- vajadzētu veicināt privātmāju apbūvi
- vajadzētu veicināt sabiedrisko ēku celtniecību
- jā saglabā pašreizējā nostādne krastu izmantošanā
- cits veids _____

8. Vai Jūs saskatāt kādus draudus sev vai Valmieras pilsētai Gaujas dēļ?

	draudu nav	nelieli	vidēji	lieli
Plūdi				
Ūdens piesārņojums				
Cilvēku drošība				
Cits _____				

9. Kuru (kuras) vietu Valmierā Jūs visbiežāk izmantojat atpūtai brīvā dabā?

Sniedziet, lūdzu, dažas ziņas par sevi (atbilstošo pasvītrot):

Dzimums: siev. vīr.
Vecums (gadi): līdz 20 21-40 41-60 virs 60
Tautība: latviešu krievu cita
Cik ilgi Jūs dzīvojat Valmierā? _____

Paldies par atsaucību!

4. pielikums

1.jautājums

Vai Valmieras pilsētas dzīvi ietekmē tajā esošie ūdens objekti?

Uz konkrēto atbildi atbildējušo respondentu **skaitis** un **% no respondentu skaita grupā:**

Gauja

Respondentu grupas:	Pavisam kopā	Latvieši	Nelatvieši	Sievietes	Vīrieši	Līdz 20 g.	21-40 g.	41-60 g	Virs 61 g.
Respondentu skaits grupā:	193	164	29	107	86	40	65	59	29
Atbildes:									
Nē, neietekmē	7 / 4	5 / 3	2 / 7	2 / 2	5 / 6	2 / 5	2 / 3	3 / 5	0
Nedaudz ietekmē	41 / 21	38 / 23	3 / 10	24 / 22	17 / 20	9 / 23	12 / 18	11 / 19	9 / 31
Stipri ietekmē	145 / 75	121 / 74	24 / 83	81 / 76	64 / 74	29 / 73	51 / 78	45 / 76	20 / 69
Nezinu šādu objektu	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Dzirnavu ezeriņš

Respondentu grupas:	Pavisam kopā	Latvieši	Nelatvieši	Sievietes	Vīrieši	Līdz 20 g.	21-40 g.	41-60 g	Virs 61 g.
Respondentu skaits grupā:	193	164	29	107	86	40	65	59	29
Atbildes:									
Nē, neietekmē	39 / 20	34 / 21	5 / 17	21 / 20	18 / 21	9 / 23	16 / 25	11 / 18	4 / 14
Nedaudz ietekmē	90 / 47	81 / 49	9 / 31	54 / 50	36 / 42	17 / 42	34 / 52	21 / 36	17 / 59
Stipri ietekmē	60 / 31	45 / 27	15 / 52	29 / 27	31 / 36	12 / 30	13 / 20	27 / 46	8 / 27
Nezinu šādu objektu	4 / 2	4 / 2	0	3 / 3	1 / 1	2 / 5	2 / 3	0	0

Gīmes upīte

Respondentu grupas:	Pavisam kopā	Latvieši	Nelatvieši	Sievietes	Vīrieši	Līdz 20 g.	21-40 g.	41-60 g	Virs 61 g.
Respondentu skaits grupā:	193	164	29	107	86	40	65	59	29
Atbildes:									
Nē, neietekmē	65 / 34	57 / 35	8 / 28	29 / 27	36 / 42	8 / 20	21 / 32	21 / 36	15 / 52
Nedaudz ietekmē	83 / 43	67 / 41	16 / 55	50 / 47	33 / 38	12 / 30	25 / 38	23 / 39	13 / 45
Stipri ietekmē	8 / 4	7 / 4	1 / 3	4 / 4	4 / 5	1 / 3	0	7 / 12	0
Nezinu šādu objektu	37 / 19	33 / 20	4 / 14	24 / 22	13 / 15	19 / 47	19 / 29	8 / 13	1 / 3

Rātsupīte

Respondentu grupas:	Pavisam kopā	Latvieši	Nelatvieši	Sievietes	Vīrieši	Līdz 20 g.	21-40 g.	41-60 g	Virs 61 g.
Respondentu skaits grupā:	193	164	29	107	86	40	65	59	29
Atbildes:									
Nē, neietekmē	63 / 33	55 / 34	8 / 28	36 / 34	27 / 31	9 / 22	24 / 37	18 / 30	14 / 48
Nedaudz ietekmē	87 / 45	71 / 43	16 / 55	50 / 47	37 / 43	21 / 53	29 / 45	23 / 39	14 / 48
Stipri ietekmē	17 / 9	13 / 8	4 / 14	5 / 5	12 / 14	0	2 / 3	14 / 24	1 / 3
Nezinu šādu objektu	26 / 13	25 / 15	1 / 3	16 / 15	10 / 12	10 / 25	10 / 15	4 / 7	0

2.jautājums

Ja ietekmē, tad kādā veidā?

Uz konkrēto atbildi atbildējušo respondentu **skaits** un **% no respondentu skaita grupā:**

Respondentu grupas:	Pavisam kopā	Latvieši	Nelatvieši	Sievietes	Vīrieši	Līdz 20 g.	21-40 g.	41-60 g	Virš 61 g.
Respondentu skaits grupā:	193	164	29	107	86	40	65	59	29
Atbildes:									
Padara pilsētu skaistāku un pievilcīgāku	158 / 82	144 / 88	14 / 48	83 / 78	75 / 87	35 / 88	49 / 75	49 / 83	24 / 83
Padara pilsētu atpazīstamāku	121 / 63	105 / 64	16 / 55	66 / 62	55 / 64	27 / 68	36 / 55	36 / 61	16 / 55
Veicina ekonomisko izaugsmi	18 / 9	14 / 9	4 / 14	10 / 9	8 / 9	2 / 5	5 / 8	9 / 15	2 / 7
Uzlabo ekoloģisko situāciju	32 / 17	23 / 14	9 / 31	12 / 11	20 / 23	3 / 8	12 / 18	14 / 24	3 / 10
Dažādo atpūtas iespējas	138 / 72	118 / 72	20 / 69	77 / 72	61 / 71	32 / 80	41 / 63	45 / 76	20 / 69
Apgrūtina pārvietošanos pilsētas teritorijā	26 / 13	22 / 13	4 / 14	13 / 12	13 / 15	7 / 18	6 / 9	8 / 14	5 / 17
Veicina apkārtnes piesārņošanu	28 / 15	26 / 16	2 / 7	21 / 20	7 / 8	11 / 28	9 / 14	6 / 10	2 / 7
Rada draudus cilvēkiem	22 / 11	21 / 13	1 / 3	16 / 15	6 / 7	7 / 8	7 / 11	5 / 8	3 / 10

3.jautājums

Kā Jūs izmantojat Gauju un tās krastus?

Uz konkrēto atbildi atbildējušo respondentu **skaits** un **% no respondentu skaita grupā:**

Respondentu grupas:	Pavisam kopā	Latvieši	Nelatvieši	Sievietes	Vīrieši	Līdz 20 g.	21-40 g.	41-60 g	Virs 61 g.
Respondentu skaits grupā:	193	164	29	107	86	40	65	59	29
Atbildes:									
Makšķerēšanai	20 / 10	14 / 9	6 / 21	7 / 6	13 / 15	3 / 7	6 / 9	12 / 20	6 / 21
Peldēšanai	70 / 36	56 / 34	14 / 48	30 / 28	40 / 47	15 / 38	17 / 26	27 / 46	11 / 38
Pastaigām un piknikiem	159 / 82	136 / 83	23 / 79	91 / 85	68 / 79	37 / 93	51 / 78	48 / 81	23 / 79
Slēpošanai ziemā	18 / 9	16 / 10	2 / 7	13 / 12	5 / 6	1 / 3	5 / 8	12 / 20	0
Nodarbībām ar ūdenssporta veidiem	22 / 11	19 / 12	3 / 10	12 / 11	10 / 12	4 / 10	7 / 11	9 / 15	2 / 7
Dzīvesvieta atrodas Gaujas malā	22 / 11	19 / 12	3 / 10	13 / 12	9 / 10	3 / 8	6 / 9	11 / 19	3 / 10
Neizmantoju	8 / 4	7 / 4	1 / 3	6 / 6	2 / 2	1 / 3	6 / 9	0	1 / 3

4.jautājums

Cik bieži Jūs apmeklējat Gauju atpūtas un izklaides nolūkos?

Uz konkrēto atbildi atbildējušo respondentu **skaits** un **% no respondentu skaita grupā:**

Respondentu grupas:	Pavisam kopā 193	Latvieši 164	Nelatvieši 29	Sievietes 107	Vīrieši 86	Līdz 20 g. 40	21-40 g. 65	41-60 g. 59	Virs 61 g. 29
Atbildes:									
Gandrīz katru dienu	9 / 21	7 / 4	2 / 7	5 / 5	4 / 5	0	3 / 5	4 / 7	2 / 7
Vairākas reizes nedēļā	31 / 16	25 / 15	6 / 21	13 / 12	18 / 21	5 / 13	5 / 8	13 / 22	8 / 28
1 reizi nedēļā	26 / 13	22 / 13	4 / 14	10 / 9	16 / 19	5 / 13	10 / 15	8 / 14	3 / 10
Dažas reizes mēnesī	41 / 21	33 / 20	8 / 28	26 / 24	15 / 17	14 / 35	10 / 15	9 / 15	8 / 28
1 reizi mēnesī	19 / 10	17 / 10	2 / 7	12 / 11	7 / 8	5 / 13	7 / 11	6 / 10	1 / 3
Dažas reizes gadā	54 / 28	48 / 29	6 / 21	30 / 28	24 / 28	11 / 28	22 / 34	17 / 29	4 / 14
Retāk	14 / 7	13 / 8	1 / 3	10 / 9	4 / 5	1 / 3	7 / 11	4 / 7	2 / 7

5.jautājums

Vai apmeklētu Gaujas malu biežāk, ja tā būtu labiekārtotāka un sakoptāka?

Uz konkrēto atbildi atbildējušo respondentu **skaits** un **% no respondentu skaita grupā:**

Respondentu grupas:	Pavisam kopā	Latvieši	Nelatvieši	Sievietes	Vīrieši	Līdz 20 g.	21-40 g.	41-60 g	Virs 61 g.
Respondentu skaits grupā:	193	164	29	107	86	40	65	59	29
Atbildes:									
Jā	75 / 39	66 / 40	9 / 31	43 / 40	32 / 37	19 / 48	26 / 40	21 / 36	9 / 31
Drīzāk jā	73 / 38	64 / 39	9 / 31	44 / 41	29 / 34	16 / 40	28 / 43	21 / 36	8 / 28
Drīzāk nē	35 / 18	26 / 16	9 / 31	12 / 11	23 / 27	4 / 10	8 / 12	13 / 22	9 / 31
Nē	10 / 5	8 / 5	2 / 7	7 / 7	3 / 3	1 / 3	2 / 3	4 / 7	3 / 10

6.jautājums

Jūsu vērtējums par Gaujas krastu pašreizējo stāvokli un izmantošanu:

Uz konkrēto atbildi atbildējušo respondentu **skaits** un **% no respondentu skaita grupā:**

Respondentu grupas:	Pavisam kopā 193	Latvieši 164	Nelatvieši 29	Sievietes 107	Vīrieši 86	Līdz 20 g. 40	21-40 g. 65	41-60 g. 59	Virs 61 g. 29
Atbildes:									
Patīk tā, ka ir	10 / 5	7 / 4	3 / 10	4 / 4	6 / 7	1 / 3	3 / 5	3 / 5	3 / 10
Būtu labi, tikai dažas vietas jāsakopj	80 / 41	66 / 40	14 / 48	44 / 41	36 / 42	15 / 38	25 / 39	23 / 39	17 / 59
Nepietiek labiekārtotu pieeju ūdenim – Kāpnes, soliņi u.tml.	97 / 50	87 / 53	10 / 34	57 / 53	40 / 47	25 / 63	29 / 45	34 / 58	9 / 31
Ļoti slikts, neapmierinošs stāvoklis	19 / 10	18 / 11	1 / 3	13 / 12	6 / 7	3 / 8	9 / 14	4 / 7	3 / 10
Dažas zonas būtu nepieciešams pilnībā pārveidot	40 / 21	33 / 20	7 / 24	28 / 26	12 / 14	9 / 22	14 / 22	13 / 22	4 / 14

7.jautājums

Jūsu domas par vēlamo Gaujas krastu turpmāko izmantošanu:

Uz konkrēto atbildi atbildējušo respondentu **skaits** un **% no respondentu skaita grupā:**

Respondentu grupas:	Pavisam kopā 193	Latvieši 164	Nelatvieši 29	Sievietes 107	Vīrieši 86	Līdz 20 g. 40	21-40 g. 65	41-60 g 59	Virs 61 g. 29
Atbildes:									
Vajadzētu atstāt vairāk vietu ar dabisku, cilvēku nepārveidotu vidi	50 / 26	44 / 27	6 / 21	33 / 31	17 / 20	8 / 20	17 / 26	16 / 27	9 / 31
Vajadzētu vairāk labiekārtotu atpūtas zonu	130 / 67	109 / 66	21 / 72	66 / 62	64 / 74	28 / 70	43 / 66	39 / 66	20 / 69
Vajadzētu veicināt privātmāju apbūvi	8 / 4	6 / 4	2 / 7	4 / 4	4 / 5	2 / 5	4 / 6	0	2 / 7
Vajadzētu veicināt sabiedrisko ēku celtniecību	9 / 5	6 / 4	3 / 10	4 / 4	5 / 6	3 / 8	2 / 3	2 / 3	2 / 7
Jā saglabā pašreizējā nostādne krastu izmantošanā	24 / 12	21 / 13	3 / 10	15 / 14	9 / 10	3 / 8	8 / 12	8 / 14	5 / 17

8.jautājums

Vai Jūs saskatāt draudus sev vai Valmieras pilsētai Gaujas dēļ?

Uz konkrēto atbildi atbildējušo respondentu **skaits** un **% no respondentu skaita grupā:**

Plūdi

Respondentu grupas:	Pavisam kopā	Latvieši	Nelatvieši	Sievietes	Vīrieši	Līdz 20 g.	21-40 g.	41-60 g.	Virs 61 g.
Respondentu skaits grupā:	193	164	29	107	86	40	65	59	29
Atbildes:									
Draudu nav	66 / 34	57 / 35	9 / 31	39 / 36	27 / 31	8 / 20	25 / 38	27 / 46	7 / 24
Nelieli	102 / 53	86 / 52	16 / 55	58 / 54	44 / 51	27 / 67	35 / 54	23 / 39	15 / 52
Vidēji	21 / 11	18 / 11	3 / 10	8 / 7	13 / 15	5 / 13	5 / 8	6 / 10	5 / 17
Lieli	5 / 3	4 / 2	1 / 3	2 / 2	3 / 3	0	0	3 / 5	2 / 7

Ūdens piesārņojums

Draudu nav	21 / 11	17 / 10	4 / 14	9 / 8	12 / 14	0	6 / 9	10 / 17	5 / 17
Nelieli	69 / 36	63 / 38	6 / 21	38 / 36	31 / 36	12 / 30	22 / 34	27 / 46	9 / 31
Vidēji	67 / 35	57 / 35	10 / 34	34 / 32	33 / 38	21 / 52	23 / 35	15 / 25	6 / 21
Lieli	37 / 19	28 / 17	9 / 31	26 / 24	11 / 13	7 / 18	14 / 22	7 / 12	9 / 31

Cilvēku drošība

Draudu nav	37 / 19	31 / 19	6 / 21	17 / 16	20 / 23	1 / 3	8 / 12	21 / 36	7 / 24
Nelieli	64 / 33	54 / 33	10 / 34	36 / 34	28 / 32	15 / 37	23 / 35	17 / 29	9 / 31
Vidēji	71 / 37	60 / 37	11 / 38	40 / 37	31 / 36	19 / 47	24 / 37	17 / 29	11 / 38
Lieli	21 / 11	19 / 12	2 / 7	14 / 13	7 / 8	5 / 13	10 / 15	4 / 14	2 / 7

9.jautājums

Kuru (kuras) vietu Valmierā Jūs visbiežāk izmantojat atpūtai brīvā dabā?

Uz konkrēto atbildi atbildējušo respondentu **skaits** un **% no respondentu skaita grupā:**

Respondentu grupas:	Pavisam kopā	Latvieši	Nelatvieši	Sievietes	Vīrieši	Līdz 20 g.	21-40 g.	41-60 g	Virs 61 g.
Respondentu skaits grupā:	193	164	29	107	86	40	65	59	29
Atbildes:									
Stāvie krasti	35 / 18	24 / 15	11 / 38	17 / 16	18 / 21	5 / 13	6 / 9	13 / 22	4 / 14
Krācītes	45 / 23	40 / 24	5 / 17	26 / 24	19 / 22	11 / 28	13 / 20	15 / 25	6 / 21
Daliņu peldvieta	27 / 14	26 / 16	1 / 3	15 / 14	12 / 14	3 / 8	15 / 23	5 / 8	4 / 14
„Dzelzītis”	22 / 11	18 / 11	4 / 14	13 / 12	9 / 10	7 / 18	9 / 14	5 / 8	1 / 3
Vanšu tilts	17 / 9	13 / 8	4 / 14	11 / 10	6 / 7	3 / 8	6 / 9	6 / 10	2 / 7
Parks, mežs	11 / 6	8 / 5	3 / 10	10 / 9	1 / 1	2 / 5	7 / 11	4 / 7	0
„Putriņu mežs”	8 / 4	7 / 4	1 / 3	6 / 6	2 / 2	0	3 / 5	2 / 3	3 / 10
Dzirnavu ezeriņš	6 / 3	6 / 4	0	3 / 3	3 / 3	3 / 8	1 / 2	2 / 3	0
Estrādes apkārtnē	6 / 3	5 / 3	1 / 3	4 / 4	2 / 2	0	4 / 6	1 / 2	0
Stadions	4 / 2	4 / 2	0	1 / 1	3 / 3	1 / 3	1 / 2	0	0
Vecpuišu parks	4 / 2	4 / 2	0	3 / 3	1 / 1	2 / 5	2 / 3	0	0
„Pauku priedes”	4 / 2	4 / 2	0	3 / 3	1 / 1	2 / 5	1 / 2	0	1 / 3
Valterkalniņš	3 / 2	0	3 / 10	0	3 / 3	0	0	3 / 5	0
Bailī	3 / 2	3 / 2	0	2 / 2	1 / 1	1 / 3	1 / 2	1 / 2	0
Vidzemes olimpiskais centrs	2 / 1	2 / 1	0	0	2 / 2	1 / 3	0	1 / 2	0
Centrs	2 / 1	2 / 1	0	0	2 / 2	2 / 5	0	0	0
„Pagrabiņi”	1 / 1	0	1 / 3	0	1 / 1	0	0	1 / 2	0
Kaugurvēris	1 / 1	0	1 / 3	0	1 / 1	0	0	0	1 / 3
Pilsdrupas	1 / 1	1 / 1	0	0	1 / 1	0	1 / 2	0	0

